

**LYČIAI NEUTRALIOS
PARTNERYSTĖS
ĮTEISINIMO GALIMYBIŲ
ANALIZĖ IR KOKYBINIS
TYRIMAS APIE LGBTQIA+
ASMENŲ POREIKIUS**

ATASKAITĄ PARENGĖ DR. LIUTAURAS LABANAUSKAS
VILNIUS 2021

Lietuvos
socialinių
mokslų
centras

LIETUVOS ŽMOGAUS
TEISIŲ CENTRAS

© Liutauras Labanauskas, 2021

© Lietuvos socialinių mokslų centras, 2021

© Lietuvos žmogaus teisių centras, 2021

Iceland
Liechtenstein **Active**
Norway **citizens** fund

Leidiny s yra parengtas įgyvendinant projektą „Žmogus žmogui žmogus: didesnė parama žmogaus teisėms ir vienas kitam kovoje už lygybę“, kuris yra Aktyvių piliečių fondo, finansuojamo EEE finansinio mechanizmo lėšomis, dalis.

Canada

Leidinio spausdinimo išlaidas iš dalies padengė Kanados ambasados Vilniaus biuras

Turinys

Padėka	4
Įvadas.....	5
Tos pačios lyties asmenų santuokų ir partnerystės pripažinimas Europos Sąjungos ir kitose šalyse	6
LGBTQIA+ asmenų partnerystės įteisinimo iššūkiai Lietuvoje	14
Mokslinių tyrimų apžvalga: mitai ir mokslu pagrįsti argumentai	18
LGBTQIA+ porų Lietuvoje kokybinis tyrimas	26
Interviu su tos pačios lyties poromis	26
LGBTQIA+ porų atranka ir informantų socialinės-demografinės charakteristikos	27
Tyrimo dalyvavusių LGBTQIA+ porų aktyvizmas ir atvirumas	29
Tyrejo refleksija.....	29
Tyrimo etika ir ribotumai.....	30
Tyrimo rezultatai.....	32
Gyvenimas poroje be teisės pasakyti „taip“	32
Partnerystė egzistuoja de facto: nuo sužadėtuvių iki santuokų tarp gėjų ir lesbiečių.....	33
Homofobijos ir neapykantos „šešėliai“ LGBTQIA+ porų gyvenimuose.....	35
Nelygios galimybės ir teisės: nugalint visus „negalima“	37
Vaikai tos pačios lyties asmenų porose	46
Partnerystės įteisinimo lūkesčiai: „taip mes esam šeima“	50
Tyrimo išvados: negali ignoruoti to, kas yra	55

Padėka

Nuoširdžiai dėkojame šiame tyrime dalyvavusioms LGBTQIA+ poroms už pasitikėjimą ir atvirumą. Dėkojame Lietuvos žmogaus teisių centro direktorei Jūratei Juškaitei, advokacijos vadovei, teisės ekspertei Monikai Guliakaitei, projekto administratorėi ir tyrėjai Kristinai Rūkaitei ir buvusiai Lietuvos žmogaus teisių centro direktorei Birutei Sabatauskaitei, padėjusioms surasti tyrimo dalyvius (-es) bei už vertingas ir konstruktyvias įžvalgas. Dėkojame savanorėms Patricijai Mickūnaitei ir Neringai Šilinskaitei, padėjusioms transkribuoti interviu.

Įvadas

Įgyvendinant projektą¹ „Žmogus žmogui žmogus: didesnė parama žmogaus teisėms ir vienas kitam kovoje už lygybę“ Lietuvos socialinių mokslų centras, bendradarbiaudamas su Lietuvos žmogaus teisių centru, atliko teisinę lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybių analizę ir kokybinį tyrimą apie LGBTQIA+² asmenų poreikius. Tokios analizės aktualumą pagrindžia tai, kad LGBTQIA+ bendruomenės lygiateisiškumo klausimai Lietuvoje yra marginalizuoti ir egzistuoja politinio spektro užribyje, kurių sprendimų nepalaiko ir didelė visuomenės dalis, todėl šios bendruomenės lygiateisiškumas nėra visiškai užtikrintas.

Įgyvendinant projektą atlikta teisinės bei socialinės LGBTQIA+ bendruomenės padėties Lietuvoje analizė, siekiant įvertinti ir išanalizuoti partnerystės įteisinimo galimybes, bei kokybinis tyrimas (giluminiai interviu) su LGBTQIA+ asmenų poromis. Atliktas kokybinis tyrimas apie teises lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybes yra skirtas LGBTQIA+ lygiateisiškumui didinti, bendruomenės poreikiams identifikuoti bei visuomenės sąmoningumui didinti. Tikimasi, kad šios analizės ir tyrimo išvados galės būti naudojamos advokacinėms veikloms ir visuomenės informavimui apie nelygiateisiškumo įtaką LGBTQIA+

bendruomenės nariams.

Šią analizę sudaro: mokslinės literatūros **šaltinių ir teisės aktų apžvalga**, kurioje analizuojami partnerystės įteisinimo būdai Europos Sąjungos ir kitose šalyse, esamas nacionalinis teisinis reguliavimas, glaustai apžvelgiami priešaringi LGBTQIA+ bendruomenės teisių užtikrinimo klausimai ir mėginimai Lietuvoje įteisinti partnerystę, **kokybinis tyrimas**, kuris apibendrina LGBTQIA+ porų patirtis, bei **išvados**.

1 Projekto Nr. K1-O3-IP-D-150 „Žmogus žmogui žmogus: didesnė parama žmogaus teisėms ir vienas kitam kovoje už lygybę“, kuris yra Aktyviųjų piliečių fondo, finansuojamo EEE finansinio mechanizmo lėšomis, dalis, tikslai: (1) vykdyti tarptautinių žmogaus teisių standartų stebėseną ir skatinti atitikį tarp Lietuvos nacionalinės teisinės bazės ir tarptautinių žmogaus teisių standartų, siekiant užtikrinti pažeidžiamų grupių (ypač moterų ir LGBTQIA+ bendruomenės) teisių įgyvendinimą ir (2) skatinti visuomenės palaikymą pažeidžiamoms grupėms, kurios patiria smurtą, diskriminaciją ar neapykantos nusikaltimus (ypač moterims, LGBTQIA+, etninių ir kt. mažumų bendruomenėms), bei šių grupių lygiateisiškumą užtikrinančioms politinėms ir teisinėms iniciatyvoms.

2 Ataskaitoje vartojama LGBTQIA+ santrumpa reiškia heterogenišką socialinę grupę, kuriai priskiriami lesbietės, gėjai, biseksualūs ir translyčiai asmenys, įtraukiant visus kitus galimus lytinės tapatybės ar seksualinės orientacijos atvejus. Kituose šaltiniuose gali būti vartojamos ir kitos santrumpos: LGBTI+ ar LGBTIQ+, bei sutrumpinimai SOGIESC ar SOGI apibūdinantys lytinės orientacijos, lytinės tapatybės, lyties raiškos ir lyties požymius (angl. *Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression, Sex Characteristics*).

Tos pačios lyties asmenų santuokų ir partnerystės pripažinimas Europos Sąjungos ir kitose šalyse

Teisinio tos pačios lyties asmenų santykių pripažinimo pradžia pasaulyje yra siejama su Skandinavijos šalimis ir Nyderlandais. 1987 m. Švedijoje pirmą kartą buvo priimtas atskiras įstatymas, skirtas *de facto* kartu gyvenančių porų, įskaitant ir tos pačios lyties poras, teisėms ir pareigoms sureguliuoti (*Sambolag*³). Šis įstatymas suteikė teisiškai pripažintą statusą nesusituokusioms poroms, nepriklausomai nuo jų lyties, tuo atveju jei du asmenys užmezgė panašius į santuoką santykius. Sekdama Švedijos pavyzdžiu, 1989 m. Danijos vyriausybė atskiru įstatymu įteisino registruotą tos pačios lyties asmenų partnerystę, o 2001 m. Nyderlandai tapo pirmąja valstybe pasaulyje, įteisinusia tos pačios lyties asmenų santuokas. Iki 2021 m. vidurio tos pačios lyties asmenų partnerystę ar santuoką buvo įteisinusios per 40 valstybių pasaulyje. Tos pačios lyties asmenų santuokos pripažinimas šiose šalyse laikomas žmogaus teise (žr. 1 lentelėje).

1.LENTELĖ. LGBTQIA+ SANTUOKĄ IR (AR) PARTNERYSTĘ ĮTEISINUSIOS ŠALYS (IKI 2021 M.)

ŠALYS, KURIOSE ĮTEISINTA LGBTQIA+ ASMENŲ SANTUOKA
Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Brazilija, Kanada, Kolumbija, Kosta Rika, Danija, Ekvadoras, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Islandija, Airija, Liuksemburgas, Malta, Meksika, Nyderlandai, Naujoji Zelandija, Norvegija, Portugalija, Pietų Afrika, Ispanija, Švedija, Šveicarija, Taivanas, Jungtinė Karalystė, JAV, Urugvajus. <small>Pastaba: Išvardintose šalyse yra reglamentavimo skirtumų atskirose šalies jurisdikcijose. Atskirose valstijose JAV ar kai kurių šalių autonominėse ir užjūrio teritorijose santuoka nėra įteisinta arba tose teritorijose įteisinta partnerystė.</small>
ŠALYS, KURIOSE ĮTEISINTA LYČIAI NEUTRALI PARTNERYSTĖ
Andora, Bolivija, Čilė, Kroatija, Kipras, Čekija, Estija, Graikija, Vengrija, Italija, Lichtenšteinas, Monakas, Aruba (Nyderlandai), San Marinas, Slovėnija, Kaimanų salos (Jungtinė Karalystė), Juodkalnija.
ŠALYS, KURIOSE LYČIAI NEUTRALI SANTUOKA AR PARTNERYSTĖ TURĖTŲ BŪTI ĮTEISINTA ARTIMIAUSIU METU
Čekija, Čilė, Japonija, Filipinai, Tailandas.

Šaltinis: Human Rights Campaign, 2021. Prieiga internete: <https://cutt.ly/bWoybgl> [žiūrėta: 2021-08-24].

3 Švedijos teisingumo ministerija. (2003). Sambolag (The Cohabitation Act). <https://cutt.ly/wWoyWkE> [žiūrėta: 2021-04-12].

Europos Sąjungoje už daugelį politikos sričių, susijusių su LGBTQIA+ asmenų lygybės didinimu, visų pirma yra atsakingos valstybės. Tačiau ES tenka svarbus vaidmuo tokiose srityse kaip politikos gairių teikimas, valstybių narių veiksmų koordinavimas, įgyvendinimo ir pažangos stebėseną, paramos iš ES fondų teikimas ir valstybių narių keitimosi gerąja patirtimi skatinimas. 2020 m. Europos Komisija pristatė pirmąją **Lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių, interseksualių ir queer asmenų lygybės ES strategiją**⁴. Strategijoje, be kitų priemonių kovai su diskriminacija ir neapykantos nusikaltimais, užtikrinama, kad į LGBTIQ asmenims susirūpinimą keliančius klausimus būtų tinkamai atsižvelgiama formuojant politiką, kad LGBTIQ asmenys būtų saugūs ir turėtų lygias galimybes visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime. Strategijoje kaip vienas iš tikslinių veiksmų numatyta vaivorykštės šeimų teisių apsauga. Teigiama, kad dėl skirtingų įstatymų įvairiose ES valstybėse narėse, vaivorykštės šeimoms kertant ES vidaus sienas, šeimos ryšiai gali ne visada būti pripažinti. Europos Komisija numato pateikti teisėkūros iniciatyvą dėl vaiko kilmės tarpusavio pripažinimo ir išnagrinėti galimas priemones tos pačios lyties asmenų partnerystės tarpusavio pripažinimui valstybėse narėse remti.

Lygybė ir nediskriminavimas yra ES pagrindinės vertybės ir pagrindinės teisės, įtvirtintos jos Sutartyse ir ES pagrindinių teisių chartijoje. LGBTQIA+ teisės Europos Sąjungoje yra saugomos pagal Europos Sąjungos (ES) sutartis ir įstatymus. Tos pačios lyties asmenų seksualinė veikla yra legali visose ES valstybėse, o diskriminacija dėl seksualinės orientacijos draudžiama. Tačiau ES valstybėse įtvirtintas skirtingas reglamentavimas dėl lyčiai neutralios partnerystės, santuokos ar tos pačios lyties asmenų teisės įsivaikinti.

ES valstybių narių skirtumai apima šiuos klausimus:

1. Ar galima sudaryti lyčiai neutralią partnerystę ar santuoką konkrečioje šalyje;
2. Kokių teisių suteikia lyčiai neutrali partnerystė (santuoka);
3. Ar konkrečioje šalyje pripažįstama užsienyje sudaryta lyčiai neutrali partnerystė ar santuoka;
4. Ar tos pačios lyties asmenys, registravę santuoką ar partnerystę, turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą; teisę į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą, ar teisę į pagalbinių apvaisinimą.

2021 m. 21 Europos Sąjungos valstybė narė buvo įtvirtinusi tos pačios lyties ir (ar) skirtingų lyčių asmenų registruotos partnerystės santykius, o 14 ES valstybių narių – teisę tos pačios lyties asmenims susituokti. Europoje 21 šalis leidžia tos pačios lyties poros partneriui (-ei) įsivaikinti partnerio (-ės) vaiką, 17 šalių – leidžia bendrą įvaikinimą, o 14 šalių – moterų poroms suteikia galimybę pagalbiniam apvaisinimui (žr. 2 lentelėje). Svarbu pažymėti, kad dalis šalių (pvz., Airija, Danija, Suomija, Švedija) ilgainiui atsisakė partnerystės instituto ir prilygino tos pačios lyties asmenų partnerystės institutą santuokai.

---

4 LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025 (2020) Brussels, COM(2020) 698, prieiga internete: <https://cutt.ly/2EsWaTY> [žiūrėta: 2021-07-17].

2 LENTELĖ. TOS PAČIOS LYTIES ASMENŲ TEISIŲ Į SANTUOKĄ, PARTNERYSTĘ IR ĮSIVAIKINIMĄ REGLAMENTAVIMAS ES ŠALYSE

ŠALYS	LGBTQIA+ SANTUOKOS IR PARTNERYSTĖS TEISINIS INSTITUTAS	LGBTQIA+ PORŲ ĮSIVAIKINIMAS
Airija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas (tačiau galioja tik iki 2016 m. gegužės 15 d. sudarytoms partnerystėms); kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistruvus santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) teisinis institutas.	Teisė įvaikinti vaiką suteikta taip pat ir tos pačios lyties sutuoktinių poroms, registruotiems (-oms) partneriams (-ėms) ir sudariusiems (-ioms) kohabitacijos santykius; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas sudariusiems (-ioms) santuoką, civilinę partnerystę ar sugyvenimo santykius.
Austrija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas; kohabitacijos santykių (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) kai kurios teisinės pasekmės.	Sutuoktinio (-ės), registruoto partnerio (-ės) ar sugyventinio (-ės) teisė į vieno poros nario biologinio ar įvaikinto vaiko įvaikinimą kitu poros nariu, išlaikant pirmojo teises ir pareigas vaikui; registruoto partnerio (-ės) teisė į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas sudariusiems (-ioms) santuoką, registruotą partnerystę, ar civilinę
Belgija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas.	Teisėto sugyvenimo partnerio (-ės), tos pačios lyties sutuoktinio (-ės) ar asmens, susijusio bendro sugyvenimo santykiais, teisė į kito poros nario vaiko įvaikinimą; moters partnerės teisė į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas bet kuriam asmeniui.
Bulgarija	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 1991 m.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; vieniši asmenys gali įsivaikinti; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas tik susituokusiai moters ir vyro porai.
Čekija	Registruotos partnerystės teisinis institutas; santuokos teisinio instituto svarstymai parlamente nuo 2018 m.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas moters ir vyro porai.

Danija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas (nuo 2012 m. neberegistruojama); kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistruotas santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) kai kurios teisinės pasekmės.	Registruotų partnerių teisė į kartu vykdomą įvaikinimą; registruoto partnerio (-ės) teisė į kito poros nario vaiko įvaikinimą; sutuoktinio (-ės) ar registruoto (-os) partnerio (-ės) teisė į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas vienišai moteriai ar porai.
Estija	Registruotos partnerystės teisinis institutas.	Registruoto partnerio (-ės) teisė į kito poros nario vaiko įvaikinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas pilnametei moteriai, kuri gali būti ir nesudariusi santuokos.
Graikija	Registruotos partnerystės teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas vienišai moteriai ir skirtingų lyčių susituokusiems ar kartu gyvenantiems asmenims.
Ispanija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės kai kurios teisinės pasekmės.	Sutuoktinių ar registruotų partnerių teisė į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą; sutuoktinės teisė į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas bet kuriai pilnametei moteriai nepriklausomai nuo jos šeiminių padėties ir lytinės orientacijos.
Italija	Registruotos partnerystės teisinis institutas; kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistruotas santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas skirtingų lyčių susituokusiems ar kartu gyvenantiems asmenims.
Kipras	Registruotos partnerystės teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas vienišai moteriai ir skirtingų lyčių sutuoktinių poroms.
Kroatija	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 2013 m.; registruotos partnerystės teisinis institutas; kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistruotas santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbini apvaisinimas leidžiamas moteriai ir vyrui, kurie yra susituokę ar kartu gyvena, taip pat moteriai, kuri nėra sudariusi santuokos ar bendro sugyvenimo, ar tos pačios lyties asmenų sąjungos.

Latvija	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 2006 m.	Įsivaikinimas leidžiamas vienišiem asmenims. Nesusituokę asmenys negali įvaikinti to paties vaiko (t. y. įvaikinti gali tik vienas (-a) partneris (-ė). Moterų poros gali gauti <i>in vitro</i> fertilizacijos ir su pagalbinio apvaisinimu susijusį gydymą.
Lenkija	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 1997 m. Diskusijos dėl registruotos partnerystės nuo 2019 m.	Įsivaikinimas leidžiamas vienišiem asmenims. Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į bendrą ar kito partnerio (-ės) vaiko įvaikinimą.
Lietuva	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 1992 m. (38 straipsnis: „Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu“); ribotos teisės gyventi trečiųjų šalių piliečiams (-ėms) susituokusiems (-ioms) tos pačios lyties Lietuvos piliečiais (-ėmis) nuo 2018 m.; tokios nėra įtraukiamos į civilinės metrikacijos įstaigų apskaitą.	Teisę įvaikinti turi sutuoktiniai. Išimtiniais atvejais leidžiama įvaikinti nesusituokusiam (vienišam) asmeniui ar vienam (-ai) iš sutuoktinių. Išimtys gali būti taikomos tik teismo sprendimu.
Liuksemburgas	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas.	Sutuoktiniai nepriklausomai nuo lyties, turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą.
Malta	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas; asmenų kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistravus santuokos ar partnerystės) teisinis institutas.	Sutuoktiniai (-ės), registruoti partneriai (-ės) ir sugyventiniai (-ės) turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas bet kuriai moteriai, nepriklausomai nuo jos lytinės orientacijos, kadangi bet kuri būsima motina ar tėvas (angl. <i>parent</i>) turi teisę į pagalbinio apvaisinimo procedūrą, o būsima motina ar tėvu gali būti bet kuris asmuo, nepriklausomai nuo lyties ir seksualinės orientacijos.
Nyderlandai	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas; kohabitacijos sutarties sudarymo galimybė.	Turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą, kito poros nario vaiko įvaikinimą; moters sutuoktinė ar registruota partnerė turi teisę į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbinis apvaisinimas leidžiamas, kai yra moters ir jos sutuoktinio, registruoto partnerio (-ės) ar kito gyvenimo palydovo (-ės) rašytinis sutikimas.
Portugalija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas;	LGBTQIA+ poroms leidžiama įsivaikinti; pagalbinis apvaisinimas galimas moterų poroms.

Prancūzija	Ribotos teisės gyventi asmenims iš trečiųjų šalių susituokusiems tos pačios lyties Rumunijos piliečiais (-ėmis) nuo 2018 m.; diskusijos dėl registruotos partnerystės įteisinimo.	Įsivaikinimas leidžiamas vienišiams asmenims; tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; vienišoms moterims pagalbiniis apvaisinimas nedraudžiamas.
Rumunija	Ribotos teisės gyventi asmenims iš trečiųjų šalių susituokusiems tos pačios lyties Rumunijos piliečiais (-ėmis) nuo 2018 m.; diskusijos dėl registruotos partnerystės įteisinimo.	Įsivaikinimas leidžiamas vienišiams asmenims; tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; vienišoms moterims pagalbiniis apvaisinimas nedraudžiamas.
Slovakija	Konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokai nuo 2014 m.; ribotos teisės gyventi asmenims iš trečiųjų šalių susituokusiems tos pačios lyties Slovakijos piliečiais (-ėmis) nuo 2018 m.	Įsivaikinimas leidžiamas vienišiams asmenims; tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į bendrą įvaikinimą; tos pačios lyties poros neturi teisės į pagalbiniį apvaisinimą.
Slovėnija	Tos pačios lyties asmenų formalizuotos ar neformalizuotos partnerystės teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriai (-ės) neturi teisės į įvaikinimą; pagalbiniis apvaisinimas leidžiamas moters ir vyro porai, kurie yra sudarę santuoką ar sugyvenimo sąjungą.
Suomija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas (registravimas nebevykdomas nuo 2017 m.); kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistravus santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) kai kurios teisinės pasekmės.	Sutuoktinių pora turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą; partneris (-ė) turi teisę į kito poros nario vaiko įvaikinimą; pagalbiniis apvaisinimas leidžiamas moteriai ir vyrui, sudariusiems santuoką ar sugyvenimo sąjungą; taip pat dviem moterims, sudariusioms santuoką, registruotą partnerystę ar sugyvenimo sąjungą.
Švedija	Santuokos teisinis institutas; registruotos partnerystės teisinis institutas (neįregistruojama nuo 2009 m.); kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistravus santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) teisinis institutas.	Asmenys, sudarę santuoką ar įtvirtinę sugyvenimo santykius turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą; skirtingų lyčių asmenys, sudarę santuoką ar kohabitacijos santykius taip pat moteris, sudariusi su kita moterimi santuoką, registruotą partnerystę ar kohabitacijos santykius turi teisę į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą; pagalbiniis apvaisinimas leidžiamas moteriai, sudariusiai santuoką, registruotą partnerystę ar sugyvenimo sąjungą.
Vengrija	Registruotos partnerystės teisinis institutas; kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistravus santuokos ar partnerystės) teisinis institutas.	Tos pačios lyties partneriams (-ėms) nėra suteikta teisė į įvaikinimą; pagalbiniis apvaisinimas tos pačios lyties poroms neleidžiamas.

Vokietija	Santuokos teisinis institutas; partnerystės teisinis institutas (nuo 2017 m. spalio 1 d. partnerystė neberegistruojama); kohabitacijos santykių (bendras gyvenimas neįregistruvus santuokos ar partnerystės ir santykių niekaip neformalizuojant) kai kurios teisinės pasekmės.	Kad asmuo, registravęs partnerystę, galėtų įsivaikinti vaiką, būtinas partnerio (-ės) sutikimas; turi teisę į kito poros nario vaiko įvaikinimą; vienišas asmuo turi teisę įsivaikinti vaiką; sutuoktiniai turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą ir kito poros nario vaiko įvaikinimą; tos pačios lyties sutuoktiniai taip pat turi teisę į kartu vykdomą įvaikinimą; skirtingų lyčių sutuoktiniai turi teisę į automatinį motinystės ar tėvystės pripažinimą, o dviejų moterų sutuoktinių pora tokios teisės neturi (gali pasinaudoti teise į kito poros nario vaiko įvaikinimą); asmenys, esantys nesantuokiniais partneriais (-ėmis) turi teisę į kito poros nario vaiko įvaikinimą jei gyveno poroje ne trumpiau nei 4 m.; pagalbini apvaisinimas leidžiamas skirtingų lyčių asmenims, sudariusiems santuoką ar partnerystę, taip pat moterims, sudariusioms santuoką ar partnerystę (tos pačios lyties asmenų pora), bei vienišoms moterims.
-----------	---	---

Šaltiniai: Tos pačios lyties ir skirtingų lyčių asmenų partnerystės ir santuokos teisiniai institutai Europos Sąjungos valstybėse narėse (2020). Analitinė apžvalga 20/54, Seimo kanceliarija. Prieiga internete: <https://cutt.ly/ZWoyJoK> [žiūrėta: 2021-08-24]; Interneto svetainių www.ilga-europe.org ir www.equaldex.com pateikiama informacija [žiūrėta: 2021-09-29].

Pagrindinis argumentas, kuriuo yra remiamasi atskirose šalyse įteisinant partnerystės institutą, – tai šalių siekis užtikrinti visiems asmenims vienodas teises ne tik per santuokos institutą tarp vyro ir moters, bet ir per kitas juridines formas, kurios geriau užtikrina ir patenkina LGBTQIA+ asmenų teisėtus lūkesčius, užtikrina lygias teises LGBTQIA+ asmenims, kartu ir teisę sukurti šeimyninius santykius, įregistruvus partnerystę ar santuoką. Remiantis ES šalių apžvalga, galima teigti, kad ekonomiškai ir socialiai pažangesnėse šalyse lyčiai neutrali partnerystė laikoma lygiaverte arba prilyginama santuokai, be to, šiose šalyse suteikiamos lanksčios ir plačios įsivaikinimo teisės LGBTQIA+ poroms. Visos šalys, kuriose leidžiama tuoktis tos pačios lyties asmenims, paprastai pripažįsta kitose šalyse sudarytą tos pačios lyties asmenų santuoką ar registruotą partnerystę. Šalyse, kuriose tos pačios lyties asmenims tuoktis neleidžiama, bet kuriose partnerystė kokia nors forma registruojama, užsienyje susituokusioms tos pačios lyties asmenų poroms paprastai suteikiamos tokios pat teisės kaip partnerystę įregistravusioms poroms. Santuokos ir partnerystės institutų teisinės normos ES šalyse sukuria panašias teises pasekmes poroms – apsaugo silpnesnę poros šalį. Europos Sąjungos požiūriu, kai civilinė sąjunga laikoma lygiaverte arba prilygintina santuokai, poroms taip pat suteikiamos tokios pačios imigracijos teisės: jei kurioje iš tų šalių apsigyvena vienas asmuo, jo (jos) registruotas partneris arba partnerė turi teisę vykti kartu. Jei vykstama į kitą ES šalį, kurioje registruota partnerystė visai nepripažįstama, kitoje šalyje įteisinta partnerystė bus laikoma tinkamai patvirtintais ilgalaikiais santykiais. Priimančioji šalis turi partneriui (-ei) sudaryti palankias sąlygas ją atvykti ir joje gyventi.

Nepaisant to, kad daugelyje Europos šalių vis labiau remiama LGBTQIA+ asmenų lygybė bei suteikiama galimybė įteisinti tos pačios lyties porų santykius, išlieka nemažas „geopolitinis“ susipriešinimas tarp LGBTQIA+ asmenų teisėms palankių ir nepalankių valstybių. Pavyzdžiui,

Albanijoje, Armėnijoje, Bosnijoje Hercegovinoje, Bulgarijoje, Sakartvele, Kosove, Latvijoje, Lietuvoje, Makedonijoje, Moldovoje, Monake, Juodkalnijoje, Lenkijoje, Rumunijoje, Rusijoje, Serbijoje, Slovakijoje, Turkijoje, Ukrainoje ir Vatikane nepripažįstama jokia LGBTQIA+ asmenų santykių teisinė forma. Rytų Europoje parama LGBTQIA+ partnerystės pripažinimui yra ypač menka. 2017 m. „Pew“ tyrimų centro apklausa⁵ parodė, kad tos pačios lyties asmenų santuokų teisinio pripažinimo parama Baltarusijoje yra 16 proc., O Ukrainoje – 9 proc. Parama Lenkijoje ir Vengrijoje, kuriose įtvirtintas konstitucinis draudimas tos pačios lyties asmenų santuokoms, yra atitinkamai 32 proc. ir 27 proc.

Latvija ir Lietuva taip pat turi konstitucinius draudimus tos pačios lyties asmenų santuokoms, tik Estija yra įteisinusi partnerystę. Visuomenės parama LGBTQIA+ lygybei Baltijos šalyse yra sąlyginai maža (2018 m. tos pačios lyties asmenų santykių įteisinimui pritarė 23 proc. Estijos ir 16 proc. Latvijos gyventojų⁶). Kita vertus, Baltijos šalyse parama LGBTQIA+ lygybei palaipsniui didėja. Pavyzdžiui, 2021 m. Notarų rūmų paskelbta „Vilmorus“ atlikta apklausa⁷ Lietuvoje parodė, kad galimybei registruoti tos pačios lyties asmenų partnerystę pritarė 14 proc., nepritarė 67 proc. apklaustųjų. Tos pačios lyties asmenų santuokai pritarė 9 proc., nepritarė 77 proc. Lietuvos gyventojų. Vis dėl to Notarų rūmų pranešime pastebima, kad Lietuvoje požiūris į LGBTQIA+ asmenų partnerystę ar santuoką gerėja: mažiausia parama homoseksualių asmenų partnerystei (10 proc.) buvo 2015 m., didžiausia (15 proc.) 2020 m. Notarų rūmų pranešime taip pat nurodoma, kad vienos lyties asmenų santuokai didžiausia parama buvo 2020 m. (11 proc.), mažiausia 2016 m. (7 proc.).

LRT užsakymu atlikta „Norstat“ apklausa⁸ 2021 m. gegužės mėn. parodė, kad trečdalis (30 proc.) Lietuvos gyventojų pritaria lyčiai neutralios Partnerystės įstatymui. Partnerystės įstatymui labiau linkę pritarti jaunesni Lietuvos gyventojai (52 proc. 18–24 m. ir 48 proc. 25–34 m. amžiaus gyventojų). Prieštarigų vertinimų 2021 m. balandžio mėn. sulaukė ir LR Prezidentūros užsakyta „Vilmorus“ gyventojų apklausa⁹: 54,8 proc. apklaustųjų nepritarė, kad Seimas priimtų tos pačios lyties civilines teises išplečiantį Partnerystės įstatymą, 15,5 proc. atsakė „greičiau tam nepritariantys“, o įstatymui pritarė arba „greičiau pritarė“ penktadalis (19,5 proc.) apklausos dalyvių. Kaip rodo šie pavyzdžiai, pritarimas gali priklausyti nuo to, kaip formuluojami apklausos klausimai, ir nuo daugelio kitų subjektyvių veiksnių (pvz., informacijos viešojoje erdvėje), todėl tokios gyventojų apklausos galėtų būti vertinamos tik kaip priemonė ar psichologinis „trigeris“ skatinti visuomenės diskusiją LGBTQIA+ teisių klausimais, tačiau abejotina, ar gyventojų apklausos yra tinkamas instrumentas priimant sprendimus ir įstatymus žmogaus teisių srityje.

---

5 Pew Research Center (2018), Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. Prieiga internete: <https://cutt.ly/oWoyZWJ> [žiūrėta: 2021-08-24].

6 ten pat., žr. 5 išnašą.

7 Notarų rūmų, 2021 m. birželio 13 d. pranešimas. Prieiga internete: <https://cutt.ly/4WoyCWP> [žiūrėta: 2021-08-24].

8 LRT, 2021 m. gegužės 10 d. pranešimas. Domantė Platukytė. Naujausia apklausa: partnerystei pritarė 30 proc. gyventojų, tolerantiškiausias jaunimas, priešišku išsiskiria Tauragė, Prieiga internete: <https://cutt.ly/KWoyMXU> [žiūrėta: 2021-08-24].

9 BNS, 2021 m. balandžio 29 d. pranešimas paskelbtas LRT. Prieiga internete: <https://cutt.ly/qWoy3Yj> [žiūrėta: 2021-08-24].

LGBTQIA+ asmenų partnerystės įteisinimo iššūkiai Lietuvoje

Lygių galimybių ir nediskriminavimo principai LGBTQIA+ asmenų atžvilgiu yra įtvirtinti skirtinguose nacionaliniuose, ES ir tarptautiniuose dokumentuose, tačiau Lietuvoje LGBTQIA+ asmenys susiduria su daugeliu problemų. Didžioji dalis šių problemų kyla dėl dviejų tarpusavyje susijusių priežasčių: 1) dėl visuomenės nepalankumo LGBTQIA+ asmenų atžvilgiu, diskriminacijos ir neapykantos apraiškų; 2) dėl nesamo teisinio tos pačios lyties porų teisių ir pareigų sureguliuavimo.

2021 m. tarptautinės LGBT teisių organizacijos „ILGA-Europe“ paskelbtame LGBT teisių indekse¹⁰ Lietuva užėmė 34-ąją vietą iš 49 į indeksą įtrauktų Europos šalių. Indekse skelbiama, kad Lietuvoje yra užtikrinama tik 23 proc. LGBTQIA+ asmenų teisių lygybės ir nediskriminavimo, šeimos, neapykantos nusikaltimų ir neapykantos kurstymo, lyties pripažinimo, pilietinės visuomenės ir prieglobsčio srityse, o vertinant pagal atskiras sritis, LGBTQIA+ asmenų šeimos teisių užtikrinimo srityje Lietuva užima paskutinę vietą (0 proc. teisių). Lietuvoje tos pačios lyties asmenys neturi galimybės įregistruoti partnerystę ar susituokti, t. y. teisiškai įtvirtinti savo santykius, taip pat negali įsivaikinti. Visuomenės nepalankumas LGBTQIA+ asmenims Lietuvoje taip pat didelis. 2019 m. Europos socialinio tyrimo duomenimis¹¹ priešiško LGBTQIA+ asmenų atžvilgiu lygis Lietuvoje buvo vienas didžiausių Europoje: LGBTQIA+ asmenų teisei gyventi taip, kaip jie nori, pritarė 30 proc., o nepritarė – 39 proc. Lietuvos gyventojų. Lietuvoje nėra įstatymo, reglamentuojančio medicininių lyties pakeitimą, o pakeitus lytį (tai nėra draudžiama) asmens dokumentai gali būti keičiami tik teisiniu būdu¹².

Susitarimą tuoktis Lietuvoje ir jo teisinės pasekmės nustato susitarimo šalių nuolatinės gyvenamosios vietos teisė (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.24 straipsnis¹³). Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹⁴ 38 straipsnyje nustatyta, kad **santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu**. Bendrieji šeimos santykių teisinio reguliavimo principai, santuokos sudarymo pagrindai ir santuokos sudarymo sąlygos įtvirtintos Civilinio kodekso 3 knygoje,¹⁵ o santuokos sudarymo tvarka bei civilinės būklės aktų registravimo pagrindinės nuostatos įtvirtintos

10 ILGA Europe. (2021). Rainbow Europe 2021. Prieiga internete: <https://cutt.ly/pWouIMm> [žiūrėta: 2021-05-18].

11 VDU. (2019). Europos socialinio tyrimo 9-osios bangos Lietuvoje duomenys. Prieiga internete: <https://cutt.ly/DWouHw8> [žiūrėta: 2021-04-18].

12 2021 m. rugpjūčio mėn. Sveikatos apsaugos ministerija įregistravo ir pateikė vertinimui pateikė sveikatos apsaugos ministro įsakymą, kuriuo patvirtinamos medicininių paslaugų translyčiams asmenims teikimo tvarkos procedūrinis aprašas.

13 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Prieiga internete: <https://cutt.ly/yWouLD5> [žiūrėta: 2021-05-01].

14 Lietuvos Respublikos Konstitucija (2007). Vilnius: Teisinės informacijos centras.

15 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė, Žin., 2000, Nr. 74-2262. Prieiga internete: <https://cutt.ly/gWouCQH> [žiūrėta: 2021-03-14].

Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatyme¹⁶. Pagal Civilinio kodekso 3.7 straipsnio nuostatas santuoka suprantama kaip įstatymų nustatyta tvarka įformintas vyro ir moters savanoriškas susitarimas sukurti šeimos teisinius santykius. Atitinkamai Civilinio kodekso 3.12 straipsnyje nustatytas draudimas tuoktis tos pačios lyties asmenims ir įtvirtinta, kad santuoką leidžiama sudaryti **tik su skirtingos lyties asmeniu**. Santuoką leidžiama sudaryti veiksniams asmenims, kurie santuokos sudarymo dieną yra aštuoniolikos metų amžiaus. Teismo sprendimu gali būti leidžiama tuoktis ir ribotai veiksniams ar ne jaunesniems nei šešiolikos metų amžiaus asmenims (Civilinio kodekso 3.14, 3.15 straipsniai). Sudaręs santuoką ir jos įstatymų nustatyta tvarka nenutraukęs asmuo negali sudaryti kitos santuokos (Civilinio kodekso 3.16 straipsnis), taip pat draudžiama santuoką sudaryti su artimaisiais giminaičiais (Civilinio kodekso 3.17 straipsnis). Lietuvos Respublikos piliečiai po 1990 m. kovo 11 d. užsienio valstybių institucijose įregistravę santuoką ar ištuoką, privalo tai įtraukti į apskaitą Lietuvos Respublikoje.

Lietuvoje teisinis bendro gyvenimo neįregistravus santuokos reguliavimas numatytas Civilinio kodekso 3 knygos XV skyriuje. Šio skyriaus normos nėra įsigaliojusios, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo¹⁷ 28 straipsnio nuostatomis, jog normos dėl bendro gyvenimo neįregistravus santuokos įsigalioja nuo įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką, įsigaliojimo momento. Pastarojo skyriaus 3.229 straipsnyje numatyta, kad šio skyriaus normomis nustatomi turiniai santykiai tarp vyro ir moters, kurie, įregistravę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienus metus neįregistravę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeimyninius santykius.

Nors registruotos partnerystės instituto Lietuvoje šiuo metu nėra, **migracijos srityje šeimos nariais laikomi ir kitoje valstybėje registruotą partnerystę teisėtai sudarę asmenys, nepriklausomai nuo partnerystę sudariusių asmenų lyties**¹⁸. Šie asmenys gali įgyti ir kitų teisių, jei tokia galimybė nustatyta Lietuvos teisės aktais (pvz., partneriai (-ės) yra laikomi paciento artimaisiais pagal Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymą, jauna šeima – pagal Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymą¹⁹).

2011 m. Seimo narė Aušrinė Marija Pavilionienė pateikė Seimui Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektą²⁰. Projekte partnerystė apibrėžiama kaip bendras asmenų gyvenimas, sukeltis teisines pasekmes, numatomos sąlygos kaip asmenys gali sudaryti, registruoti ar nutraukti partnerystę bei partnerių teisės ir pareigos. Tačiau Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komitetas preliminariai įvertino, kad projekto nuostatos galimai prieštarauja Konstitucijai²¹.

---

16 Lietuvos Respublikos civilinės būklės aktų registravimo įstatymas, TAR, 2015-12-14, Nr. 19697. Prieiga internete: <https://cutt.ly/pWouMaS> [žiūrėta: 2021-02-22].

17 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2000-07-18 VIII-1864. Prieiga internete: <https://cutt.ly/HWou8DN> [žiūrėta: 2021-06-12].

18 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas Nuasmeninta nutartis 2019-03-20 Nr. AB-7046-3-61-3-00530-2016-0, TAR, 2019-03-29, Nr. 4937. Prieiga internete: <https://cutt.ly/YWoiqO7> [žiūrėta: 2021-07-04].

19 Santuokos taisyklės ir pripažinimas. Elektroniniai valdžios vartai; prieiga internete: <https://cutt.ly/4EYZ607> [žiūrėta: 2021-09-29].

20 Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas, 2011 m. <https://cutt.ly/eWoieRO> [žiūrėta: 2021-16-18].

21 Teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektui, 2011-11-30, XIP-3687. Prieiga internete: <https://cutt.ly/DWoiddR> [žiūrėta: 2021-04-14].

2013 m. rudenį Teisingumo ministerija pateikė partnerystės įstatymo projektą²², kurio nuostatas būtų buvę galima taikyti ir tos pačios lyties asmenims. 2015 m. kovo 24 d. Liberalų sąjūdžio ir Socialdemokratų partijų frakcijų nariai Seime įregistravo įstatymo pataisus²³, kurios leistų tos pačios lyties asmenų partnerystę. Šį projektą Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtarkos komitetas pripažino neprieštaraujančiu Konstitucijai²⁴, tačiau jis vėliau buvo atmestas Seimo. 2017 m. Lietuvoje pirmą kartą bandyta Civiliniame kodekse įteisinti tiek vyro ir moters, tiek tos pačios lyties asmenų partnerystę²⁵. Seimas po pateikimo nepritarė tai numatančioms pataisoms, ir įstatymo projektas buvo visiškai atmestas.

Tęsti kovą dėl LGBTQIA+ asmenų partnerystės įteisinimo paskatino ir sprendimai teismų bylose. 2016 m. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas kreipėsi į Konstitucinį Teismą išaiškinimo byloje²⁶, kurioje Baltarusijos pilietis, su Lietuvos piliečiu sudaręs tos pačios lyties asmenų santuoką, skundė Lietuvos Migracijos departamento sprendimą neišduoti Baltarusijos piliečiui leidimo gyventi šalyje. Konstitucinio teismo buvo prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio 1, 4 dalimis, 29 straipsnio 1 daliai, 38 straipsnio 1, 2 dalimis, konstituciniam teisinės valstybės principui neprieštarauja Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio (2006 m. lapkričio 28 d. redakcija) 1 dalies 5 punktas tiek, kiek jame nenustatyta, kad leidimas laikinai gyventi Lietuvoje gali būti išduodamas užsieniečiui šeimos susijungimo atveju ir tada, kai Lietuvoje gyvena asmuo – Lietuvos Respublikos pilietis, su kuriuo užsieniečio kitoje valstybėje sudaryta santuoka arba registruotos partnerystės sutartis nėra pripažįstama Lietuvoje dėl draudimo tuoktis ar sudaryti registruotos partnerystės sutartį tos pačios lyties asmenims, tačiau su kuriu jis yra sukūręs santykius, savo turiniu atitinkančius šeimos sampratą. 2019 m. sausio 11 d. buvo paskelbtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriame buvo pripažinta, **kad „(...) kitaip nei konstitucinė santuokos samprata, konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu“**²⁷. Šis sprendimas išaiškino, kad įstatymas, reguliuojantis užsieniečių teisinę padėtį, **nedraudžia išduoti leidimą gyventi užsienyje sudarytos santuokos tarp tos pačios lyties asmenų pagrindu**.

Įdomu pastebėti, kad tos pačios lyties partneriai (-ės), kurių bent vienas yra Lietuvos pilietis, gali susituokti ar įteisinti partnerystę ES šalyse, kurių įstatymuose tokia galimybė yra numatyta. Būtų galima interpretuoti, kad Lietuvos civilinis kodeksas (CK 1.25 straipsnio 4 d.)

---

22 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.16, 3.140, 3.150, 3.229, 3.230, 3.231, 3.232, 3.233, 3.234, 3.235, 5.13 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 3.229/1, 3.234/1 straipsniais įstatymo projektas, Nr. 13-3108-01, 2013-10-12. Prieiga internete: <https://cutt.ly/rWoiRgz> [žiūrėta: 2021-05-17].

23 Civilinio kodekso 3.1, 3.3, 3.16, 3.140, 3.150, 3.194, 3.229, 3.230, 3.231, 3.234, 3.235 straipsnių ir III knygos III dalies ir VI skyriaus pavadinimų pakeitimo, Kodekso papildymo 3.230(1) ir 3.230(2) straipsniais, bei 3.232 ir 3.233 straipsnių pripažinimo netekusiais galios ĮSTATYMO PROJEKTAS, XIIP-2849, 2015-03-24. Prieiga internete: <https://cutt.ly/2Wo-iOyw> [žiūrėta: 2021-08-24].

24 Teisės ir teisėtarkos komiteto išvada dėl Civilinio kodekso 3.1, 3.3, 3.16, 3.140, 3.150, 3.194, 3.229, 3.230, 3.231, 3.234, 3.235 straipsnių ir III knygos III dalies ir VI skyriaus pavadinimų pakeitimo, Kodekso papildymo 3.230(1) ir 3.230(2) straipsniais, bei 3.232 ir 3.233 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projekto atitikties Konstitucijai, XIIP-2849, 2015-05-07. Prieiga internete: <https://cutt.ly/zWoiSWR> [žiūrėta: 2021-08-24].

25 Civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.3, 3.16, 3.140, 3.141, 3.143, 3.146, 3.147, 3.150, 3.155 straipsnių, Kodekso Trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus ir 5.13, 6.588, 6.590, 6.744 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, XIIP-781, 2017-05-30. Prieiga internete: <https://cutt.ly/oWoiGJG> [žiūrėta: 2021-07-06].

26 Lietuvos vyriausiasis administracinio teismo nutartis, administracinėje byloje Nr. eA-4175-624/2016, 2016-12-05. Prieiga internete: <https://cutt.ly/DWoiKXk> [žiūrėta: 2021-04-12].

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 43 straipsnio 1 dalies 5 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, TAR, 2019-01-11, Nr. 439. Prieiga internete: <https://cutt.ly/IWoiXER> [žiūrėta: 2021-06-14].

leidžia Lietuvoje pripažinti užsienyje sudarytas tos pačios lyties Lietuvos piliečių santuokas su užsieniečiais²⁸, tačiau praktikoje vadovaujantis Teisingumo ministerijos patvirtintų civilinės metrikacijos taisyklėmis, užsienio valstybėse įregistruotos **tos pačios lyties asmenų santuokos nėra įtraukiamos į civilinės metrikacijos įstaigų apskaitą**. Tokia situacija gali kelti **teisinių prieštaravimų** ne tik dėl diskriminavimo, bet ir dėl to, jog LGBTQIA+ asmenys, kurie yra Lietuvos piliečiai ir jau yra susituokę su tos pačios lyties asmeniu užsienyje, teoriškai taip pat gali sudaryti ir dar vieną santuoką su priešingos lyties asmeniu Lietuvoje.

2021 m. gegužės mėn. Seime buvo pateiktas Partnerystės įstatymas²⁹. Jame siūlyta nustatyti, kad partnerystė yra dviejų asmenų bendro gyvenimo faktas, kuriant šeiminius santykius neįregistruvus santuokos, kuris grindžiamas pastoviais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagarbos, bendro vaikų auklėjimo ar panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Partneriai (-ės) būtų galėję tapti pilnamečiai asmenys, nesiejami giminystės ryšių, nesudarę santuokos tarpusavyje ar su kitais asmenimis. Vienu metu tas pats asmuo būtų galėjęs sudaryti tik vieną partnerystės sutartį. Įstatymo idėja ir vėliau jau projektas, sulaukė didelio LGBTQIA+ bendruomenės ir žmogaus teisių ekspertų, psichologų bei nevyriausybinų organizacijų palaikymo. Paramą projektui pareiškė ir dalis politikų, ir politinių partijų lyderių. 2021 m. pavasarį daugiau nei 100 Lietuvoje praktikuojančių psichologų ir psichoterapeutų atviru laišku³⁰ kreipėsi į valstybės vadovus ir parlamento narius, teigdami, kad lyčiai neutralios partnerystės įteisinimas pagerintų LGBTQIA+ asmenų Lietuvoje psichikos sveikatą bei visos visuomenės saugumą. Tačiau Seime dar pateikimo stadijoje įstatymo projektas buvo atmestas ir gražintas iniciatoriams tobulinti (63 parlamentarai balsavo už, 58 balsavo prieš ir 7 susilaikė).

---

28 Šeimos politikos ir teisės iššūkiai besiplečiančioje Europoje (2008). Lietuvos gėjų lyga, Europos socialiniai, teisiniai ir ekonominiai projektai (ESTEP).

29 Partnerystės įstatymo projektas, XIVP-537, 2021-05-21. Prieiga internete: <https://cutt.ly/1Woi8hU> [žiūrėta: 2021-08-24].

30 Daugiau nei šimtas psichologų ir psichoterapeutų ragina priimti partnerystės įstatymą, 2021-04-14. Prieiga internete: <https://cutt.ly/nWoi5zL> [žiūrėta: 2021-08-24].

Mokslinių tyrimų apžvalga: mitai ir mokslu pagrįsti argumentai

Diskusijose dėl lyčiai neutralios partnerystės kyla ginčų dėl daugybės skirtingų klausimų. Josephson³¹ teigia, kad LGBTQIA+ asmenų partnerystė ar santuoka yra tarsi Šventasis Gralis, kurio siekia LGBTQIA+ bendruomenė, o partnerystės įteisinimo priešininkai nori jį iš LGBTQIA+ bendruomenės atimti. Kaip parodyta šalių apžvalgoje, daugelis išsivysčiusių Vakarų ir Europos valstybių yra įteisinusios tos pačios lyties asmenų santykius per partnerystės ar santuokos institutą 2000–2010 m. Šventasis Gralis šiose šalyse jau yra „laimėtas“, tad šioje ataskaitoje tenka remtis išsivysčiusiose šalyse iš dalies praradusiais aktualumą mokslinių tyrimų duomenimis. Atlikus paiešką mokslinių šaltinių duomenų bazėse, galima pastebėti, kad dauguma straipsnių, knygų ir tyrimų ataskaitų, su informacija apie lyčiai neutralios partnerystės įteisinimą ar santuokas, kurių pavadinimuose dominuoja tokie raktiniai žodžiai kaip „įteisinimas“, „legalizavimas“, „diskusija“, „debatai“ yra paskelbti 1995–2010 m. laikotarpiu (tai subjektyvus pastebėjimas). Taigi ginčai apie lyčiai neutralios partnerystės instituto ar santuokos reikalingumą vakarų šalyse sąlyginai „baigiasi“ maždaug 2010 m., o mokslininkai analizuojantys LGBTQIA+ problematiką vis daugiau dėmesio pradeda skirti LGBTQIA+ partnerių ir porų santykių ir įsipareigojimo, lyčių vaidmenų, pasitenkinimo poros šeimyniniu gyvenimu analizei, seksualinei elgsenai, konfliktų, skyrybų, tėvystės ar motinystės, vaikų, kurie gimė ar augo LGBTQIA+ asmenų santuokoje psichosocialinei raidai³². Svarbu pastebėti ir tai, kad net ir moksliniuose tyrimuose LGBTQIA+ tema kartais pasitaiko netikslių faktų ir šališkos informacijos (žr. Herek³³ pateikiamą tokių mokslinių tyrimų kritiką), todėl apžvalgoje remiamasi neutralių autorių ir (ar) organizacijų paskelbtais šaltiniais (nors visišką neutralumą šioje temoje sunku išlaikyti).

Visuomenės požiūris į įvairių lytinių orientacijų ir tapatybių asmenis kito įvairiais istoriniais periodais priklausomai nuo kultūrinių ir socialinių aplinkybių. Mokslinių šaltinių analizė rodo, kad LGBTQIA+ asmenys egzistavo visada, tačiau dėl visuomenėje vyravusių stigmų bei nuostatų jie neturėjo galimybės atvirai dalyvauti viešajame gyvenime. Šaltiniuose apie Amerikos indėnų bendruomenę, antikinę Graikiją, Romą ir Kiniją, Europos valdovus ir kilminguosius randame

31 Josephson, J. (2005). Citizenship, Same-Sex Marriage, and Feminist Critiques of Marriage. *Perspectives on Politics*, 3(2), 269–284. doi:10.1017/S1537592705050206.

32 a) Kurdek, L. A. (2004). Are gay and lesbian cohabiting couples really different from heterosexual married couples? *Journal of Marriage and Family*, 66, 880–900; b) Peplau, L. A., Fingerhut, A., & Beals, K. P. (2004). Sexuality in the relationships of lesbians and gay men. In J. H. Harvey, A. Wenzel, & S. Sprecher (Eds.), *The handbook of sexuality in close relationships* (pp. 349–369), Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum; c) Balsam, K. F., Rothblum, E. D., & Beauchaine, T. P. (2005). Victimization over the life span: A comparison of lesbian, gay, bisexual, and heterosexual siblings. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73, 477–487; d) Rothblum, E. D. (2009). An overview of same-sex couples in relationships: A research area still at sea. In D. A. Hope (Ed.), *Contemporary perspectives on lesbian, gay, and bisexual identities. Nebraska symposium on motivation* (Vol. 54, pp. 113–139). New York: Springer. e) Kurdek, L. A. (2007). The allocation of household labor by partners in gay and lesbian couples. *Journal of Family Issues*, 28, 132–148. f) Patterson, C. J. (2013) Family Lives of Lesbian and Gay Adults. In: Peterson G., Bush K. (eds) *Handbook of Marriage and the Family*, Boston: Springer, doi:10.1007/978-1-4614-3987-5_27; g) Justin A. Lavner (2017) Relationship satisfaction in lesbian couples: Review, methodological critique, and research agenda, *Journal of Lesbian Studies*, 21:1, 7-29, doi: 10.1080/10894160.2016.1142348.

33 Gregory M. Herek blog, Facts About Sexual Orientation; prieiga internete: <https://cutt.ly/IEYMoBH> [žiūrėta: 2021-09-29].

daug tokių pavyzdžių³⁴, o XX amžiaus LGBTQIA+ aktyvizmo ir teisių raida siejama su feminizmu ir kova už moterų teises – pradžioje moterys pradėjo reikalauti lygių teisių su vyrais, vėliau ši kova evoliucionavo įtraukdama nelygybę dėl rasinių ir etninių skirtumų, o vėliau ir LGBTQIA+ asmenų teises³⁵.

Apskritai, vakarų šalys yra sukaupusios išsamias homoseksualumo istoriografijas, tuo tarpu Lietuvoje šių temų vengiama – trūksta išsamių istorinių ar biografinių tyrimų. Pavyzdžiui, archyvuose dokumentuose aptinkame Teklės Sabastijauskaitės³⁶, prisistatinėjusios Tado Sabastijausko vardu, istoriją, vykusią XX amžiaus pirmojoje pusėje Kaune. Lietuvos grafikė, tapytoja, fotografė Veronika Šleivyte³⁷ (1906–1998 m.) tyrinėjo savo tapatybę ir aplinką ir per fotografijas pasakojo meilės moterims istorijas. Iki šiol gana mažai žinoma apie LGBTQIA+ asmenų gyvenimą sovietinėje Lietuvoje. Tik 2021 m. pradėtas kurti ir kaupiti Lietuvos Queer archyvas³⁸, šia tema kartais pasirodo publikacijų žiniasklaidoje ar jas imasi nagrinėti studentės³⁹. Įdomu pastebėti, kad ir toliau pristatomo tyrimo metu, kalbantis su vyresnio amžiaus LGBTQIA+ asmenimis ir su kai kuriais (-iomis) informantais (-ėmis), taip pat gauta kontekstinės informacijos apie LGBTQIA+ asmenų gyvenimą sovietinėje Lietuvoje. Tai iš lūpų į lūpas pasakojamos istorijos apie rašytojų, menininkų, ir visuomenės veikėjų biografijas ar slaptas jų „dvigubo gyvenimo“ praktikas (tyrėjo užrašai).

Iki XX amžiaus pabaigos santuoka⁴⁰ buvo vienintelė teisėta sąjunga, kuriant šeimą. Tačiau šiandien daugiau nei 40 šalių suteikia teises tos pačios lyties poroms, o tos pačios lyties asmenų partnerystės ar santuokos institutas įtrauktas į šeimos teisės sistemą. Teisinė praktika taip pat pasikeitė – partnerystės ir santuokos įteisinimas, paveldėjimo, įvaikinimo, LGBTQIA+ asmenų motinystės ir tėvystės prezumpcija ir kiti įstatymai, užtikrina teises skirtingos seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės asmenims. Vis dėlto, egzistuoja **mitas, kad tos pačios lyties asmenų santuokos ar partnerystės įteisinimas sunaikins tradicinės santuokos institutą ir tradicinę šeimą**, nors ir nėra duomenų, kad tos pačios lyties asmenų santykių įteisinimas ir pripažinimas turėtų kokią nors įtaką santuokoms tarp vyrų ir moterų ar tradicinei šeimai. Pavyzdžiui, Eskridge, Spedale ir Ytterberg⁴¹ apibendrinę 20 m. laikotarpio statistinius duomenis apie vedybų, ne santuokoje gimusių vaikų ir skyrybų tendencijas Danijoje, Norvegijoje ir Švedijoje (šalyse kurios vienos pirmųjų įteisino tos pačios lyties asmenų

---

34 a) Aldrich, R., Wotherspoon, G. (2002). *Who's Who in Gay and Lesbian History From Antiquity to the Mid-Twentieth Century*, London: Routledge; b) Khaled EL-Rouayheb (2009) *Before Homosexuality in the Arab-Islamic World, 1500-1800*. Chicago: University of Chicago Press; c) McLelland, M., Mackie, V., (2019) *Routledge Handbook of Sexuality Studies in East Asia*. London: Routledge; d) Crompton, L. (2003). *Homosexuality and Civilization*. Cambridge: Harvard University Press.

35 Ritzer, G (2013). *Sociological Theory*, New York: McGraw-Hill Education; 9th edition.

36 Andrijauskaitė, U., M. (2014). *Laikinosios sostinės paslaptys: „Kaip Teklė norėjo vesti Stasę“*. Kauno istorijos metraštis. Prieiga internete: <https://cutt.ly/QWootvf> [žiūrėta: 2021-04-05].

37 Veronikos Šleivyte's gyvenimo bruožai. Knyga-albumas (2007). Sud. Jonušytė, A., Kupišio etnografijos muziejus.

38 Informacinė ir socialinė erdvė „Išgirsti“ žr. <https://isgirsti.lt/queer-archyvas/>.

39 a) Ambrazaitytė M. (2020) *Homoseksualių moterų gyvenimai sovietinėje Lietuvoje: tapatybės ir rezistencija*, bakalauro darbas, VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; b) Skirmantė, A. (2013) *Marginalizuoti ir nematomi lytiškumai: LGBT žmonių patirtys sovietmečio Lietuvoje*, bakalauro darbas, Vilniaus universitetas.

40 Įdomią istorinę apžvalgą apie diskusijas su Katalikų bažnyčia dėl civilinės metrikacijos ir santuokos įteisinimo Lietuvoje 1939–1940 m. pateikia N. Černiauskas 70–81 psl. knygoje „1940. Paskutinė Lietuvos vasara“, leidykla „Aukso žuvis“, 2021 m.

41 Eskridge, W., N., Spedale, D., R. Ytterberg, H. (2004) *Nordic Bliss? Scandinavian Registered Partnerships and the Same-Sex Marriage Debate: Issues in Legal Scholarship*, vol. 4, no. 1, doi:10.2202/1539-8323.1055.

partnerystę ar santuoką) konstatuoja, kad nėra pagrindo teigti, jog tos pačios lyties asmenų santuoka turėtų kokią nors poveikį priešingos lyties asmenų santuokoms, ar ne santuokoje gimusių vaikų ir skyrybų skaičiui. Autoriai konstatuoja, kad Skandinavijos šalyse būtent nesantuokinis heteroseksualių asmenų gyvenimas (kohabitacija) ir daugėjantis vienišų tėvų ir motinų skaičius labiausiai formuoja diskursą apie santuokos instituto „žlugimą“ (angl. *decline*). Pasak Eskridge, Spedale ir Ytterberg, santuokos instituto „žlugimo“ argumentas, kad tos pačios lyties asmenų santykių įteisinimas kelia grėsmę tradicinei santuokai ir tradicinei šeimai, pasitelkiamas oponentų yra klaidingas ir naudojamas tik visuomenei supriešinti dėl politinių tikslų. Pasak autorių, LGBTQIA+ bendruomenė tapo politiniu „atpirkimo ožiu“ dėl liberalaus (ar netgi hedonistinio) heteroseksualių asmenų gyvenimo būdo ir neteisingai kaltinama santuokos instituto „griovimu“. Autoriai teigia, kad tos pačios lyties asmenų santykių įteisinimas, priešingai, nei įprasta manyti, sustiprina ir įtvirtina santuokos instituto stabilumą, partnerystės institutas suteikia papildomumo ir tęstinumo santuokos institutui, o tai padidina santuokos kaip instituto prestižą ir vertę.

Lyčiai neutralios partnerystės ar santuokos priešininkai teigia, kad pagrindinis santuokos tikslas yra vaikai, o homoseksualūs vyrai ir lesbietės negali gimdyti. Newton⁴² dekonstruoja šį mitą, remdamasis loginiu samprotavimu ir siūlo kiekvieną šio klaidingo argumento dalį nagrinėti atskirai. Pasak Newton, neteisinga teigti, kad pagrindinis santuokos tikslas yra vaikai, nes santuoka ar partnerystė – vertybinis pasirinkimas. Poros tuokiasi nebūtinai turėdamos tikslą susilaukti vaikų. Pasak autoriaus, poroms santuoka gali reikšti labai skirtingus praktinius, ekonominius, socialinius, kultūrinius, simbolinius, vertybinius, psichologinius ar religinius pasirinkimus. Tą patvirtina ir tyrimų duomenys. Pavyzdžiui, 2019 m. „Pew“ tyrimų centro apklausa JAV parodė, kad pagrindinės priežastys dėl ko asmenys tuokėsi, buvo meilė (88 proc.), ilgalaikis įsipareigojimas (81 proc.) ir draugystė (76 proc.)⁴³. Šios apklausos duomenimis, vaikai buvo tik ketvirtoje vietoje, ir tik pusė sutuoktinių (49 proc.) mano, kad tikslas susilaukti vaikų jiems buvo svarbus priimant sprendimą tuoktis.

Pasak Newton⁴⁴, įsitikinimas, kad homoseksualios moterys negali gimdyti, o vyrai – apvaisinti, taip pat nėra teisingas, nes nevaisingumas, nėra susijęs su homoseksualumu. Dauguma tyrimų rodo, kad esminių socialinių, emocinių, sveikatos ar mokymosi skirtumų tarp vaikų užaugintų skirtingos ar tos pačios lyties tėvų porose nėra⁴⁵. Manoma, kad vaikų gerovė tiek skirtingos lyties asmenų, tiek LGBTQIA+ šeimose labiau priklauso nuo bendros socioekonominės partnerių gerovės, tėvų išsilavinimo bei tarpusavio santykių šeimoje, šeimos struktūros (vaikų skaičiaus šeimoje, ar vaiką (-us) augino vieniši (-os) tėvai (motinos), ar vaikai užaugo toje pačioje santuokoje ar išgyveno skyrybas ir pan.), bei laiko ir dėmesio skiriamo vaikų poreikiams⁴⁶. Taigi argumentas, kad vyro ir moters šeima geriausiai atitinka vaiko interesus yra diskutuotinas⁴⁷. Be to, yra duomenų, kad LGBTQIA+ porų vaikams geriau sekasi mokytis mokykloje, nes dėl teisinių ir psichosocialinių sunkumų, kuriuos patiria LGBTQIA+ poros, siekiamos auginti vaikus,

---

42 Newton, D., E. (2010) *Same-Sex Marriage: A Reference Handbook*. Santa Barbara: ABC-CLIO, LLC.

43 Geiger, A., W., Livingston, G. (2019) 8 facts about love and marriage in America. Pew Research Center. Prieiga internete: <https://cutt.ly/oWoofUB> [žiūrėta: 2021-05-17].

44 ten pat, žr. 42 išnašą.

45 Bos, H., M. W., Knox, J., R., van Rijn-van Gelderen, L., Gartrell, N., K. (2016) Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes, *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, Vol. 37–3, p. 179–187, doi: 10.1097/DBP.0000000000000288.

46 Guryan, J., Hurst, E., Kearney, M. (2008) Parental Education and Parental Time with Children. *Journal of Economic Perspectives* 22(3):23–46, doi: 10.1257/jep.22.3.23.

47 Prickett, K., C., Martin-Storey, A., Crosnoe, R. (2015). A Research Note on Time with Children in Different- and Same-Sex Two-Parent Families. *Demography* 52(3):905–18, doi: 10.1007/s13524-015-0385-2.

LGBTQIA+ šeimose atsiradus vaikams, vaikų atžvilgiu suveikia psichologinis kompensacijos mechanizmas, kas reiškia, kad LGBTQIA+ labiau vertina vaikus nei heteroseksualios poros ir įdeda daug daugiau pastangų ir skiria daugiau laiko rūpinimuisi vaikų gerove⁴⁸. Taip pat įdomu pastebėti, kad tos pačios lyties porose vaikai niekada neatsiranda „netyčia“, o vaiko gimimas yra laukiamas ir pageidaujamas⁴⁹.

Prieš LGBTQIA+ asmenis pasisakantys oponentai dažnai pasitelkia ir šiuos mitus: 1) įteisinus partnerystę mokyklose esą bus skatinamas tos pačios lyties žmonių gyvenimo būdas, maži vaikai verbuojami į homoseksualų gyvenimo būdą; 2) bus galima tuoktis su keliais žmonėmis, ar su gyvūnais; 3) tos pačios lyties santykiai yra pasibjaurėjimas ir visuomenei tiesiog nepatinka tos pačios lyties santykių įteisinimo idėja, visuomenė tam nepritaria; 4) tos pačios lyties asmenų partnerystė yra pavojingas socialinis eksperimentas. Šie ir kiti mitai susiję su lyčiai neutralios partnerystės įteisinimu negali būti pagrįsti moksliniais argumentais ar duomenimis⁵⁰.

Pasak Litovich ir Langhout⁵¹, tos pačios lyties tėvų vaikų auklėjimo ir priežiūros kokybę neteisinga matuoti pagal tai, kokius sunkumus vaikai galimai patirs gyvendami homofobiškoje ir heteroseksistinėje aplinkoje, kurioje vyrauja išankstiniai nusistatymai apie LGBTQIA+ asmenis. Moksliniai tyrimai rodo, kad nėra esminių savęs suvokimo, laimės, psichologinės adaptacijos ar psichikos sveikatos skirtumų tarp lesbiečių ir heteroseksualių motinų (žr. Falk⁵², Millbank⁵³). Taip pat nėra skirtumų tarp lesbiečių ir heteroseksualių motinų susidomėjimo vaikų auklėjimu, atsako į vaikų elgesį ar meilės jausmo vaikams⁵⁴. JAV psichologų asociacijos vertinimu, nėra jokių esminių psichosocialinio vystymosi skirtumų tarp vaikų augančių heteroseksualių ar homoseksualių porų (tiek vyrų tiek moterų) šeimose⁵⁵. Įdomu pastebėti, kad lesbietės motinos labiau linkusios leisti vaikams žaisti „vyrishkų“ ir „moterishkų“ žaislų mišiniu, tuo tarpu tos pačios lyties vyrų poros ir heteroseksualios motinos dažniausiai vaikus skatino žaisti su vaiko lytį stereotipiškai atitinkančiais žaislais⁵⁶.

Kyla nemažai diskusijų dėl **tėvų seksualinės orientacijos įtakos vaikų seksualinei orientacijai**. Atlikti tyrimai rodo, kad vaikų, kurie augo tos pačios lyties partnerių šeimose, seksualinės tapatybės vystymasis niekuo nesiskiria nuo jų bendraamžių skirtingos lyties partnerių šeimose.

---

48 Mazrekaj D., De Witte K., Cabus S. (2020) School Outcomes of Children Raised by Same-Sex Parents: Evidence from Administrative Panel Data. *American Sociological Review*. 85(5):830-856. doi:10.1177/0003122420957249.

49 Franke, K., M. (2006). The Politics of Same-Sex Marriage Politics. *Columbia University Journal of Gender and Law*, 15(1). doi:10.7916/cjgl.v15i1.2517.

50 ten pat, žr. 42 išnašą.

51 Litovich, M. L., Langhout, R. D. (2004). Framing heterosexism in lesbian families: A preliminary examination of resilient coping. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 14, 411–435.

52 Falk, P. J. (1994). The gap between psychosocial assumptions and empirical research in lesbian-mother child custody cases. In A. E. Gottfried (Ed.), *Redefining families: Implications for children's development* (pp. 131–156). New York: Plenum.

53 Millbank, J. (2003). From here to maternity: A review of the research on lesbian and gay families. *Australian Journal of Social Issues*, 38, 541–600.

54 Lambert S. *Gay and Lesbian Families: What We Know and Where to Go From Here*. *The Family Journal*. 2005;13(1):43-51. doi:10.1177/1066480704270150.

55 American Psychological Association (2005). *Lesbian and Gay Parenting*. Washington: APA, prieiga internete: <https://cutt.ly/nEXliGQ> žiūrėta: 2021-09-12).

56 Patterson, C. J. (1995). Lesbian mothers, gay fathers, and their children. In A. R. D'Augelli & C. J. Patterson (Eds.), *Lesbian, gay and bisexual identities over the lifespan* (pp. 262–290). New York: Oxford University Press.

Apžvelgti tyrimai (Golombok ir Tasker⁵⁷; Gottman⁵⁸; Huggins⁵⁹; Tasker ir Golombok⁶⁰) nenustatė jokių reikšmingų seksualinės orientacijos, lyties tapatybės ar raiškos skirtumų tarp paauglių iš tos pačios lyties ir heteroseksualių šeimų. Mokslininkai daro išvadą, kad tėvai gali turėti įtakos vaikų, kaip heteroseksualių, lesbiečių ar gėjų, atsiskleidimui tik dėl vieno aspekto – kokia atmosfera (homoseksualumo priėmimo ar atmetimo) kuriama šeimoje⁶¹.

Per 150 atliktų tyrimų duomenys rodo, kad tos pačios lyties partnerių užaugę vaikai⁶² nėra labiau linkę eksperimentuoti su tos pačios lyties seksualiniais partneriais ar „tapti“ lesbietėmis, gėjais, biseksualais ar translyčiais nei heteroseksualių tėvų vaikai. Be to, įdomu pastebėti, kad įsitikinimas, jog tos pačios lyties seksualinė orientacija yra išmokstama, koreliuoja su didesniu pasipriešinimu tos pačios lyties asmenų tėvystei ar motinystei apskritai⁶³. Tad Ball⁶⁴, apibendrinęs daugelį tyrimų ir įvertinęs juos iš teisės taikymo JAV perspektyvos, teigia, kad „socialinių mokslų įrodymai, rodantys, kad nėra ryšio tarp tėvų seksualinės orientacijos ir vaikų psichologinio bei socialinio funkcionavimo, yra tokie įtikinami ir tokie vienodi, kad siekis nustatyti lesbietėms ir gėjams ribojimus dėl santuokos ir vaikų auklėjimo yra neracionalus (taigi ir antikonstitucinis), nes tam trūksta pagrįsto faktinio pagrindo“ (698 p.) ir „akivaizdu, kad nėra empirinių duomenų, įrodančių lesbiečių ir gėjų vaikų psichologinio ir socialinio funkcionavimo skirtumus, palyginti su heteroseksualių tėvų vaikais, o tai reiškia, kad teiginio, kad tėvų seksualinė orientacija yra susijusi su tokiu funkcionavimu, negalima ginti faktiškai, ir todėl jis neturi racionalaus pagrindo“ (699 p.)⁶⁵.

Įvairūs klaidingi įsitikinimai aštrina ir diskusijas apie LGBTQIA+ asmenų teises Lietuvoje. Lietuvoje yra paplitęs mitas, jog LGBTQIA+ bendruomenei priklausantys asmenys jau turi lygias teises, o naujų teisinių dokumentų, pavyzdžiui, partnerystės įstatymo priėmimas suteiktų LGBTQIA+ bendruomenei papildomų teisių ar privilegijų. Tačiau tai nėra tiesa – nors tos pačios lyties santykiai buvo dekriminalizuoti dar 1993 m., o 2003 m. priimtas Lygių galimybių įstatymas⁶⁶ uždraudė diskriminaciją lytinės orientacijos pagrindu, esamos teisinės priemonės

---

57 Golombok, S., Tasker, F. L. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, 32, 3–11.

58 Gottman, J. S. (1990). Children of gay and lesbian parents. In F. W. Bozett & M. B. Sussman (Eds.), *Homosexuality and family relations* (pp. 177–196). New York: Harrington Park Press.

59 Huggins, S. L. (1989). A comparative study of self-esteem of adolescent children of divorced lesbian mothers and divorced heterosexual mothers. In F. W. Bozett (Ed.), *Homosexuality and the family* (pp. 123–135). New York: Harrington Park Press.

60 Tasker, F., Golombok, S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65, 203–215.

61 Golombok, S., Tasker, F. L. (1996). Do parents influence the sexual orientation of their children? Findings from a longitudinal study of lesbian families. *Developmental Psychology*, 32, 3–11.

62 Schumm, W. R. (2016). A Review and Critique of Research on Same-Sex Parenting and Adoption. *Psychological Reports*, 119(3), 641–760. doi:10.1177/0033294116665594

63 Frias-Navarro D., Monterde-I-Bort, H. (2012) A Scale on Beliefs about Children's Adjustment in Same-Sex Families: Reliability and Validity, *Journal of Homosexuality*, 59:9, 1273-1288, doi: 10.1080/00918369.2012.720505.

64 Ball, C. A. (2013). Social science studies and the children of lesbians and gay men: The rational basis perspective. *William & Mary Bill of Rights Journal*, 21, 691–764.

65 ten pat, žr. 64 išnašą. Angl. „*The clear absence of empirical findings showing differences in the psychological and social functioning of children of lesbians and gay men, when compared to the children of heterosexual parents, means that the contention that parental sexual orientation is associated with such functioning cannot be defended factually, and thus fails to satisfy the rational basis test.*“

66 Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas, Valstybės žinios, 2003-12-05, Nr. 114-5115.

LGBTQIA+ bendruomenės teisių Lietuvoje neužtikrina visa apimtimi. Nacionalinė LGBT teisių organizacija yra parengusi sąrašą Seime įregistruotų atvirai homofobiškų ir transfobiškų įstatyminių iniciatyvų, kurios pažeidžia pagrindines LGBTQIA+ asmenų žmogaus teises, ir šis sąrašas indikuoja aukštą politinę paramą diskriminacijos įteisinimui bei tikėtina, kad nėra galutinis⁶⁷.

Aukšta politinė parama diskriminacijos įgalinimui generuoja ir aibę kitų problemų, su kuriomis susiduria LGBTQIA+ asmenys Lietuvoje. Pavyzdžiui, neapykantos kalbos ir nusikaltimų latentiskumas LGBTQIA+ asmenų atžvilgiu yra aukštas⁶⁸. Nors ir yra politinių iniciatyvų (ta ypač paskatino EŽŽT sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą⁶⁹) į Administracinių nusižengimų kodeksą įtraukti administracinę atsakomybę už tyčiojimąsi ar niekinimą dėl tautybės, rasės, lyties, kilmės, religijos ar kitos grupinės priklausomybės bei praplėsti neapykantos kurstymo ar diskriminacijos požymius, įtraukiant odos spalvą, etninę kilmę, pilietybę bei lytinę tapatybę. Lietuvoje LGBTQIA+ bendruomenė taip pat yra cenzūruojama pasinaudojant prieš beveik dvidešimtmetį priimtu Nepilnamečių apsaugos įstatymu, o LGBTQIA+ poros negali oficialiai įteisinti savo santykių. Būtent pastarąją problemą spręstų lyčiai neutralios partnerystės įstatymas, kuris tos pačios lyties poroms užtikrintų teisę į bendrą turtą, paveldėjimą, socialinį ir sveikatos draudimą, taip pat teises veikti kaip patikėtiniu partnerio (-ės) vardu nelaimės atveju ar disponuoti partnerio (-ės) kūnu mirties atveju, t. y. suteiktų teisinę ir socialinę apsaugą. Nors toks įstatymas ir negarantuotų tos pačios lyties poroms visiškai lygių teisių, jis ženkliai sumažintų susipriešinimą visuomenėje ir palengvintų LGBTQIA+ asmenų kasdienybę, niekaip nekeldamas grėsmės kitoms visuomenės grupėms.

Svarbu pažymėti ir tai, kad LGBTQIA+ asmenų teisių suregulavimas, kartu su antidiskriminacijos įstatymais yra naudingas ne tik individualiems asmenims, tačiau ir visai visuomenei. Atlikti tyrimai rodo, kad dėl diskriminacijos LGBTQIA+ asmenys dažnai negali visiškai realizuoti savo socialinio, ekonominio ir kultūrinio potencialo, todėl tai turi plataus masto socio-ekonominių padarinių. Pavyzdžiui, dėl patyčių LGBTQIA+ asmenys dažniau patiria psichikos sutrikimų⁷⁰, jauni asmenys gali iškristi iš švietimo sistemos, prasčiau mokosi, dėl to valstybė praranda žinių ir talento potencialą, o dėl diskriminacijos darbo vietoje LGBTQIA+ asmenys dažnai negali būti produktyvūs ir kūrybingi darbuotojai⁷¹. Nors Lietuvoje nėra atlikta išsamių tyrimų, diskriminacija gali būti ir viena iš emigracijos priežasčių. Įdomu pastebėti, kad kūrybiškos visuomenės ir kūrybos ekonomikos plėtra (o tai – raktiniai strategijos „Lietuva 2030“⁷² žodžiai) taip pat yra tiesiogiai susijusi su LGBTQIA+ asmenų teisių užtikrinimu⁷³. Lietuvoje taip pat nėra kreipiamas dėmesys į LGBTQIA+ asmenims draugiškas sveikatos priežiūros paslaugas, neapsiribojant tik

---

67 LGL. Teisinė situacija (2017). Prieiga internete: <https://cutt.ly/WWookRQ> [žiūrėta: 2021-06-01].

68 Labanauskas, L. (2019) Neapykantos nusikaltimų pažeidžiamų bendruomenių kokybinio tyrimo ataskaita. Vilnius: Vidaus reikalų ministerija. Prieiga internete: <https://cutt.ly/dWoozIB> [žiūrėta: 2021-08-16].

69 Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje Beizaras ir Levickas prieš Lietuvą, Vyriausybės kanceliarijos Administravimo departamentas 2020 06 25. Prieiga internete: <https://cutt.ly/IWoiXER> [žiūrėta: 2021-07-16].

70 Burgess, D., Lee, R., Tran, A., van Ryn, M. (2007) Effects of Perceived Discrimination on Mental Health and Mental Health Services Utilization Among Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Persons, *Journal of LGBT Health Research*, 3:4, 1–14, doi: 10.1080/15574090802226626.

71 Sears, B., Mallory, C. (2011). Documented Evidence of Employment Discrimination & Its Effects on LGBT People. UCLA: The Williams Institute. Prieiga internete: <https://cutt.ly/xWoo8QF> [žiūrėta: 2021-08-25].

72 Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, Valstybės žinios, 2012-05-30, Nr. 61-3050. Prieiga internete: <https://cutt.ly/fWooXPG> [žiūrėta: 2021-08-25].

73 Florida, R., Mellander, C., King, K. (2015) Global Creativity Index 2015. Martin Prosperity Institute.

psichikos sveikata, o tai gali atsispindėti ir visuomenės sveikatos rodikliuose ar subjektyvios gerovės ir laimės indeksuose. Apskritai mokslininkai daro išvadą, kad tinkamas LGBTQIA+ asmenų teisių užtikrinimas turi tiesioginį priežastinį ryšį su padidėjusiu bendruoju vidaus produktu vienam gyventojui, ekonominiu produktyvumu ir lyčių lygybe, o LGBTQIA+ asmenų įtrauktis ir ekonominis vystymasis vienas kitą papildo⁷⁴. LGBTQIA+ asmenų teisių užtikrinimas taip pat turi teigiamą poveikį investicijų pritraukimui⁷⁵, turizmui⁷⁶, darbo rinkai⁷⁷ ir gerovės valstybei⁷⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad svarių argumentų prieš tos pačios lyties asmenų partnerystę nėra. Mokslinių tyrimų duomenys paneigia daugelį tik emocijomis pagrįstų argumentų ir išsklaido neapykantos retorika paremtus mitus prieš tos pačios lyties asmenų partnerystės ar santuokos įteisinimą. Taigi tik kultūriškai sąlygotos nuostatos ir klaidingi įsitikinimai išlieka pagrindine kliūtimi LGBTQIA+ asmenų teisių ir pareigų sureguliuavimui. Daugelyje demokratiškesnių pasaulio valstybių jau yra priimti lyčiai neutralios partnerystės ar santuokos įstatymai. Nors ir daugėja šalių, kuriose susituokusios LGBTQIA+ poros įgyja tokias pačias teises ir pareigas kaip ir heteroseksualios poros, santuokos institutas kai kuriose šalyse vis dar išlieka išimtinai rezervuotas heteroseksualioms poroms, o tos pačios lyties asmenys gali įgyti tik partnerystės teisinį statusą. Tačiau visose valstybėse, kurios yra įteisinusios vienokį ar kitokį reguliavimą, bei ES lygmeniu pripažįstama, kad LGBTQIA+ asmenų teisių diferencijavimas seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu yra diskriminacinis, o susitarimas dėl LGBTQIA+ asmenų teisių užtikrinimo naudingas ne tik LGBTQIA+ bendruomenei, bet ir visai visuomenei.

---

74 Lee Badgett, M., V., Nezhad, S., Waaldijk, K., van der Meulen Rodgers, Y. (2014) The Relationship between LGBT Inclusion and Economic Development: An Analysis of Emerging Economies. UCLA Williams Institute. Prieiga internete: <https://cutt.ly/tWooBiJ> [žiūrėta: 2021-06-17].

75 Box, L. (2015). It's Not Personal, It's Just Business: The Economic Impact of LGBT Legislation. No. 48 Indiana Law Review. Prieiga internete: <https://cutt.ly/mWoo7Ua> [žiūrėta: 2021-05-14].

76 Ram, Y., Kama, Y., Mizrahi, I., Hall, C., M. (2019) The benefits of an LGBT-inclusive tourist destination, Journal of Destination Marketing & Management, Vol. 14, doi:10.1016/j.jdmm.2019.100374.

77 Fullerton, M. (2013), Diversity and inclusion – LGBT inclusion means business", Strategic HR Review, Vol. 12 No. 3, pp. 121–125. doi:10.1108/14754391311324462.

78 Badgett, M.V. Lee (2014) The Economic Cost of Stigma and the Exclusion of LGBT People : A Case Study of India. World Bank, Washington, DC. World Bank, prieiga internete: <https://cutt.ly/AWhkprp> [žiūrėta: 2021-08-30].

LGBTQIA+ porų Lietuvoje kokybinis tyrimas

Ataskaitoje pristatomo LGBTQIA+ porų kokybinio **tyrimo problema**: LGBTQIA+ asmenys Lietuvoje neturi galimybių formaliai įteisinti poros santykių, o LGBTQIA+ porų gyvenimas yra nematomas ir nepastebimas. Tiek pavieniai LGBTQIA+ asmenys, tiek poros Lietuvoje susiduria su daugeliu teisinių ir psichosocialinių iššūkių. Neigiamas visuomenės požiūris į LGBTQIA+ asmenis didina tiek LGBTQIA+ porų tiek ir pavienių LGBTQIA+ asmenų baimę ir nesaugumą: LGBTQIA+ poros gyvena pusiau slaptą paralelinį pseudosutuoktinių gyvenimą, o pavieniai LGBTQIA+ asmenys patiria izoliaciją, įtampą ir nesaugumą tiek dėl neigiamo visuomenės požiūrio, tiek ir neigiamų įsitikinimų apie save (kylančių dėl vidinės homofobijos ar heteroseksizmo), atmetimo ir diskriminacijos, taip pat savo tapatybės slėpimo⁷⁹. Tai neišvengiamai daro poveikį LGBTQIA+ asmenų objektyviai ir subjektyviai gerovei⁸⁰ ir didina su seksualine orientacija ar lytine tapatybe susijusį stigmatizavimą visuomenėje. Neigiamos visuomenės nuostatos yra nesąmoningai internalizuojamos, o tai LGBTQIA+ asmenims sukelia neišspręstus vidinius konfliktus, mažina jų savivertę, gerovę, pasitenkinimą gyvenimu ir laimę⁸¹. Tad šio **tyrimo tikslas** – atskleisti LGBTQIA+ porų kuriamų santykių formų įvairovę bei dinamiką, taip pat paskatinti diskusiją ir dialogą su visuomene apie tai, kokias tiesiogines teises, politines, ekonomines ir psichosocialines pasekmes gyvenimas stigmatizuojamomis sąlygomis turi tos pačios lyties asmenų poroms, kurios iki šiol negali naudotis visuma teisių, nors yra numatytos Lietuvos įstatymuose susituokusiems skirtingų lyčių asmenims.

Interviu su tos pačios lyties poromis

Tyrimui atlikti pasirinkta kokybinio tyrimo strategija. Kokybinio tyrimo pirminiai duomenys buvo renkami žodine giluminių interviu su LGBTQIA+ poromis forma. Interviu gairėse numatyti klausimai pagal temas, kurios padėtų geriau suprasti tos pačios lyties porų vertinimus. Interviu buvo atlikti su LGBTQIA+ asmenų poromis, kurios tyrimo metu ne trumpiau kaip dvejus metus kūrė poros santykius ir identifkavo save kaip porą ar LGBTQIA+ šeimą.

Giluminis interviu – tai duomenų rinkimo metodas, kai tyrėjas tiesiogiai bendrauja su informantais (-ėmis) pagal teminį pokalbio planą. Tai išsamus, gilus pokalbis trunkantis vidutiniškai vieną valandą. Giluminiame interviu atskleidžiamos tiriamųjų nuostatos, vertinimai, įsitikinimai, patirtys ir pan. Giluminis interviu paprastai pradedamas tyrėjo prašymu informantui papasakoti apie savo gyvenimą. Informantas gali laisvai pasirinkti, kaip pradėti pasakojimą.

Šio tyrimo kontekste yra „užkoduotos“ tokios sąvokos kaip „šeima“ ar „sutuoktiniai“. Sąvoka

---

79 Lietuvoje psichosocialinės (heteroseksizmo, distalinio streso) pasekmės LGBT+ asmenų kasdienybei nėra išsamiai tyrinėtos, galime remtis tik tokio pobūdžio tyrimų duomenimis Lenkijoje (ar kitose šalyse) pvz., Mijas, M., Kozia, K. (2020) Polish adaptation of the Daily Heterosexist Experiences Questionnaire. *Psychiatr Pol.* 29;54 (1):137–152, doi: 10.12740/PP/97215.

80 Jan M. A. de Vries, J., M., A., Downes, C., Sharek, D., Doyle, L., Murphy, R., Begley, T., McCann, E., Sheerin, F., Smyth, S., Higgins, A. (2020) An exploration of happiness within the Irish LGBTI community, *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 24:1, 40–76, doi: 10.1080/19359705.2019.1646689.

81 Meyer, I. H. (2015). Resilience in the study of minority stress and health of sexual and gender minorities. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(3), 209, doi:10.1037/sgd0000132.

„šeima“ yra socialinis-kultūrinis konstruktas, tuo tarpu sąvoka „santuoka“ ar „partnerystė“ – teisinės sąvokos. Tyrime sąvoka „šeima“ tyrimo dalyvių pasakojimuose buvo sinonimiškai vartojama kartu su tokiomis sąvokomis kaip tos pačios lyties asmenų pora ir tos pačios lyties asmenų santykiai (partnerystė) ar LGBTQIA+ šeima (pora), todėl tyrime jos pateikiamos taip, kaip šias sąvokas suprato ir vartojo informantai (-ės).

Pagrindinės pusiau struktūruoto interviu klausimų temos buvo šios:

1. Gyvenimas poroje, kaip tos pačios lyties asmenų šeimoje;
2. Nelygios LGBTQIA+ porų teisės ir galimybės;
3. Lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo svarba, vertinimai ir lūkesčiai.

Visi interviu vyko su tos pačios lyties partnerių pora. Pasak Gaižauskaitės ir Valavičienės⁸², porų interviu yra tinkami tyrimams, kurių tema susijusi su porų, sutuoktinių ar šeimos santykiais. Duncombe ir Marsden⁸³ teigia, kad porų interviu yra naudingiausi, kuomet vienas ar abu partneriai (-ės) yra įsipareigoję „pasakyti tiesą“ apie santykius. Porų interviu – labai tinkamas metodas tirti tos pačios lyties poras, nes priešingai nei heteroseksualių porų tyrimuose kai dalyvauja skirtingos lyties partneriai (-ės), surinkti patikimą ir išsamią informaciją gali trukdyti lyčių dominavimo ir galios santykiai poroje pvz., dominuojantis sutuoktinis (-ė) gali užgožti kitą sutuoktinį (-ę)⁸⁴. Pasak Allan⁸⁵ bei Heaphy ir Einarsdottir⁸⁶, tos pačios lyties porų tyrimuose aiškių lyčių skirtumų nebuvimas poros santykiuose, leidžia laisvesnes ir lygiavertes poros partnerių sąveikas interviu metu bei užtikrina išsamių duomenų surinkimą, o poros santykių dinamikos stebėjimai tik papildė duomenų gausumą.

LGBTQIA+ porų atranka ir informantų socialinės-demografinės charakteristikos

Interviu atrankos procesas prasidėjo nuo neformalaus LGBTQIA+ bendruomenės narių bei žmogaus teisių užtikrinimo srityje dirbančių organizacijų darbuotojų neformalaus klausinėjimo, iš ko būtų galima paimti interviu. Pirmiausia buvo suformuota teorinė imtis, kuri vėliau kryptingai praplečiama. Atsižvelgiant į tiriamųjų charakteristikas buvo taikoma tikslinė ir „sniego gniūžtės“ atranka. „Sniego gniūžtės“ atranka taikoma, kai tiriamosios visumos dydis nėra žinomas, tiriamieji yra sunkiai prieinami, o tikslinė atranka – tai tokia atranka, kai informantai atrenkami priklausomai nuo tyrimo tikslų⁸⁷. Tikslinė ir „sniego gniūžtės“ atranka buvo siaurinama taikant papildomas atrankos strategijas: skirtingo amžiaus informantai (-ės), taip pat gyvenantys (-ios) porose skirtingą laiką, turintys (-čios) ir neturintys (-čios) vaikų. Atranka ir interviu buvo atliekami taip, kad kiekviena pora suteiktų papildomos naujos informacijos. Tiriamųjų atranka buvo stengiamasi atrinkti viena nuo kitos besiskiriančias poras (pvz., skirtingo amžiaus ir turinčių skirtingą patirtį) ir taip užtikrinti, kad tyrimo duomenys apims visus įvairius požiūrius ir skirtingas elgsenas. Tarpusavyje siejant ir lyginant skirtingus porų pasakojimus buvo ieškoma

82 Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N., (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

83 Duncombe, J., Marsden, D. (1996) Can we research the private sphere? In: Morris, L., Lyon, E., S. (eds) Gender Relations in Public and Private: New Research Perspectives. London: Palgrave Macmillan, 141–155.

84 Heaphy, B., Einarsdottir, A. (2013). Scripting Civil Partnerships: interviewing couples together and apart. *Qualitative Research*, 13(1), 53–70. doi:10.1177/1468794112454997.

85 Allan, G. (1980). A Note on Interviewing Spouses Together. *Journal of Marriage and Family*, 42(1), 205–210. doi:10.2307/351948.

86 ten pat, žr. 84 išnašą.

87 Silverman, D., (2011). *Qualitative Research*. London: Sage Publications.

pasikartojimų, bendrybių, kurios papildytų ir pagilintų kokybinio tyrimo įžvalgas.

Iš viso atlikta 10 giluminių interviu su 5-iomis lesbiečių ir 5-iomis gėjų poromis, iš viso tyrime dalyvavo 20 asmenų. Interviu duomenys buvo renkami nuo 2021 m. sausio 21 d. iki 2021 m. balandžio 2 d. Interviu su poromis truko nuo 50 min. iki 1 val. 30 min. Dėl Covid-19 pandemijos apribojimų tik vienas interviu vyko tiesioginio interviu būdu informantų namuose. Likusieji interviu vyko netiesioginiu būdu (trys – per „Zoom“, keturi – per „Messenger“ ir po vieną per „Skype“ ir „WhatsApp“ kompiuterių ir mobiliąsias programas).

Tyrime dalyvavusios poros santykius kūrė vidutiniškai 10 m. (žr. 3 lentelėje). Tyrime dalyvavo asmenys, vyresni nei 18 m., gyvenantys Lietuvoje. Informantų (-ių) amžius – nuo 21 iki 65 m. Informantai (-ės) gyveno Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Šiauliuose. 15 informantų (-čių) turėjo aukštąjį išsilavinimą, 1 informantas (-ė) turėjo pagrindinį, 3 – vidurinį, ir 1 – profesinį išsilavinimą. Septyni tyrime dalyvavę informantai (-ės) dirbo aukštos kvalifikacijos darbą ir buvo samdomi (-os) darbuotojai (-os) ar specialistai (-ės), du vyrai turėjo nuosavą verslą, vienas vyras ir viena moteris dirbo nekvalifikuotą darbą, keturi (-ios) dirbo savarankiškai (pagal verslo liudijimą, vykdė individualią veiklą ir pan.), vienas informantas vyras buvo pensijoje, trys asmenys studijavo aukštosiose mokyklose, vienas informantas vyras nedirbo, bet mokėsi specialybės neformalaus mokymosi būdu. Trys informantai (-ės) dėl Covid-19 pandemijos tyrimo metu laikinai nedirbo ar buvo sustabdę (-čiusios) verslą bei pabrėžė dėl to patyrę (-usios) finansinių sunkumų. Visi informantai (-ės) tyrimo metu gyveno kartu tame pačiame būste su savo partneriu (-e). Su dvejomis poromis gyveno ir jų nepilnamečiai vaikai, su dar dvejomis – kiti artimieji (pvz., tėvai ar vienas iš tėvų (globėjų). 6 poros gyveno būste, kuris buvo tik vieno (-os) iš partnerių nuosavybė, 2 poros nuomojo būstą kartu, 1 poroje už būsto nuomą mokėjo vienas (-a) iš partnerių. Viena pora buvo teisiškai padalinusi nekilnojamąjį turtą (būstą, kuriame gyveno ir kitą nuosavybę) proporcingai kiekvieno (-os) partnerio (-ės) naudai.

3 LENTELĖ. SOCIALINĖS-DEMOGRAFINĖS INFORMANTŲ (-ČIŲ) CHARAKTERISTIKOS⁸⁸

Kodas	1M_6_39	2V_15_38	3M_3_27	4M_20_43	5M_2_21	6M_5_25	7V_5_33	8V_26_64	9V_12_30	10V_6_25
Lytis	M	V	M	M	M	M	V	V	V	V
Amžius	39	38	27	43	21	25	33	64	30	25
Santykių trukmė (m.)	6	15	3	20	2	5	5	26	12	6
Vaiškų skaičius	1	1							1	

Trys tyrime dalyvavusios poros turėjo vaikų: viena moterų pora augino vaiką iki 2 m. amžiaus, kurio biologinė motina buvo viena iš partnerių, kita tyrime dalyvavusių vyrų pora augino vaiką iki 2 m. amžiaus, kurio biologinis tėvas buvo vienas iš poros partnerių, dar viena vyrų pora kartu užaugino vieno iš partnerių vaiką iš ankstesnės heteroseksualios santuokos nuo 5 m. (tyrimo šis vaikas jau buvo pilnametis ir gyveno atskirai).

Siekiant išlaikyti tiriamųjų anonimiškumą informantams (-ėms) suteikti kodai. Pirmasis kodo skaičius reiškia interviu numerį, raidės M (moteris) ar V (vyras) – informantų lytį, skaičius po raidės – santykių poroje laiką metais, paskutinis skaičius – partnerių amžiaus vidurkį.

Tyrime dalyvavusių LGBTQIA+ porų aktyvizmas ir atvirumas

Aštuonios tyrime dalyvavusios poros pasakojo, kad yra atsiskleidusios seksualinę orientaciją

88 Porų amžiaus vidurkis koduose (+- 3 m.) ar kitos nesvarbios detalės apie informantus (-es) buvo šiek tiek pakeistos tam, kad nebūtų įmanoma nustatyti asmenų tapatybės.

savo artimiesiems – tėvams, artimiausiems šeimos nariams (broliams, seserims ir pan.), artimiems draugams ir kai kuriems bendradarbiams, tačiau pabrėžė, kad apie savo seksualinę orientaciją kalba tik su asmenimis, kuriais (-iomis) pasitiki. Dvejose porose vienas (-a) iš partnerių pabrėžė, kad apie savo seksualumą nekalba net su artimiausiais šeimos nariais ar draugais. Dirbantys žemesnės kvalifikacijos darbu informantai teigė, kad negali atsiskleisti darbe, nes iš kitų nekvalifikuotų darbuotojų yra tekę girdėti užgaulių komentarų, neetiškų pasisakymų LGBTQIA+ asmenų atžvilgiu. Trys poros pabrėžė, kad dalyvauja LGBTQIA+ bendruomenės veiklose, savo idėjomis ir įžvalgomis bei viešais pasisakymais šiek tiek prisideda prie LGBTQIA+ bendruomenės „balso“. Kitos poros teigė, kad LGBTQIA+ bendruomenėje dalyvauja nuosaikiai, pvz., „tik paraduose“, ar kartais pakomentuoja pasisakymus LGBTQIA+ klausimais socialiniuose tinkluose. Visos tyrime dalyvavusios poros pabrėžė, kad domisi LGBTQIA+ bendruomenės problematika viešojoje erdvėje, taip pat domėjosi ir informacija bei sekė diskusijas viešojoje erdvėje dėl lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo. Tik vienas tyrimo dalyvis, apie 25 m. amžiaus vyras, pabrėžė, kad „kilęs iš homo aplinkos“ ir bijo „ką nors postinti ar laikinti feisbuke“, kad artimieji ar šeimos nariai nepamatytų (tyrėjo užrašai).

Tyrėjo refleksija

Tos pačios lyties asmenys dalyvavę tyrime, interviu metu vienas (-a) kitą papildydavo, kalbėdavo maždaug vienodai, pertraukdavo ar prieštaraudavo vienas (-a) kitam (-ai) retai. Kitaip tariant, abu (abi) partneriai (-ės) interviu metu kūrė bendrą poros „paveikslą“. Kartais vienas (-a) iš partnerių buvo labiau kompetentingas (-a) kalbėti viena ar kita tema, atsakyti į tam tikrus klausimus, vienas (-a) kitam (-ai) pokalbio metu tarsi perduodavo žodį. Pokalbio metu visada abu partneriai (-ės) sėdėdavo greta, palinkę (-usios) į kompiuterio video ekraną, visų netiesioginių interviu metu buvo įjungta video skambučio funkcija, partneriai (-ės) vienas (-a) kito (-os) atidžiai klausydavosi, papildydavo pokalbį, patikslindavo partnerio (-ės) pasakojimą. Apskritai, dauguma porų pasitikėjo tyrėju, kalbėjo atsipalaidavę ir atvirai, kartais pajuokaudavo.

Svarbu pažymėti ir tai, kad visose porose vienas (-a) iš partnerių buvo labiau pažeidžiamas (-a), pvz., labiau priklausomas (-a) nuo partnerio (-ės) finansiškai arba jo (jos) materialinis indėlis į bendrą poros gyvenimą buvo mažesnis (pvz., gyveno partneriui (-ei) nuosavybės teise priklausančiame būste ir pan.), dirbo mažiau apmokamą darbą ar nedirbo ir buvo išlaikomas (-a) partnerio (-ės). Interviu metu uždavus klausimus apie nuosavybę, skyrybas, ligas ar mirtį, labiau pažeidžiamas (-a) partneris (-ė) tylėdavo, arba kalbėdavo labai atsargiai, iš neverbalinės kalbos (žvilgsnio, gestų) buvo galima nujausti, kad šie klausimai sužadindavo įtampą ir nepasitikėjimą tarp partnerių. Mažiau pažeidžiamas (-a) partneris (-ė) bandydavo šią įtampą neutralizuoti atsargiau parinkdamas (-a) žodžius, labiau apgalvodamas (-a), ką sako, tarsi jausdamas (-a) diskomfortą ar kaltę dėl partnerio (-ės) pažeidžiamumo.

Tyrimo dalyviai, gavę kvietimą dalyvauti tyrime, sutiko gana noriai, išskyrus dvi poras, kurios tyrime dalyvauti atsisakė. Su pirmosios tyrime atsisakiusios dalyvauti poros partneriu (tai buvo 70 ir 75 m. amžiaus vyrų pora, kuri kartu gyveno per 40 m.) buvo susisiepta telefonu, paaiškinta apie tyrimą ir pakviesta dalyvauti. Atsiliepęs vienas iš partnerių teigė, kad labai palaiko partnerystės įstatymo priėmimą, teigė, kad seka visas naujienas, susijusias su šia tema, ir aktyviai domisi, tačiau neslėpdamas nusivylimo konstatavo, kad jau per vėlu, jau savo „atkentėjo“, o dabar jau yra „per seni“. Jis taip pat teigė, kad tai nemaloni, skaudi tema, kad nenori prisiminti, visų apkalbų, neapykantos ir nemalonumų, paminėjo ir sveikatos problemas. Be to pabrėžė, kad jo partneris „tai tikrai nekalbės“ (tyrėjo užrašai). Po pokalbio telefonu šiai porai buvo nusiųstas el. laiškas, su išsamia informacija apie tyrimą. Gavęs šį laišką, vienas iš poros partnerių iškart paskambino, padėkojo už gražų laišką, bet informavo, kad partneriai nepersigalvos ir interviu nedalyvaus. Su antrąja pora (tai buvo 60 ir 80 m. amžiaus vyrų pora, kuri kartu gyveno per 30 m.) taip pat pirmiausia buvo susisiepta telefonu ir po pokalbio jiems el. paštu buvo išsiųstas kvietimas dalyvauti tyrime. Vienas iš poros partnerių po maždaug

savaitės el. paštu pranešė, kad pora tyrime nedalyvaus, nes vengia viešumo, nenori kalbėti apie privatų gyvenimą, bei reiškė nuogąstavimus, kad kažkas apie jų dalyvavimą sužinos ir dėl to gali nukentėti darbe. Nors šios dvi vyresnio amžiaus vyrų poros ir nedalyvavo tyrime, tačiau pokalbiai telefonu suteikė papildomos kontekstinės informacijos tyrimui.

Tyrimo metu su kai kuriais (-iomis) informantais (-ėmis) pavyko užmegzti didesnį artumą, praleisti daugiau laiko kuriant pasitikėjimą, tuo pačiu laikantis etikos standartų. Su viena tyrime dalyvavusių vyrų pora ir viena moterų pora neformaliai buvo daugiau bendrauta ir po tyrimo juos (jas) atsitiktinai susitikus viešoje vietoje mieste, ir renginio metu. Tai suteikė papildomos informacijos tyrimui, galimybę pabendrauti tiesiogiai, sužinoti daugiau apie porų gyvenimą. Su kai kuriais (-iomis) informantais (-ėmis) „susidraugauta“ socialiniuose tinkluose, susirašinėta žinutėmis, poros kartais pasidalindavo jiems (joms) aktualia informacija savo paskyrose, paskelbdavo nuotraukų iš savo gyvenimo. Toks bendradarbiavimas su informantais (-ėmis) ir jų socialinių paskyrų stebėjimas suteikė tyrimui daugiau papildomos kontekstinės informacijos, padėjo geriau reflektuoti įžvalgas, leido pasitikrinti duomenų interpretacijos teisingumą. Viso tyrimo metu mobiliojo telefono užrašinėje ir diktofone taip pat pasižymėti svarbiausi tyrėjo pastebėjimai, patyrimai ir refleksijos.

Vykdam tyrimą, vienas dalyvis, rekomendavo įtraukti į tyrimą ir katalikų bažnyčios kunigą, kuris vienoje iš pietų Lietuvos parapijų galimai gyveno su partneriu jau gana ilgą laiką. Šios poros nuspręsta į tyrimą neįtraukti. Tyrimo metu, taip pat teko neformaliai bendrauti su per 70 m. amžiaus vienišu asmeniu, kuris papasakojo apie LGBTQIA+ asmenų gyvenimą sovietinėje santvarkoje ir neslėpė nusivylimo, kad gyvenime taip „*ir liko vienas*“, bei apgailestavo, kad „ *tiek istorijų, ir tiek likimų*“ liks nežinioje (tyrėjo užrašai), bei priekaištavo, kad tyrimas vyko tik su poromis, ir jo patirtis tyrime nebus atspindėta.

Tai paskatino labiau reflektuoti gaunamus duomenis ir svarstyti, ar tyrime atspindėtos visos galimos patirtys? Ar tyrimas nėra šališkas? Panašu, kad naujų temų ateities tyrimams dar liko. Lieka diskutuotinas klausimas ir tai ar į tyrimą nereikėjo įtraukti ir vienišų LGBTQIA+ asmenų. Akivaizdu, kad stabilius santykius turinčios poros norės partnerystės įteisinimo, tačiau kaip tokių teisinių galimybių nebuvimas paveikė vienišų, nesukūrusių santykių, ypač vyresnio amžiaus LGBTQIA+ asmenų, bei emigravusių LGBTQIA+ asmenų gyvenimą – šiame tyrime lieka neatsakytas.

Svarbu paminėti, kad tyrimo kontekstą galėjo veikti ir tai, kad tyrimo duomenų rinkimo ir analizės metu vyko daug viešų diskusijų apie partnerystės įstatymo projektą. Nepaisant išvardytų apribojimų tikimasi, kad šis tyrimas „suteiks balsą“ pačiai LGBTQIA+ bendruomenei, nes klausimai apie pritarimą partnerystės institutui įtraukiami į kiekybines apklausas, kurios parodo visuomenės daugumos požiūrį, o LGBTQIA+ asmenų nuomonė tokiose apklausose paprastai yra „negirdima“.

Tyrimo etika ir ribotumai

Tyrimo metu buvo laikomasi šių etikos principų:

1. Pasitikėjimo santykių kūrimas viso tyrimo metu; tyrėjo ir tiriamųjų susitikimas ne tik kaip vienkartinis įvykis tyrimo pradžioje, bet ir nuolatinis grįžtamojo ryšio palaikymas su tiriamaisiais.
2. Prieš tyrimą el. paštu informantams išsiųsta detali informacija raštu, kurioje paaiškintos visos tyrimo aplinkybės ir sąlygos, taip pat informacija apie asmeninių duomenų tvarkymą. Prieš pradėdant tyrimą gautas žodinis sutikimas; pakartotinis sutikimas gautas ir tyrimo proceso metu.
3. Tyrimo dalyviai aiškiai informuoti, kad jie turi teisę pasitraukti iš tyrimo bet kuriuo metu.

4. Užtikrinama, kad dalyviai būtų gerbiami, o jų orumas išliktų nepakitęs per visą tyrimo procesą.
5. Tyrimo proceso nutraukimas ir pasitraukimas iš tyrimo lauko buvo sprendžiami taktiškai ir jautriai.
6. Tyrimo dalyviai informuoti apie teisę patikrinti, kaip yra aprašomi tyrimo ataskaitoje.
7. Užtikrintas tyrimo anonimiškumas, konfidencialumas ir privatumo gerbimas.
8. Tyrimo dalyviams paaiškinta, kaip bus panaudoti tyrimo duomenys.

Pagrindinis tyrimo ribotumas buvo tai, kad tyrimas vyko dėl Covid-19 pandemijos paskelbto karantino metu. Tuo metu buvo griežtai ribojami tiesioginiai kontaktai tarp nesusijusių namų ūkių, taip pat judėjimas tarp savivaldybių, dėl to devyni iš dešimties interviu vyko netiesiogiai t. y. nuotoliniu būdu. Apsilankymas informantų (-čių) namuose, ar galimybė susitikti, tikėtina būtų suteikusi daugiau progų iš arti pamatyti porų gyvenimą. Taip pat svarbu pabrėžti, kad šiame tyrime dalyvavusių porų santykiai apibūdinami kaip darnūs, nors poros kartais užsimindavo apie nesutarimus porose ar juokaudavo, kad „*nėra namų be dūmų*“ (10V_6_25). Nagrinėti LGBTQIA+ šeimų santykius (pvz., kaip LGBTQIA+ porų santykius veikia internalizuota homofobija, kaip poros sprendžia tarpusavio nesutarimus ir konfliktus) reikėtų atskirų tyrimų.

Tyrimo rezultatai

Gyvenimas poroje be teisės pasakyti „taip“

Tyrimo dalyvavusioms poroms jų santykiai pirmiausia reiškė dviejų suaugusių ir vienas (-a) kitą mylinčių vyrų ar moterų emocinį ryšį. Tarpusavio ryšys tyrimo dalyvavusioms poroms pirmiausia simbolizavo **įsipareigojimą, emocinę paramą ir laiką praleistą gyvenant kartu**. Pavyzdžiui, vyresnio amžiaus informantas pasakojo: „[...] pradžioj visada, kaip pas visus šeimose, yra romantinis periodas, supranti? Yra romantinis periodas kažkiek metų, paskui yra praktinis periodas, taip? Ir paskui yra senatvės periodas, kur tu paruošęs save senatvei [...]“ (8V_26_64). Tyrimo dalyviai savo tarpusavio ryšį taip pat apibūdino, kaip lygiavertišką dalinimąsi pareigomis ir atsakomybėmis (įskaitant ir vaikų priežiūrą bei auklėjimą, tose porose, kurios turėjo vaikų). Taigi de facto tyrimo dalyvavusių porų santykiai – tai **laisva valia priimtas dviejų asmenų sprendimas kurti bendrą šeimą gyvenimą**: „nepaisant to, kad mes kartais norim viena kitą, supranti, įmūryt į sieną, tai tikriausia vis tiek laikome šeima“ (1M_6_39).

Tyrimo dalyvavusių porų santykiai buvo stabilūs, vienas kitą palaikantys: „kiekviena pora tikriausiai [...] turi lūkestį būti darni kažkaip tai, ar ne?“ (1M_6_39). Atrodė, kad tam stipriam porų ryšiui darė įtakos ir tai, kad daugiau nelabai yra į ką įsikibti – įstatymai tokių porų negina, ir vienintelis būdas išlikti kartu – pasitikėti ir visose situacijose kliautis tik savo partneriu (-e). Informantai (-ės) santykius ar savo partnerį (-ę) apibūdindavo tokiais žodžiais⁸⁹: „tiesiog yra tau labai artimas žmogus“; „labai tau artimas žmogus, kuris tave labai gerai supranta, palaiko ir... ir nu be abejo, tai yra šeima [...]“; „jausmas toks saugumo, pasitikėjimo ir toks palaikymo [...]“; „tu žinai, kad kas beatsitiktų, tas žmogus tave palaikys“; „gyvenimo atrama, ir saugumas, ir pasitikėjimas, vat tas toks labai toks pagrindas kažkoks tai po kojom, tai vat...“.

Šeima informantams – tai gyvenimas kartu ir **jausmas, kad yra šeima**: „mama dar kartu gyvena, mes trise gyvenam, tai ir tą maistą perkam bendrai, ir gaminam, ir jokios trinties nėra. Mes jaučiamės kaip šeima“ (3M_3_27). Lygindami savo gyvenimą poroje informantai apskritai neįžvelgia esminių skirtumų nuo susituokusių skirtingos lyties porų, nebent tik tokį, kad LGBTQIA+ poros gali būti smerkiamos ar diskriminuojamos „tik tai, kad gal vat iš kitų požiūrio“ (5M_2_21).

Informantai kalbėdami apie tos pačios lyties asmenų gyvenimą kartu visada pabrėžė **emocinį prisirišimą**: „kas nori gyvent vienas? Nieks nenori“ (7V_5_33) ir **kasdienio gyvenimo rutiną**:

„[...] nėra namų be dūmų, bet mes taip susišlifavom ir turim tą tokį savo lizdą. Ir na, nežinau, mes tikrai laikom save šeima, neturim vaiko, tačiau turim katinėlį, auginam (juokiasi)“ (10V_6_25).

„Kartais reikia kovot, katras eis kambarius tvarkyt, dar ką nors, nu bet čia kiekvienoj šeimoj būna, nesvarbu kokia tavo orientacija turbūt taip, žinai. Aš papykstu, jįsai, žinai, kažkaip nekreipia dėmesio ir viskas [...] Rutina turi du dalykus, žinai, viena – tai tave užknisa, nes galima susiėsti, bet yra ir kita – tai atsiranda toks, žinai, saugumas, pastovus ritmas, žinai. Ir, o su metais tu visada nori to tokio pastovumo tada, na žinai, daugiau ar mažiau. Ir turbūt gyvenam kartu dėl to irgi“ (7V_5_33).

„[...] turi žmogų, kuriuo pasitiki, su kuriuo eini ir darai, jeigu sunku, gali, sakau, labai nuoširdžiai tiesiog pasiguosti ar atsiremti, taip kad net tvirčiau išlikti sudėtingesnėse situacijose“ (9V_12_30).

Apibendrinant galima teigti, kad tyrime dalyvavusios poros turėjo aiškų įsipareigojimo jausmą vienas (-a) kitam (-ai). Poros santykiai partneriams (-ėms) visų pirma reiškė meilę, emocinį ir seksualinį intymumą, bei paramą vienas (-a) kitam (-ai). Nors ir nebūtų korektiška lyginti su heteroseksualių asmenų santuoka, nes tokios poros nebuvo įtrauktos į šį tyrimą, visgi galime teigti, kad tos pačios lyties partneriai (-ės) konstravo savo statuso apibrėžimą kaip panašų į santuoką (ar net lygiavertį jai) ir neįžvelgė didelių savo poros gyvenimo skirtumų lygindami save su heteroseksualiomis poromis. Išskyrus nebent tai, kad tos pačios lyties partneriai (-ės) savo santykių negalėjo aiškiai „padalinti“ į ikivedybinį ir povedybinį gyvenimą (sprendimas gyventi kartu viename būste tipiškai būdavo tos pačios lyties porų bendro gyvenimo pradžia). Tai, ko gero, vienintelis kokybinis skirtumas, dėl kurio tos pačios lyties poros negali laikyti „vedybinio“ gyvenimo savaiame suprantamu dalyku, todėl santykius poros įprasmino per vienas (-a) kito (-os) palaikantį elgesį (bendravimą, bendrą veiklą, dalinimąsi buitimi ir kasdienybės rūpesčiais, atviras meilės ir empatijos išraiškas) ir kartais – ginčus ar „šeimyninius“ barnius.

Partnerystė egzistuoja de facto: nuo sužadėtuvių iki santuokų tarp gėjų ir lesbiečių

Visos tyrime dalyvavusios poros gyveno **pseudo-sutuoktinių** gyvenimą: „aš nepasakyčiau, kad mūsų poros, ten, tarkim, gyvenimas skiriasi nuo kažkokios kitos poros [...] bariesi, pykstiesi, taikaisi“ (1M_6_39). Gyvenimas poroje tyrime dalyvavusiems informantams reiškia **de facto sutuoktinių statusą**: „Mes žaisdavom, tipo, „Ar būsi mano žmona“. Apsimetam, kad mes dabar jau peršamės. [Po to kai įvyko tikros sužadėtuvių] tai buvo labai gerai, nes [partnerės vardas] visiškai nesitikėjo, nes galvojo, kad čia dar vienas bajeris, kaip jau buvo tokių jau anksčiau, prieš tai, tai va. Kaip pradėjau verkt, tada suprato (6M_5_25).

Informantai pasakoja ir apie **patiriamą spaudimą atitikti visuomenės normas**: „Kodėl tu neištekai, kodėl neturi vaikų, taip iki galo“ (4M_20_43). Poros pasakojo, kad jaučia įtampą ir nerimą dėl neaiškaus savo statuso, kad turi gyventi savotiškame užribyje, ir mažiau pažįstamiems bendradarbiams, aplinkiniams nuolat teikti „pasiaiškinimus“, išgalvoti pasiteisinimus, kad gyvena po vieną, nors iš tiesų gyvena darnų poros gyvenimą su savo partneriu (-e). Gyvenimas tokioje pseudo-santuokoje poroms atrodo apsunkintas ir dėl **nevienodo politinio valstybės įsipareigojimo skirtingos ir tos pačios lyties poroms**: „aš irgi galvoju, nu politikai jie man negali paaiškinti, kas yra mano šeima, jie neturi teisės į tą apibrėžimą, kas man yra artimas žmogus, kuris mane palaiko, su kuriuo aš gerai jaučiuosi“ (4M_20_43).

Galimybių įteisinti savo santykius nebuvimas apsunkina porų įsipareigojimą kurti bendrą gyvenimą, su tikslu sukurti ar (ir) plėtoti, apsaugoti partnerių santykius, grindžiamus pastoviais emocinio prieraišumo, tarpusavio supratimo, atsakomybės, pagalbos, pagarbos ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas. Tyrime dalyvavusios poros pažymėjo, kad „heteroseksualios poros, jos, kai susituokia, jos gauna iš visuomenės tokį palaiminimo pritarimą, kad va, kaip puiku, jūs [...] puiki šeima“ (1M_6_39). Kita informantų vyrų pora teigė: „pažįstu pakankamai vyresnio amžiaus asmenų – homoseksualių, ir pažiūrėjus į juos man toks susidarė vaizdas, kad jie visą gyvenimą kažko laukia, o gyvenimas prabėgo, ir jau pensija, senatvė, ir jau smėlis byra, o jie vis dar nesulaukia, kada galės pagyventi. Kada galės atsipūsti, atsikvėpti ir pasijausti pilnaverčiais“ (2V_15_38).

„Tu puikus programuotojas, bet tu nepabaigęs aukštojo mokslo, supranti?“ (1M_6_39) – teigė viena iš poros partnerių, apibūdindama **neaiškų ir nepilną, nepažįstamą poros teisinį statusą**. Kitos poros partnerė pasakoja: „aš taip pagyvensiu, gal va čia dar porą metų, o paskui ten gal ir viskas

susitvarkys, ir tu vat gyveni tokiam „mode“⁹⁰, kuris, nu tarsi... pats nesupranti ar čia tikra, ar netikra, ar čia kaip bus toliau, bet per daug apie tai negalvoji, nes tiesiog nežinai, ką daryt, ir gyveni taip, kaip tau gaunasi“ (4M_20_43). Ši informantė teigė, kad su partnere gyvena „kažkokiam užrily, tu nesi tikras, jūsų šeima nėra tikra, jūs kažkokie tai apsimetėliai“ (4M_20_43). Kelios moterų poros teigė gyvenančios **kaip kambariokės, kaip sesės, kaip studentės, nuomojančios butą kartu**: „tu man gauniesi kaip ir kambariokė, kuri gali bet kada, daleiskim, išėiti“ (3M_3_27).

Poros **išmoko būti nematomos**: „[...] ir darbe irgi negali pasakyti, nu gali pasakyti, bet nesinori kažkaip sakyt su kuo gyveni. Visada sakau, kad su sese, su pussesere, nu kažkokias nesąmones“ (4M_20_43). Poros kartais apibūdindavo savo statusą kaip žeminantį jų orumą. Pavyzdžiui, artimieji, ar bendradarbiai paklausia: „aš mačiau tave feisbuke, ten tavo sesuo?“ (1M_6_39), ir nesijaučia toleruojamos, priimamos: „[...] mama nežiūri, nu kaip j tokią draugę [partnerę], ten nežinau... [...] kaip ji [partnerė] nuomininkė, ne nuomininkė, kambariokė [juokiasi] nu tokia... nemalonu tą prasme čia ir viskas“ (4M_20_43).

Tyrimo dalyvavusios poros pasakojo apie savo bandymus **neformaliai įteisinti savo santykius**. Vienas iš tokių būdų yra **sužadėtuvių be vestuvių ateityje**, kurį poros apibūdino kaip politinio nusivylimo ir asmeninio įsipareigojimo veiksmą, kaip aukščiausią įmanomą (žinoma, neformalų) santykių įteisinimą ir poros identiteto įprasminimą:

„Bet mes prieš penkiolika metų esam tai aptarę [...] mes apsikeitę žiedais esam ir tokią neoficialią ceremoniją turėjom: susikvietėm visus draugus, netgi planavom tą ceremoniją. Tiesiog, mes vienas kitam davėm įžadus, apsikeitėm žiedais ir prie visų liudininkų, ir po viso to mūsų sužadėtuvių vakarėlio, gal netgi jo metu, prasidėjo diskusijos: „o tai kaip mes darysim vestuves? Tai darysim du bernvakarius prieš vestuves [...] tai kaip pasidalinsim draugais tada?“ (2V_15_38).

„Nes irgi dabar atrodo, vat aš pasipiršau, ir atrodo nu, čia toks, čia ne įstatymas – aš pasipiršau, čia gražus gestas, bet norisi, kad tas oficialumas būtų [...] kitos poros gali išgyventi visus tuos laiptelius santykių, pereiti ir tas sužadėtuves, ir mes kažkodėl prarandam tą vieną laiptelį ir nu nebeužšokam aukščiau, jau viskas, nu čia jau ką gausim maksimumą [...] sužadėtuvių, atrodo, kalno viršūnė. Ir atrodo, norisi pereiti toliau, nes čia tik viskas prasidėjo ir staiga tu esi sustabdoma [...] (3M_3_27).

Porų patiriamas nesaugumo jausmas dėl neapibrėžtumo poroje kartais verčia poras neformaliai „įteisinti“ savo santykius per žaidimą. Žinoma, tokie porų „žaidimai“ gali būti tiek heteroseksualios, tiek homoseksualios poros asmeninio gyvenimo dalis, tačiau tos pačios lyties poroms **neformalus santykių įteisinimo žaidimas** kartu yra ir **politinis veiksmas**, pažymėtas neišreikštu, neišsakytu, tačiau neišvengiamu politiniu nusivylimu ir bejėgiškumu:

„Pradėjom draugaut, tai iš viso aš užsiprašiau raštiško patvirtinimo iš [informantės vardas], kad ji ima mane, kaip savo merginą, su visais adresais, telefono numeriais, parašą ir jinai man atsiuntė [patvirtinimą] j gmail'ą [juokiasi]. Tai va, [imenuo diena] kai pradėjom jau oficialiai draugaut. Nu čia [informantės vardas] privertė mane tokį dalyką atsiųsti, kad raštiškas patvirtinimas, kad draugaujam. Čia toks juokingas gal dalykas, bet turim va tą tokį [dokumentą]“ (5M_2_21).

Dar vienas būdas, kurį informantai naudoja priešintis ciniškai ir LGBTQIA+ asmenų nepripažįstančiai visuomenės daliai – **viešinti ir įprasminti poros santykius socialiniuose tinkluose**: „aš galėsiu ten būti savimi tam kitam instagrame“ (3M_3_27) – teigė informantė, kurios sukūrė bendrą poros paskyrą socialiniame tinkle ir ten talpina fotografijas bei istorijas.

Ne visi tyrime dalyvavę informantai tai nori daryti viešai, bet „kas užsienyje gyvena, tai visada feisbuke dalinasi nuotraukom“ (4M_20_43).

Kai kurių ES šalių (pvz. Danijos, Nyderlandų, Portugalijos) įstatymai leidžia susituokti tos pačios lyties partneriams, net jei jie ir nėra tų šalių piliečiai. Kadangi Lietuvoje savo santykių įteisinti negali jokiais būdais, viena tyrime dalyvavusi pora jau buvo **sudariusi santuoką užsienyje**, o kitos poros teigė, kad **svarstė įteisinti partnerystę užsienyje**: „Nu, turėjom tokių minčių, žinai... Nežinau, žiūrėsim kaip čia viskas dėliosis, [...] tai gali būt, kad mes kažkuriuo metu ir nuspręsim, kad vis tik reikia įsiteisint kažkur kitur“ (1M_6_39).

Pagrindinės priežastys, kodėl poros neskuba įteisinti partnerystės ar santuokos užsienyje yra tai, kad 1) tuo atveju, jei abu partneriai (-ės) yra Lietuvos piliečiai (-ės), jie **sudarę santuoką ar partnerystę užsienyje neįgyja teisių ir pareigų Lietuvoje** (tos pačios lyties asmenų santuoka, priešingai nei skirtingų lyčių asmenų užsienyje įteisinta santuoka, Lietuvoje nėra registruojama) – „tai ta santuoka realiai tik ir galios tenais, nu tai mes čia neparsivešim nei pavardžių, nei nieko nesusitvarkysim“ (2V_15_38); 2) poros **nori įteisinti santykius išskirtinai Lietuvoje**: „man patinka Lietuva, man patinka čia gyventi, aš noriu čia gyventi, aš noriu čia dirbti, aš noriu čia kurti, čia daryti [...] kad nebūtumėm kažkaip priverstinai, nu, išstremti, neištremti“ (3M_3_27).

Kita vertus informantai (-ės) dažnai pasakojo apie **emigravusias LGBTQIA+ poras ar asmenis**, kad „labai daug draugų tiesiog išvažiavo gyventi užsienį ir ten susituokė [...] ir sėkmingai ten dabar gyvena“ (4M_20_43). Šios informantės taip pat teigė, kad klausimas, ar išvažiuot iš Lietuvos „nebuvo gal toksai aštrus“, nes jos abi turėjo pastovų darbą, Lietuvoje gerai sekėsi, tad „važiuot, vien dėl to, kad susituokt, mes taip kažkaip negalvojom, emigruot iš Lietuvos kažkaip irgi negalvojom“ (4M_20_43). Kita vertus, sprendimas įteisinti santykius užsienyje gali priklausyti ir nuo amžiaus, pavyzdžiui, jaunesni (-ės) informantai (-ės) teigė, kad „važiuosim į užsienį, kaip pasibaigsim mokslus, tai įteisintume ten savo partnerystę“ (5M_2_21); „jeigu tai ateis natūraliai, tai galima rasti būdų gal susituokt užsienyje“ (10V_6_25).

Galimos ir **santuokos tarp lesbiečių ir gėjų**, kurios patenka į „pilkąją zoną“ teisine prasme, o ją sudariusios gėjų ir lesbiečių poros sukuria šeiminius ryšius tarp porų. Vienas iš tyrime dalyvavusių poros partnerių vyrų buvo oficialiai susituokęs Lietuvoje su viena iš partnerių lesbiečių poroje, ir su ja dirbtinio apvaisinimo būdu susilaukęs vaiko: „[...] bet ko tik nepadarai žmogus dėl savo tikslų, kurie manau nėra prasti, blogi, o yra noras ugdyti vaiką“ (9V_12_30). Šie informantai džiaugėsi, kad jų vaikas turi „du tėčius ir dvi motinas“ (9V_12_30) ir interviu metu daug pasakojo apie bendravimą su vaiku ir dalijimąsi vaiko auginimu su moterų pora (ji į tyrimą nebuvo įtraukta). Šios poros istorija atspindi cinišką valstybės santykį su savo piliečiais, kuomet asmenys verčiami siekti savo tikslo įprasminti save auginant vaikus „apeinant sistemą“.

Apibendrinant galima teigti, kad kurdamos „pseudosutuoktinių“ gyvenimą tos pačios lyties asmenų poros nuolat turi „proflaktiškai“ pasitikrinti savo įsipareigojimą vienas (-a) kitam (-ai) ir nuolat ieškoti būdų, kaip įrodyti poros „normalumą“ ir „legalumą“ (pvz., ceremonijos su draugais (-ėmis) visų pirma sau. Kalbant interviu metu buvo galima pajauti, kad poros norėjo aiškiai deklaruoti, kad jos egzistuoja visuomenėje, kad jos yra „šeima“, tačiau tokia deklaracija buvo įmanoma tik vienas (-a) kito (-os) atžvilgiu bei pačių artimiausių ir porą palaikančių asmenų akivaizdoje. Taigi LGBTQIA+ partnerystės ir santuokos vyksta realiame gyvenime, ir esamas teisinis reguliavimas nebeatspindi realybės.

Homofobijos ir neapykantos „šešėliai“ LGBTQIA+ porų gyvenimuose

Subjektyvi porų gyvenimo patirtis buvo susijusi ne tik su įtampa dėl poros simbolinio ir teisinio pripažinimo, bet ir su **psichosocialine įtampa dėl neigiamo požiūrio į LGBTQIA+ asmenis**, homofobijos ir neapykantos apraiškomis ir ši įtampa veikė santykius (pvz., įsipareigojimą pristatyti partnerį (-ę) šeimai, atvirumą darbe): „dauguma įpranta taip gyventi, jie net nebeįjaučia

kitokio gyvenimo, kad jie gali būti kitokie, kad jie gali būti pilnaverčiai sociumo nariais" (2V_15_38).

Tyrimo dalyviai pasakojo ir apie juos lydinčios **psichologinės įtampos pasekmes**: „[...] tėvai atsisako, kai kurie draugai atsisako tavęs [...] kas manau varo žmogų į depresiją, sukelia stresą, iš to gimsta kitos ligos, tai nei sveikatai, nei ekonomikai, nu niekur nėra tai pliusas" (9V_12_30). Kitas jaunas informantas gyvenantis su partneriu poroje nuo 18 m. amžiaus pasakojo apie **patirtą smurtą dėl savo tapatybės**:

„Aš neturiu tėvo, tai mane, taip pavadinkim, nuo vaikystės tokiom labai kaimiškom sąlygom auklėjo krikštatis, mano mamos brolis. Na, ir tiesiog buvo žiauriai daug smurto, šiaip vaikystėj, tačiau kai jis dar sužinojo, nes mama mano pasakė jam, kad aš esu gėjus, tai, nu, gavau labai daug iš kojos“ (10V_6_25).

Tyrimo dalyviai visada pabrėždavo, kad nesijaučia saugūs ir **gyvena „burbule“, „atsiskyrę“**: „tai yra kita Lietuva – uždara gėjų Lietuva, gėjų, kurie vieniši, kurie turi antras puses, kurie turi vaikus, ar ne? Netgi ten susitarę su lesbietėm [vaikų] pasidarę yra“ (7V_5_33). LGBTQI+ partneriai (-ės) gali susidurti su **užgauliais, neįautriais komentarais**, kada net ir artimi žmonės nepriima asmens tapatybės arba pasirenka ją ignoruoti, taip sukeldami stresą ir atstūmimo jausmą: „na ir mama sako: „Tu kitokia, matos, viskas sugadinta [...] Mano tėtis lžino apie seksualinę orientaciją] bet nu ir toliau varo: „Kai susirasi vyrą“ (5M_2_21).

Vyrų pora teigė, kad **nesijaučia saugūs viešojoje erdvėje**, ir kartais ironiškai save apibūdino kaip „nenormalius“ tuo norėdami pabrėžti nelygiavertį statusą visuomenės atžvilgiu: „negali eiti susikabinus rankomis [...], negali savo antras pusės pabučiuot viešai [...] ganėtinai homofobiškoj aplinkoj negali jaustis laisvai ir gyventi“ (9V_12_30). Jaunų moterų pora taip pat pasakojo ir apie tai, kad buvo apspjaudytos gatvėje, ir nepaisant to, kad jas palaiko artimieji ir „ne visi vien tiktais heitina⁹¹“ (5M_2_21), teigė, kad dėl homofobijos nesijaučia visiškai saugios: „grynai yra baimė, kad kažkas gatvėj paims ir ten sudaužys, nu vat grynai pagrindinis dalykas, ko bijau“ (5M_2_21).

Poros yra **išmokusios „slėptis“ nuo aplinkinių**, ir turi nuolat „brėžti“ baimės, nepasitikėjimo, atsargumo ir vengimo ribas tarp porą „priimančių“ ir „nepriimančių“ giminaičių, artimųjų, draugų, kaimynų ar bendradarbių:

„[...] apie tą nesaugumą, kad ir dabar mes gyvenam čia kartu, žinai, aš čia visiem kaimynam, kai pasakiau, visi klausė: ar čia brolis, nes mes labai panašūs. Ne, sakau, ne brolis, geras draugas, bet yra giminystės ryšys, kažką tokio maždaug [...] Bet kodėl aš turiu sakyti? [...] Bet aš neklausiau kaimynų, ar jūs vyras ir žmona? [...] o kodėl reikia pasakyti, kad tu gėjus, turi du šunis ir namą? Kodėl tu turi pradėti nuo to, kad esi gėjus? Ir sakau, toj situacijoj susidaro įspūdis, kad tu turi pasiteisinti, kodėl?“ (7V_5_33).

Informantai (-ės) nuolat ir iš naujo **turi adaptuotis gyventi homofobiškoje aplinkoje**, o šios pastangos pareikalauja ne tik daug psichologinės energijos:

„Mes gyvenam su tuo klausimu, bet čia visą laik su su tom orientacijom, ta prasme, ar tu vienas esi, iš esmės, ar šeimoj, tik tai gal šeimoj dar daugiau atsiranda ten visokių situacijų ir niuansų, bet visą laik gyvenam su tuo klausimu [...] tai čia dabar ar mums sakyti, ar nesakyti, kaip čia elgtis, kaip čia mus traktuos? Nu, visada [klausimas dėl gyvenimo poroje] jis yra, žinai, ten [...] ėjom kalbėtis į darželį [...] mes einam visada šiek tiek kitaip, negu eitų heteroseksuali pora, kur būtų viskas labai aišku: o, atėjo mamytė ir tėvelis, ar ne? Viskas [gerai.] Dabar mes einam į darželį ir mes jau iš karto netgi

91 Angl. hate – nekęsti.

apsitariam, o jeigu ten mes matysim, nu tarkim, mes pasakom, kad čia vat mūsų šeima yra tokia, ir mes matom ten kažkokią neigiamą reakciją, tai mes apsisukam ir iškart išeinam. Žinai, visą laiką reikia kažkokio tokio papildomo, papildomos energijos, vat čia visiem šitiem dalykam" (1M_6_39).

Poras veikia ir **informacija viešojoje erdvėje**:

„[...] straipsniai visokie, žinai, skaitai visokie labai nemalonūs dalykus, primityvius, taip? Tas daugiau, kaip pasakyti, vargina arba nemalonu, taip, supranti, tas pats, kaip žmones rašo visa kita apie žydus arba kažkokį žinai, yra visokios apklausos, kas nori... kokie kaimynai žmonės nenorėtų turėti, taip?“ (8V_26_64).

Homofobijos „efektas“ gali būti toks stiprus, kad homoseksualus asmuo **gali bandyti „falsifikuoti“ heteroseksualius santykius**. Pavyzdžiui, vienas informantas pasakojo apie buvusią santuoką: *„pradėjau bendrauti, po to draugauti ir mūsų draugystė tokia tapo oficiali ir tada aš atsimenu save, kaip aš pradėjau didžiutis, puikuotis, kad aš esu heteroseksualus, nes atitinku socialines normas“ (2V_15_38)*. Informantas vėliau išsiskyrė, sukūrė santykius su tos pačios lyties asmeniu ir kartu su juo nuo 5 m. augino savo vaiką iš buvusios santuokos. Vyrų pora ir vaikas palaiko gražius tarpusavio santykius bei santykius su buvusiu vieno iš partnerių sutuoktine (biologine motina).

Kai kurie informantai minėjo sunkumus ir problemas **dėl priklausomybės ligų**, kurių eigai gali turėti įtakos ir „dvigubą **gyvenimą lydintis stresas, įtampa**. Vienas informantas pasakojo apie vyresnio amžiaus vyrų porą, kurie visą gyvenimą slėpė savo santykius, ir kurie buvo „pažymėti“ internalizuota homofobija⁹²: *„jie gerdavo. Jie nusigėrė ir vienas nusigėrė ant tiek, kad praktiškai nusizudė su alkoholiu, nes nebeištėrė“ (2V_15_38)*.

Apibendrinant galima teigti, kad tiek homofobija, kurios ištakos buvo išorinės, tiek ir internalizuota homofobija, buvo veiksniai, kurie skirtingu laipsniu, skirtingose porose trikdė partnerių santykių gerovę ir didino poros pažeidžiamumą. Pavyzdžiui, situacijos kada 1) abu (abi) partneriai (-ės) nebuvo atsiskleidę; arba 2) vienas (-a) iš partnerių buvo visiškai atviras (-a), o kitas (-a) slėpė savo tapatybę, pastebimai galėjo turėti neigiamos įtakos porų santykių funkcionavimui, santykių kokybei bei įsipareigojimo suvokimui bei didino partnerių pažeidžiamumą⁹³.

Nelygios galimybės ir teisės: nugalint visus „negalima“

Tyrimė dalyvavusios LGBTQIA+ **poros ne visada gerai suprato teisinės pasekmes**, kurios gali turėti įtakos poros gerovei gyvenant *„santykiyje neoficialiai [...] nugalint visus „negalima“ (4M_20_43)*. Galima teigti, kad poros ne visada žinojo, ar buvo pasiruošusios ar aptarusios su partneriu (-e), kaip spręstų iškilusius klausimus, susijusius su disponavimu bendru turtu, tarpusavio išlaikymu, ar sveikatos priežiūra, galinčių kilti partnerių tarpusavio santykiuose, ar santykiuose su kitais asmenimis. **Teisiniai klausimai porų gyvenimuose buvo sprendžiami ad hoc**, t. y. tik iškilus būtinybei. Įdomu pastebėti, kad tyrimė dalyvavę informantai (-ės) pabrėžė, kad jų tarpusavio santykiai buvo darnūs ir emocinis prisirišimas vienas (-a) prie kito (-os) buvo labai stiprus. Tokį prisirišimą iš dalies galėjo lemti tai, kad partneriai (-ės) brangino ir vertino vienas (-a) kitą, nes nesant tinkamos teisinės apsaugos, stiprus partnerių ryšys buvo vienintelis poros egzistavimo garantas.

92 Internalizuota homofobija – savo seksualinės orientacijos nuvertinimas, orientacijos neigimas, kuris kelia individui didelį diskomfortą. Turi sąsajų su priklausomybės ligomis, depresija ar polinkiu į savizudybę (žr. Hegarty, P., (2018) A Recent History of Lesbian and Gay Psychology. From Homophobia to LGBT. London: Routledge).

93 Norint detaliai įvertinti internalizuotos homofobijos poveikį porų santykiams reikėtų atskiro tyrimo.

Sunkiausia partneriams (-ėms) buvo kalbėtis apie skyrybas, ligas ar mirtį (paveldėjimą). Toks neapibrėžtumas lėmė porų nesaugumo jausmą ir pažeidžiamumą. Nuosavybės, atstovavimo, skyrybų ar partnerio (-ės) mirties klausimai tampa svarbūs sulaukus vyresnio amžiaus ir (arba) pragyvenus poroje ilgą laiką. Klausimus apie skyrybas, mirtį, turto dalijimąsi ar paveldėjimą vyresnio amžiaus poros buvo aptarusios bent jau žodine forma, bet gana neapibrėžtai, o teisiškai įforminusi nuosavybės, atstovavimo ar paveldėjimo klausimus po partnerio mirties buvo tik viena 64 m. amžiaus vyrų pora: „*paskutinius du metus prasidėjo toks senatvės planavimo periodas, supranti? [...] tu galvoji apie, kaip pasakyti, apie mirtį tu galvoji irgi žmogus turi galvoti, apie kitam žmogui palikti, kad būtų užtikrinta senatvė, kažkokie tokie dalykai*“ (8V_26_64).

Tyrimo dalyviai (-ės) minėdami (-os) konkrečias teises, kurios jiems (joms) nėra užtikrinamos, visada pabrėžė partnerystės instituto įteisinimo idėją. Vyresnio amžiaus poroms pirmiausia buvo svarbu, kad būtų užtikrinti teisių ir lygybės principai, o jaunesnio amžiaus poroms simbolinis jų statuso pripažinimas bei jų meilės ir santykių romantikos įteisinimas atrodė toks pats svarbus kaip ir praktiniai-teisiniai partnerystės aspektai.

Tyrimas atskleidė, kad tos pačios lyties poroms nesudaromos sąlygos visavertiškai funkcionuoti, tinkamai neginamos jų teisės, teisėti interesai, žeminamas žmogiškas partnerių orumas. Poros, kurios turėjo vaikų, buvo vyresnio amžiaus, kartu gyveno ilgesnį laiką, turėjo bendrą verslą ar daugiau turto pažymėjo, kad joms nuolat atsiranda papildoma pareiga gilintis į įstatymų turinį t. y. „*patiems tapti teisininkais*“, kad galėtų užtikrinti savo poros gerovę ir saugumą. Šios poros teigė, kad **ne visus iškilusius teisinius klausimus gali sutvarkyti teisininkai ir notariai**, ypač jei tokių klausimų yra daug: „*žinai, ir kaip žmonės įsivaizduoja: nueikit pas notarą ir pasirašykit [...] bet, jeigu tau reikia, [...] šimtą punktų, ar ne?*“ (1M_6_39).

Taip pat galima teigti, kad visos poros suvokia savo nelygiavertę padėtį susituokusių heteroseksualių porų atžvilgiu, o kalbėdami (-os) apie nelygias teises ir galimybes informantai (-ės) visada pabrėždavo subjektyvų piliečio ir valstybės santykį, ir teigė, kad juos **labiausiai žeidžia, kaip valstybė traktuoja LGBTQIA+ poras**:

„Ar aš kam skolingas, susimokėjęs mokesčius, eidamas į darbą ir dar paaukodamas dar, žinai, kokiems nors vaikams [kalba apie labdaros teikimą, filantropiją], išsiųsdamas SMS, aš dar turiu pasiteisinti [turi omenyje savo partnerį, ir gyvenimą poroje] po to, žinai“ (7V_5_33).

„Tai man tai yra nu toks klausimas, nu savivertės ar kažkokio valstybės pripažinimo, kad aš nesu antrarūšis žmogus ir aš turiu turėti tas pačias teises, nes aš valstybei savo pusę nu darau [turi omenyje darbą, sumokamus mokesčius ir pan.]“ (4M_20_43).

Neformalizuotas, nedeklaruojamas poros gyvenimas, tyrimo dalyvių buvo nuolat lyginamas su heteroseksualių sutuoktinių padėtimi ir šis lyginimas atspindėjo nelygybės ir galios konsteliacijas tarp heteroseksualių ir LGBTQIA+ asmenų. Pavyzdžiui, tyrime dalyvavę informantai (-ės) pabrėžė, kad jie (jos) kaip ir heteroseksualūs asmenys, **savo darbu, žiniomis ir mokesčiais prisideda prie bendro gėrio, prie gerovės valstybės kūrimo**:

„[...] nepripažinimas, kad tu moki mokesčius, tu čia baigei krūvas studijų, čia generuoji tos vertės „dafiga“ ir tu vis tiek kažkoks esi, nu ne toks, nepakankamai geras, ir tai nu skaudu, ir tai žeidžia pastoviai, su šeima, su darbo santykiais, ir šiaip visuomenėj“ (4M_20_43).

Poros jaučiasi **atskirtos nuo teisių ir pareigų valstybei**. Visose kalbintose moterų ir vyrų porose **vienas (-a) iš partnerių buvo mažiau ekonomiškai ir socialiai saugus (-i)**, pvz., gyveno partneriui (-ei) nuosavybės teise priklausančiame būste ar uždirbo mažiau nei partneris (-ė):

„Mes esam dviese, mes nežinom, kaip mes pasensim, kaip mums reikės, kas mumis rūpintis, nieks nesirūpins [...] Nu, pavyzdžiui, dabar kas namą, tai aš kišu, kiek įmanoma. Čia ir baldai, ir daiktai, ką žinau, čia remontai ir j kiemą dabar planuojam įkišimą, tai čia aš kišu tas visas babkes, žinai“ (7V_5_33).

„Nu bet vis tiek va tarkim, gyvenam, kad ir trisdešimt metų bendram ūkyje, tai ką, aš nieko neužgyvenau, taip sakant. Nu, mes kaip ir nieko, nu ką, kambariokės buvom tada trisdešimt metų“ (3M_3_27).

Kadangi LGBTQIA+ porų (kaip teisinio vieneto) negina joks įstatymas, **poros retai kada buvo numačiusios, kaip apsaugoti labiau pažeidžiamą poros pusę** ir teigė, kad nežino ar dar nenumatė kaip tą padaryti. Tik viena moterų pora minėjo, kad partnerės yra apdraudusios viena kitą gyvybės draudimu, „bet tik tiek“ (4M_20_43). Kaip ir minėta, visi teisiniai klausimai buvo sprendžiami ad hoc, todėl poros **teigia, kad jaučiasi nesaugiai dėl neužtikrintų teisių, kad ateityje neiškils teisinių problemų**: „Iš tikrųjų nesaugiai. Yra tas nesaugumo jausmas. Visai net nesusimąstom kasdienybėj, bet visiškai neduoda saugumo gyvenime, nu mūsų ateities saugumui, saugumo klausimui“ (2V_15_38).

Nesaugumas apsunkina ir tarpusavio santykius, partneriai (-ės) jaučiasi nelygiaverčiai (-ės), **atsiranda įtampos ir prieštaravimai tarp partnerių**:

„[...] tada tu galvoji, kaip įmanoma turtą [padalinti] atskirai, nu, atsiranda tos fragmentacijos [poros santykiuose] tokios. Tiesiog, nu, tas po to išeina, kad tu negali jaustis ta taip pilnai šeima, tai apriboja teisiniai efektai“ (9V_12_30).

Tyrime dalyvavusios poros pateikė daug pavyzdžių iš įvairių gyvenimo situacijų, kuomet jų **teisės buvo galimai suvaržytos**. Pavyzdžiui, informantų vyrų pora pasakojo apie **situaciją banke**:

„Mes draudėmės kelionę ir banko, ten bankas darė kažkokią akciją, ten nuėmus kredito kortelę gauni kelionių draudimą ir panašiai... tau ir sutuoktiniui, ir jūsų vaikams – kelionių draudimas. Gerai sakau, bet mano sutuoktinis – vyras, bankininkė nedelsiant pasiskambino į centrą, pasiklausė. Jinai atsako: „jeigu jūs turite bendrą ūkį ir vedate bendrą ūkį, tai reiškia mes jumis priimam kaip oficialią porą ir draudžiam kaip oficialią porą“ (2V_15_38).

Šie pavyzdžiai iliustruoja tai, kad partnerystė de facto yra pripažįstama tam tikrose situacijose (pvz., informantai minėjo, kad gali imti bendras paskolas), tačiau nesant teisinio tos pačios lyties porų pripažinimo, tokie sprendimai priklauso nuo asmeninio traktavimo (banke, sveikatos priežiūros įstaigose ir pan.) ir **ne visose situacijose de facto poros traktavimas gali būti vienodas**.

Poros minėjo, kad **bankuose imant bendrą paskolą būstui įsigyti**, jiems reikėtų specialiai susitarti dėl turto registravimo, numatyti kuris (-i) asmuo bus pagrindinis (-ė) paskolos gavėjas (-a), nuo kurio (-ios) sąskaitos bus nurašomos įmokos, kaip dalinsis finansinę atsakomybę. Dėl tokių apribojimų poros tvirtino, kad tokios paskolos nelaikytų bendra paskola: „būsto paskolos negalim bendrai pasiimti“ (2V_15_38) ir buvo įsitikinusios, kad partnerystės įteisinimo galimybė palengvintų ir bendrų paskolų ėmimo sąlygas: „[...] jei ji būtų mano sutuoktinė, čia be problemų, tai aš sakau, ji yra mano sutuoktinė, ji mane laiduoja“ (3M_3_27).

Informantai (-ės) pasakojo, kad taip pat gali susidurti su **nevienodu traktavimu darbe**, pvz., komandiruotėse:

„[...] kartais ir komandiruotės ir darbas užsieny gali būti, ir sutuoktiniam, nu kartais

jmonės siūlo variantus, ar ne, kad gali žmogus gyventi su tavim, tam pačiam viešbučio kambary už tuos pinigus [...] man tokia situacija [buvo] gyvenime. [...] mano pora yra, nu kaip čia pasakyt, neoficiali, tai tada vėl ten kažkaip tai galvoji ar leis j tą viešbučio kambarį, ar neįleis, ar čia reikės damokėti, ar čia reikės slėpti, nu vat kažkaip vėl kažkoks tai neaiškumas, nesąmonė kažkokia ir jauties, kad tu tartum apgaudinėji, nors nieko neapgaudinėji" (4M_20_43).

Vyrų pora akcentavo **nelygias galimybes gauti paskatinimą, premiją darbe**: „pas mus darbe yra, dažnoj darbovietėj būna, tarkim, santuokos premijos. Tai pavyzdžiui, realiai, mūsų atveju, nu negautum. Nu atrodo tokia smulkmena, bet kaip nesąžininga iš tikro, nu tiesiog" (7V_5_33). Pastarieji informantai taip pat minėjo, kad LR Darbo kodeksas numato skirtingų lyčių poroms galimybę gauti 3 d. **atostogas santuokai sudaryti**. Kiti (-os) tyrimo dalyviai (-ės) taip pat minėjo ir įmonių vakarėlius, šventes, renginius, į kuriuos tos pačios lyties porų partneriai (-ės) nėra kviečiami: „tai buvo keletą kartų, kai galima buvo su sutuoktiniu eit, tai kad ir tenai. ta prasme" (4M_20_43).

Informantų vyrų pora pateikė pavyzdį apie **kelionę**: „[...] su kelionėm susiję, jeigu užsienyje kažkas nutinka, tai mūsų nevertina kaip partnerių, mes vienas kitam – bejėgiai padėti. Jeigu koks nelaimingas atsitikimas užsienyje įvyksta, mes neturim teisės, teisinių tų svėrtų, kad vienas kitam galėtume padėti" (2V_15_38).

Informantai minėjo ir daugiau **teisių suvaržymo** pavyzdžių. Vienas iš vyrų poros partnerių pasakojo, kad jo partneris mokėsi vairuoti, nors abu partneriai gyveno kartu 15 m., vienas kito vairuoti jie negalėjo mokyti, ir apgailestavo, kad dėl to turėjo mokėti už pamokas instruktoriui (-ei) ir dėl to teigė **patiriantys finansinius nuostolius**: „dabar laikas vairavimo mokyklą ir, pavyzdžiui, su ta M raide šeimos nariai gali važiuoti, tai man nėra kaip mokintis, neturiu šeimos nario. Galėtų [pamini partnerio (-ės) vardą] būti..." (2V_15_38).

Ne viena pora minėjo ir **papildomus suvaržymus** tos pačios lyties poroms **dėl karantino apribojimų**. Pavyzdžiui, karantino metu ribojant judėjimą tarp savivaldybių, partneriai negalėjo vykti į kitą savivaldybę, nors joje turi nekilnojamo turto, kurį laiko savo bendra nuosavybe (nors teisiškai jis priklausė tik vienam iš jų). Partneriai minėjo, kad jie nenorėjo rizikuoti, ir apgailestavo, kad sprendimas „praleis-nepraeis" gali priklausyti nuo policijos pareigūno (-ės) geranoriškumo ir asmeninio vertinimo: „tai mes taip ir galvojom, parašyt kažkokį tai lapą, [savivaldybėj] kad mes esam partneriai (-ės) ir važiuoti" (2V_15_38). Šie informantai maždaug vienodą laiko dalį praleido skirtingose savivaldybėse esančiuose būstuose ir labai dažnai „migrudavo" iš vieno būsto į kitą. Tyrime dalyvavusi moterų pora taip pat pasakojo apie suvaržymus dėl judėjimo tarp savivaldybių karantino metu:

„Jeigu pana ir bernas važiuoja kažkur į kitą miestą,[...] bet dar nėra teisiškai ten susituokę, tai sako, kad susižadėję, ir pravažiuoja laisvai [...] aš kai skambinaus, kad va taip vat pravažiuot, norėjau pasiteiraut, kaip reaguotų tie policininkai nu jei vat dvi merginos, nu tai jau ten vat labai sudėtingai [...] pasakyt, kad mes susižadėjom?[...] kažkokias nuotraukas traukti [...] kažkaip tų įrodymų turbūt ieškoti, nes taip pasakius sunkiai patikėtų tikrai" (5M_2_21).

Šios ir panašios situacijos poroms tarsi sukuria **papildomą pareigą įrodyti savo santykių egzistavimą**. Tyrime dalyvavę informantai teigė, kad daugelyje situacijų nežino kaip elgtusi, kokios jų teisės ir pareigos jiems taip pat nėra aišku, o poros teisinis statusas irgi „nesiskaito": „[...] nesiskaito, mes, kaip pasakyt, nesiskaitom, esam mes ne [teisiniai] subjektai, kaip sakoma" (3M_3_27).

Svarbu pažymėti, kad uždavus klausimus apie **nuosavybę, atstovavimą, skyrybas ar galimą partnerio (-ės) mirtį** buvo galima nujausti, kad LGBTQIA+ poros patiria papildomą psichologinę

įtampą, nes tarsi yra „verčiamos“ numatyti ir galvoti apie nemalonias situacijas iš anksto, nes automatinės partnerių apsaugos esami teisės aktai neužtikrina. Pavyzdžiui, vienas per 30 m. amžiaus informantas buvo vienintelis sūnus šeimoje, jo tėvas yra miręs, o motina buvo garbaus amžiaus. Su savo partneriu jie gyveno jam vienam nuosavybės teise priklausančiame dideliame name. Informantas buvo sukrėstas, kada interviu metu suvokė, kad, tarkime, jam mirus, vienintelė jo turto paveldėtoja būtų jo pagyvenusi mama. Tuo atveju, jei po mamos mirties, mirtų ir jis (namo savininkas), jo visą turtą, pasak informanto, paveldėtų ne jo partneris, tačiau jo tolimi pusbroliai, su kuriais beveik nebendruoja (jo tetos ir dėdės taip pat yra mirę). Informantas teigė, kad nenorėtų, kad taip atsitiktų, ir teigė kad po interviu pagalvosias, kaip sutvarkyti šį klausimą: „*tai dabar pyst, paveldi pusbroliis, su kuriuo aš ten nesimačiau dvidešimt metų. Aš šiaip nenorėčiau to*“ (7V_5_33).

Vyresnio amžiaus informantas taip pat pasakojo:

„Supranti? Aš manau, kad ypatingai, kai jeigu žmogus neturi santuokos, jeigu nėra galimybių, partnerystė arba santuoka ir neturi žmonės padarę testamentą. Taip? Tai po mirties prasideda problemos. Jeigu kada artimieji to žmogaus, kur mirė, dar tikrai išmesti tą žmogų iš... jeigu butas parašytas vardu, sakysim, to žmogaus, kuris mirė, taip? Tai tas antras, kaip sakoma, antra pusė, kur pasiliko gyva, jinai tikrai neturi faktiškai nieko, bus išmesta iš gatvės, supranti? Jeigu nėra įstatymiško, tada jeigu nėra testamentu, supranti? Tada giminėj šito žmogaus turi teisę išmesti realiai. Ką tu toms...?“ (8V_26_64).

Interviu metu uždavus klausimus, susijusius su disponavimu bendru turtu, tarpusavio išlaikymu, ar sveikatos priežiūra, skyrybas ar partnerio (-ės) mirtį jaunesnio amžiaus informantai (-ės) teigė, kad niekada nėra apie tai susimąstę (-čiusios), ir pats interviu jiems (joms) sukėlė daugiau klausimų nei atsakymų, privertė susimąstyti. Pasakodami (-os) apie nelygybę, informantai (-ės) neretai referuodavo į santuokos institutą, kuris skirtingų lyčių poroms užtikrina automatinę teisinę apsaugą, ir apgailestavo, kad LGBTQIA+ poroms tokios teisinės apsaugos nėra. Pavyzdžiui, 26 m. kartu gyvenantys partneriai vyrai pasakojo:

„Kai tau keturiasdešimt, tu negalvoji apie senatvę, supranti, dar, tu negalvoji dar apie mirties, tokius dalykus, taip? [...] kai tu gyveni su kažkuo dvidešimt šeši metai, kai tu gyveni su kažkuo dvidešimt šeši metai ar gyveni su kažkuo dešimt metų yra skirtumas, supranti, dvidešimt šeši [...] Kartu ir mes sukūrėm verslą kartu, ir mes pasitikim vienas kitu, ir šeimos pažįsta viena kitą, tada tu gali daugiau... daugiau motyvacijos šitą apiforminti, supranti, ir dar mes esam vyresni dar, supranti“ (8V_26_64).

Moterų pora, kuri kartu gyveno apie 20 m. pasakojo:

„[...] bet kuo vyresnė tu tampi, tuo daugiau tu pradedi galvot apie tuos praktiškumus, ir turto prasme, kas turi vaikus, ten vaikų prasme, kas turi kažkokias ligas ten, ir visą kitą [...] galvojam, kad vis dar esam jaunos ir ilgai gyvensim (4M_20_43).

Svarbu pažymėti, kad sprendžiant nuosavybės, atstovavimo, skyrybų ar teisinius klausimus dėl partnerio (-ės) mirties, **jaunesnio amžiaus poros sudėtingose situacijose būtų ypač pažeidžiamos**, nes nebuvo jų numaćiusios ir aptarusios net ir žodine forma:

„Vėlgi, atrodo, mes dar esam tam etape, kai mes esam dar jaunos. Ta prasme, dar toks dalykas, kai norisi eiti į ateitį, į aukštį, į priekį dar norisi eiti, kas dar bus. [...] nėra to, kad: o, mes ir mirt galim čia, ar ne, ir panašiai, o kas bus po to [...] (3M_3_27).

Iš kelių moterų porų reakcijos į interviu klausimus, buvo galima nuspėti, kad poros apskritai iki

šio tyrimo net žodine forma nebuvo aptarusios galimų teisinių iššūkių susijusių su poros statuso neapibrėžtumu ir teigė, kad šio tyrimo metu aptarti klausimai privertė jas susimąstyti:

„[...] bet taip, neišvengiamai reikia apie tai pagalvoti, iš tikrųjų kol nėra įteisinta, neturim mes jokių teisių“ (3M_3_27).

“[Atsisuka į savo partnerę] o gal ir nereikia laukti tos senatvės, reikia kažkaip tuos dalykus pasirašyt, ir išspręsti iš anksto, kad būtų viskas aišku? Nes jau.. bet dabar kažkaip apie tai negalvoji, gyveni, dirbi, taip vat negalvoji apie tai [...] turbūt reikia tą ir iš anksto susitarti, ir kažkaip uždokumentuoti [...] niekas nėra apspręsta, o giminaičių yra iš abiejų pusių, ir čia kaip bus, tai giminaičiai nuspręs“ (4M_20_43).

Poros taip pat nesijaučia apsaugotos, tuo atveju jei įvyktų **skyrybos**: „pavyzdžiui, sakykime, pokšt, po penkių metų skiriamės, ar ne? [...] kai atsitinka tas nu skyrybų momentas, tai taip yra neskanu, [kad] neskaniausia pasaulyje, paskutinį šaukštelį tau kitąkart priskaičiuoja žmogus, iš kurio tu nesitikėjai netgi to“ (1M_6_39). Kita moterų pora pasakojo, kad **nėra jokių įrodymų, kad jos pora**: „Neis niekaip įrodyt. Niekur tai nebus apibrėžta. Kas kiek pasiims, kam daugiau į rankas tilps, tas, kaip sakoma, ir išeis“ (3M_3_27).

Įdomu pastebėti, kad jaunesnio amžiaus poroms skyrybų klausimas atrodė labiau tikėtinas, nei vyresniems (-ėms) partneriams (-ėms). Vyresnės poros, priešingai, pabrėžė, kad jau atlaikė visus gyvenimo sunkumus, kad „jau savo praėjo“ (tyrėjo užrašai). „Ko mums su juo skirtis, supranti? – teigė 65 m. amžiaus vyrų pora, kartu pragyvenę 26 m. Jie džiaugsmingai pasakojo apie įsigytą naują būstą ir persikėlimą gyventi į kitą vietą: „Mes perkam naują, [...] naują būstą [...] žiūrėk, žmonių kiek skiriasi, nori skirtis (8V_26_64).

Partneriai (-ės) norėdami **įgalioti vienas (-a) kitą veikti partnerio (-ės) vardu ir jam (jai) atstovauti sveikatos priežiūros įstaigose** (ar kitur) gali patirti papildomus apsunkinimus, nes **negali atstovauti vienas (-a) kito (-os) pagal įstatymą** (pvz., kaip yra santuokos atveju). Atstovavimo įforminimas notarine tvarka užkrauna papildomą našą poroms, nes reikia gaišti laiką, mokėti už notarines paslaugas, o iš anksto numatyti visų situacijų gali būti neįmanoma. Pavyzdžiui, ištikus nelaimėi, partneris (-ė) negautų informacijos, negalėtų priimti su sveikata susijusių sprendimų tuo atveju, jei būtų sunkioje būklėje ar taptų neveiksnius (-i):

„Pavyzdžiui, pas mumis, jeigu vienam iš mudviejų kažkas su sveikata atsitiktų, nu tarkim, infarktas ar kažkas tokio, tai mūsų neprileistų, nes įleidžiami tik tai sutuoktiniai, vienas pas kitą neprileistų medicinos įstaigoje“ (2V_15_38).

„[...]jeigu nu taip hipotetiškai, jeigu tarkim, ligoninėj kažkas nutinka vienam žmogui, ane? Ir tik šeimos nariai yra įleidžiami, nu ir kaip tu įrodysi, na patikėk, niekas neįleis, o tu popierius kažkokius turi išsitraukt, patvirtinimus ten, nu nesuprantu, va čia irgi dar toks kliudytų“ (5M_2_21).

Viena informantų pora pasakojo, kad **ligoninėje partneris turėjo apsimesti giminaičiu**: „[draugas] susirgo vėžiu. Ir pavyzdžiui, gulėjo ligoninėj, tai [jo partneris] eidavo kaip pusbrolis, supranti, su tuo melu tokiu visą laiką. Nes kitaip tai jisai nepaklius pas jį, žinai. Nu mirė tas žmogus, viskas, supranti“ (7V_5_33).

Tos poros, kurios turėjo patirčių, susijusių su sveikatos priežiūros įstaigomis (pvz., lankėsi ar slaugė partnerį (-ę) ligoninėje), teigė, kad medicinos įstaigose jų kaip **poros traktavimas priklausė tik nuo asmeninių santykių** su gydytojais (-omis) ar slaugytojais (-omis). Jie (jos) teigė, kad gydymo įstaigose jie (jos) galėjo vienas (-a) kitu (-a) pasirūpinti, o gydytojai (-os) ar slaugytojai (-os) „viską supranta ir nieko neklausinėja“ (8V_26_64), tačiau poroms gali būti

nepriimtina, kad jų traktavimas priklauso tik nuo tarpasmeninių santykių su medicinos įstaigų darbuotojais, ir nesant asmeninių santykių ar tarpusavio geranoriškumo poros teisės gali būti pažeidžiamos. Svarbu pažymėti, kad poros, kurios pasakojo apie tarpasmeninius santykius, buvo privilegijuoti asmenys, jų neribojo finansinės galimybės gauti paslaugas privačiose gydymo įstaigose, gydymo paslaugomis jie naudojosi „per pažįstamus“ ir „rekomendacijas“. Tačiau mažiau privilegijuotoms poroms tai gali tapti nemažu apsunkinimu. Apskritai, įdomu pastebėti, kad labiau privilegijuotos poros, buvo susikūrusios tam tikrą LGBTQIA+ poroms draugiškų teisininkų, gydytojų, mokytojų ar kitų profesijų asmenų tinklą, kuris tam tikra prasme veikė kaip apsauga nuo įvairių probleminių situacijų, susijusių su diskriminacija ir poros pripažinimu.

Kalbėdami apie mirtį, partneriai (-ės) teigė, kad **negalėtų vienas kito laidoti**, jei mirusiojo šeimos nariai nesutiktų. Informantai reiškė ir nusivylimą, dėl to, kad **partnerio (-ės) mirties atveju kitas partneris (-ė) galėtų būti diskriminuojamas (-a)**: „Turi būt irgi socialinė apsauga, sakysim, jeigu heteroseksualioj šeimoj vienas žmogus miršta, tai antras gauna jo Sodrą, teisingai? Teisingai?“ (8V_26_64). Vyresnio amžiaus vyrų pora pasakojo, kad yra parašę testamentą: „čia visada problema prasideda, kai žmogus neturi jokio testamento, nepalieka testamento“ (8V_26_64). Jie teigė, kad nenorėtų:

„[...] jokių skandalų tarp [partnerio (-ės) vardas] ir [kito partnerio (-ės)] šeimos, žinai, kad nebūtų šitos... teismų kažkokių, taip? Būtų labai aiškiai, kad šitas priklauso jam, čia priklauso jiems, supranti? Viskas.[...] Bet kol [partnerio (-ės) vardas] gyvas, taip? Jie neturi teisę jį išmesti, jis turi teisę gyventi pilnai, kol jis gyvas, po to jie galės... po [partnerio (-ės)] mirties tas butas priklausys jiems [testamente nurodytiems paveldėtojams], taip?“ (8V_26_64).

Kol klausimai apie nuosavybės paveldėjimą, skyrybas ar galimą partnerio (-ės) mirtį partneriams (-ėms) nebuvo iškilę, jie (jos) teigė, kad dalintųsi „draugiškai“: „tai kažkada šnekėjom, kad [skyrybų atveju] dalintumėmės, draugiškai. O apie mirtį nieko nežinau, nieko nešnekėjom“ (2V_15_38). Tyrimo dalyviai (-ės) teigė, kad **tik susidūrę su sudėtingomis situacijomis imtųsi tvarkyti teisinius savo poros reikalus**:

„Tai supranti, kai tau ten, žinai, jeigu ten tunely šviesa jau nebesišviečia, žinai, ir tu supranti, kad tau ten vėžys ir kažkada mirsi, tai turbūt, kad eini, testamentą ir tvarkaisi. Ir turbūt tvarkaisi su tuo, kas tau yra artimiausias, žinai, ne bažnyčiai ir ne valstybei palikt“ (7V_5_33).

Svarbu pažymėti, kad informantų „nenorą“ ruošti sudėtingoms situacijoms apsunkina ne tik psichologiniai veiksniai (galvoti apie poros skyrybas ar vieno iš partnerių (-ės) mirtį ar turto tvarkymo klausimus nėra malonu), tačiau ir tai, kad **kreipimasis kiekvienu klausimu į teisininkus ir (ar) advokatus reikalauja laiko ir yra finansinis apsunkinimas porai**:

„Ir tokios, nu kaip energijos, visą laiką turi kažkaip nu tokią skirt specialią, kažkokią emociinę energiją ar ne, kad tuos visus dalykus kažkaip galėtum išspręst. Nu tai tarsi kalėjime būdamas, užrakintas, nežinau, kaip čia...[...] teisiškai mes esam neįgalūs vienas kito atžvilgiu“ (2V_15_38).

Įvairių situacijų sprendimai gali remtis partnerių tarpusavio susitarimais, jei partneriai (-ės) nėra **konfliktingose situacijose**. Tačiau konfliktingose situacijose vienas (-a) iš partnerių gali nukentėti: „bet jeigu ten vis tiek labai susipyksta žmonės, tai ir nepasidalina“ (5M_2_21).

Informantai (-ės) interviu metu papasakojo **daug istorijų**, kurios nutiko jų draugams ar

pažįstamiems asmenims: „*tos istorijos, jos... jų nemažai*“ (4M_20_43). Kiekviena papasakota istorija vis kitokia, su daugiau ar mažiau tiksliais faktais, ir per jas atsiskleidžia ne tik informantų pažeidžiamumas ir nusivylimas dėl neužtikrinamų teisių, bet ir nuolatinė „socialinio kentėjimo“⁹⁴ būseną. Pasakojimuose, kurie nutiko porų artimiesiems, buvo minimi **konfliktai dėl turto ir nuosavybės, vaikų globos bei paveldėjimo klausimų**. Informantai (-ės) pabrėždavo, kad **ne visos LGBTQIA+ poros gyvena taikiai ir darniai**. Kai porose kyla ginčų ir konfliktų, ne visi konfliktai ir ginčai išsprendžiami taikiai ir civilizuotai. Tais atvejais, kada partneriai (-ės) konfliktuoja ir negerbia vienas (-a) kito (-s), nukenčia silpnesnę poros pusę: „*tai kažkaip kiekvienas, kas su savo išeina, tas išeina*“ (5M_2_21).

20 m. kartu gyvenusios moterys pasakojo: „*[...] draugei atsitiko taip, kad jinai turėjo vaiką, jinai gyveno su kitu vyru ir tada jinai įsimylėjo moterį, ir vyras atėmė iš jos vaiką, pagrindžiamas tuo, kad jinai čia kažkokia nenormali, jinai su moterim gyveno, o ji tokia atvira buvo [...]*“ (4M_20_43). Ta pati moterų pora pasakoja ir kitą istoriją, kuomet tos pačios lyties partneriai turėjo **liudyti vienas prieš kitą teisme**:

„*[jie] turėjo kažkokią savo bendrą ar tai verslą [...] paskui atsitiko nelaimė tam verslui, kažkas ten subankrutavo, ir tada gavosi taip, kad vienas turėjo ant kito liudyti, ir vėl ten prasidėjo labai didelis konfliktas*“ (4M_20_43).

Vyrų pora taip pat minėjo, kad **negalėtų atsisakyti liudyti vienas prieš kitą**:

„*Taip ir pavyzdžiui: teisme. Nu aš nenoriu primest, bet irgi parodymus pavyzdžiui, nu... reiškia, jeigu esi šeimos narys, tai tu ne... reiškia, tau įstatymas leidžia neliudyti prieš savo šeimos narį, o tokiu atveju, jūs neturėtumėt vienas prieš kitą liudyti, jeigu būtų kažkoks tarkim ir nusikaltimas ar kažkas tokio. Suprantat?*“ (2V_15_38).

Skyrybų situacijoje gali iškilti turto padalijimo, finansiniai, vaikų priežiūros, bendro verslo ir kiti klausimai, kurie yra susiję ne tik su poros partneriais (-ėmis), bet ir su vaikais, tėvais, giminėmis, draugais ar verslo partneriais (-ėmis). Šie klausimai tos pačios lyties porose ypač sudėtingi, nes neaiškus poros statusas nesuteikia apsaugos partneriams (-ėms), o ypač, silpnesniajai poros pusei. Nors valstybė turi instrumentų, kaip išspręsti teisinius klausimus, tačiau **ne visada teismo sprendimai yra teisingi moraliniu požiūriu**. Pavyzdžiui, vyrų pora pasakojo apie draugių skyrybas:

„*Pas mumis buvo kaimynės lesbietės, irgi pora, mes su jom draugavom [...] jos skyrėsi. Ir jų skyrybos buvo be galo nesąžiningos, ir nei vienas teisininkas negalėjo nei vienai padėti, ir išskirti kaip šeimos narius po lygiai padalinant turtą, tiek turtą, tiek jos vaiką turėjo. Tai ten buvo labai negražios skyrybos ir labai daug neteisybės, ir vien dėl to, kad teisiniai dalykai buvo nesutvarkyti, o jos skyrėsi 2003 metais tikriausiai. O tada išvis nieko nebuvo*“ (2V_15_38).

Moterų pora pasakojo apie kitą skyrybų istoriją:

„*[...] kada žmonės kartu pirko būstą ir paskui taip būna atsitinka žmonėm, visi išsiskiria, ir kad išsiskyrė, ir tada buvo labai didelis konfliktas, nes pirkti buvo [...] už vieno žmogaus pinigų, o užrašyta ant kito žmogaus, o to konflikto metu kažkaip buvo sunku išsiaiškinti, kaip ten buvo iš tikrųjų*“ (4M_20_43).

94 Socialinį kentėjimą išsamiai aprašė Pierre Bourdieu knygoje „The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society“ (London: Polity Press, 1999). Tai skausminga subjektyvi gyvenimo patirtis, dėl „mažų kasdieninių nelaimių“ (pranc. la petite misère). Bourdieu manymu, radikali politinės jėgos „maitinasi“ pažeidžiamų žmonių kentėjimu, todėl joms naudinga kurstyti rasizmą, ksenofobiją, neapykantą ir pan.

Viena vyrų pora taip pat pateikė pavyzdį dėl **smurto artimoje aplinkoje traktavimo**: „jeigu mudu susimuštumėm ir išsikviestumėm policiją, tai didelis klausimas ar užskaitytų smurtą artimoj aplinkoj“ (2V_15_38).

Šie informantai pasakojo ir apie tai, kad **buvo nevienodai traktuojami** vagystės atveju:

„[...] [du tūkstančiai] šešioliktais metais apiplėšti mūsų namai ir mes policijoj galėjom tiktai... tik ant manęs viską rašyti. Nors nukentėjom abudu, mūsų šeima nukentėjo, bet viskas tik mano vardu buvo rašoma. Ir teismo lankymas buvo tik man vienam. Nu tai praktiškai [partnerio (-ės) vardas] buvo eliminuotas iš... iš mūsų šeimos [...] turtas- bendras, gyvenimas- bendras, visi pavogti daiktai irgi bendri, bet netgi ta tyrėja pasakė, kad rinkitės vieną [nukentėjusį asmenį]. Ir man pasakė, sako: „Jeigu ten dar dapiešim papildomą, tai čia bus labai didelė balachina. Čia labai daug dokumentų, labai daug teisininkų, klausimų neišsprendžiamų atsiras“. Tai prašė, kad rinkitės vieną, o kitą eliminuokit“ (2V_15_38).

Tos pačios lyties asmenų poros **gali patirti apribojimų siekdami realizuoti teisę į būstą ar bendrai įgytą turtą**. Poros kalbėjo apie atvejus, kada bendrai įsigytas būstas, namų apyvokos daiktai, baldai, ar kitas **turtas buvo įgytas ar nusavintas nesąžiningai elgiantis partnerio (-ės) atžvilgiu**:

„Jinai pradėjo tuos pinigus slėpti, ir kaupti, ir po to bendrą turtą jinai labai lengvai nusavino [...] jos ten turėjo ir bendro turto, ir vaiką turėjo, ir viena nuo kitos pradėjo slėpti pinigus. Viena pradėjo uždirbti didesnius pinigus ir nuslėpė tuos pinigus, bet jos net neturėjo galimybės turėti bendros šeimos sąskaitos. Tarkim, tai [partnerystės įstatymas] būtų šiek tiek, gal gali būti apsauga šokia tokia“ (2V_15_38).

Vyrų pora pasakojo ir apie savo draugus, kurie pragyveno kartu ilgą laiką ir **vienam iš partnerių sunkiai susirgus**, kitas partneris „paliko jį be nieko“ (2V_15_38):

„Tai vat, tas kuris susirgo, jisai teisiškai negalėjo nieko pasiekti, nors ėjo ir per teismus, ir per advokatus ėjo, ir daug pažįstamų turi advokatų, teisininkų, ir nei vienas jam niekuom negalėjo padėti, ir sakė, kad nu su šakėm ant vandens viskas parašyta. Netgi jei tu ir įrodysi tą bendrą ūkį, aišku, įrodysi bendrą ūkį. Įstatymiškai antras partneris, buvęs partneris, jisai įstatymiškai laimės teismus“ (2V_15_38).

Vyresnis tyrime dalyvavęs informantas pasakojo, kad nors ir turėjo testamentą, per savo pirmojo **partnerio (-ės) laidotuves**, su mirusiojo tėvais turėjo išspręsti nenumatytus klausimus dėl laidotuvių, nes tam tikri dalykai **nebuvo numatyti testamente**:

„[...] mes neužrašėm apie laidojimą apie [tėvį], kas turi teisę spręsti, kur jis bus palaidotas ar kremuotas, ar ne kremuotas, taip? to nebuvo parašyta, vat tame buvo problema pas mumis. Jis mirė, aš neturėjau jokių teisių“ (8V_26_64).

Šis pavyzdys taip pat rodo, kad nepaisant draugiškų santykių su artimaisiais ar giminėmis (šiuo atveju – mirusio partnerio tėvais) **ne visus atvejus galima numatyti notarinėmis sutartimis, testamentais ar kitomis teisinėmis procedūromis**. Neradus tarpusavio sutarimo, ir kilus konfliktui, tokiose situacijose lieka „užprogramuoti“ tarpasmeniniai konfliktai, nemalonumai ir apsunkinimai supriešinantys šeimos narius, artimuosius ir draugus.

Tos pačios lyties poros, nesant teisinio statuso, **neturi pareigos vienas (-a) kito remti ligos atveju** (santuokoje – tai pareiga). Pavyzdžiui, sunkios ligos atveju pareiga vienas (-a) kitą remti kyla tik iš asmeninio moralinio įsipareigojimo, geranoriškumo:

„[...] jeigu tavo sutuoktinis suserga, tu juo kaip ir turi rūpintis [...] Nu, bet kaip sakoma, ar apsiforminus, ar ne, vis tiek lieka tas žmogiškumas, juk vis tiek liksi kovot su žmogum, rūpintis juo [...] Čia vėl, nuo žmogaus priklausau, nuo jų santykių stabilumo, stiprumo (3M_3_27).

Nesant teisinio įpareigojimo rūpintis vienas kitu, partneriai (-ės) **gali atsisakyti padėti, ar nustoti rūpintis partneriu (-e)**: „*ir po to gavosi taip, kad tas, kuris sirgo, išėjo plikas, basas su savo tašyte ant pečių*“ (2V_15_38).

Šios apžvelgtos informantų (-ių) patirtys nėra baigtinės. Tačiau jos gerai iliustruoja, kaip politinės, teisinės ir institucinės valstybės galios sukuria žmogiškų kasdienių problemų ir socialinio kentėjimo „asambliąžą“ LGBTQIA+ porų gyvenimuose ir didina tos pačios lyties partnerių pažeidžiamumą bei riboja lygias galimybes LGBTQIA+ asmenims. Aprašytos situacijos yra specifinės LGBTQIA+ asmenims, tačiau apibendrinti ir sugrupuoti į baigtines kategorijas absoliučiai visas tyrime dalyvavusių LGBTQIA+ porų patirtis susijusias su jų teisių (ne)užtikrinimu ir galimais pažeidimais yra gana sudėtinga. Visų pirma dėl to, kad šios patirtys apėmė labai įvairias gyvenimo situacijas ir buvo rekonstruojamos iš partnerių arba jų artimųjų gyvenimo istorijų ir praeities. Partneriai (-ės) per valandos trukmės interviu suspėjo papasakoti tik tai, ką tuo metu prisiminė, tačiau iš jų refleksijų buvo galima suprasti, kad tai ne visos patirtys. Dalis jų buvo primirštos, arba „tyčia“ nebeprisimenamos, išstumiamos iš atminties, taip vengiant nemalonių prisiminimų ir išgyvenimų.

Taip pat svarbu pažymėti, kad kartais savo patirtį, susijusią su žmogaus teisių (ne)užtikrinimu, partneriai (-ės) stengėsi sumenkinti, nenorėdavo pernelyg ilgai apie savo išgyvenimus pasakoti, ir neretai ciniškai ir ironiškai kritikuodavo valstybės ir visuomenės požiūrį į LGBTQIA+ asmenis. Visgi šios patirtys užėmė didžiąją dalį laiko interviu. Tačiau kalbėdami (-os) apie konkrečius atvejus, kada buvo galimai pažeistos jų teisės, informantai (-ės) visada apeliavo į bendrąsias teisingumo ir lygybės vertybes, pabrėžė nestabilumo ir nesaugumo jausmą, neginamą poros „teisę egzistuoti“ ir išvengti galimos diskriminacijos.

Informantai (-ės) buvo iš dalies „pripratę (-usios)“ prie pažeidžiamumo, susitaikę (-iusios) su savo teisių neapibrėžtumu bei radę (-usios) savo asmenines strategijas, kaip porą ribojančius teisinius „efektus“ įveikti ir neutralizuoti. Dažniausiai teisinių poros „reikalų“ **sprendimai buvo atidėliojami ateičiai, poros gyveno šia diena, ir stengėsi negalvoti apie nemalonus dalykus**. Kai kurios poros bent dalį svarbiausių teisinių klausimų, kurie ad hoc iškilo gyvenimo eigoje, **išsprendė teisininkų ir advokatų biuruose, o tai buvo ne tik papildomas psichologinis, bet ir finansinis LGBTQIA+ porų apsunkinimas**. Taigi lūkestis, kad visas gyvenimo situacijas tos pačios lyties poros gali (ir turi) išspręsti per teisininkus, advokatus ar notarus yra neracionalus ir diskriminuojantis.

Vaikai tos pačios lyties asmenų porose

Vaikai nėra retenybė tos pačios lyties porų gyvenime. Tą pabrėždavo ir poros neturinčios vaikų: „*vaikai, kurie užaugo tos pačios lyties asmenų šeimose jau patys kuria šeimas*“ (7V_5_33). Trys iš 10 tyrime dalyvavusių porų turėjo vaikų. Dvi moterų poros augino dirbtinio apvaisinimo būdu gimusius nepilnamečius vaikus (iki 2 m. amžiaus), o maždaug 40 m. amžiaus vyrų pora nuo 5 m. užaugino vaiką savo šeimoje, iš ankstesnės vieno iš partnerių santuokos (tyrimo metu vaikui buvo 20 m. ir jis (ji) gyveno atskirai). Poros palaikė gražius ir draugiškus santykius su biologiniais vaikų tėvais ar motinomis.

Porose abu (-i) partneriai (-ės) (nepriklausomai nuo to kas buvo biologinis (-ė) vaiko tėvas ar motina) išlaikė ir auklėjo savo nepilnamečius vaikus, rūpinosi jų švietimu, sveikata ir gerove. Tačiau vienas (-a) iš partnerių vaiko atžvilgiu visada likdavo nuošalyje, nes **negalėjo visavertiškai dalyvauti vaiko auginime**:

„[galimybės abiem] dalyvauti vaiko gyvenime, tai pas mumis, iš mūsų tai buvo labai daug atimta. Nes pagrinde aš buvau, kaip tėvas stumiamas visur, visas pareigas tėvystės atlikti, o [partnerio (-ės) vardas] tik tai va toks, kaip šešėlyje galėjo būti, kaip ir minėjo [partnerio vardas] – pasiimti iš mokyklos nebent“ (2V_15_38).

Vyrų poroje, kurie augino vaiką nuo 5 m. iki pilnametystės, tik vienam iš partnerių teko rūpintis vaiko darželio, mokyklos, skiepu, sveikatos profilaktinių patikrinimų, gydytojų ir kitų institucijų dokumentų tvarkymu, dalyvauti darželio, mokyklos tėvų susirinkimuose, šventėse ir pan. Jie pasakojo, kad šiose situacijose negalėjo vienas kito „pavaduoti“, ar atlikti pareigas kartu, todėl **vienam iš partnerių visada tekdavo didesnis socialinių vaidmenų krūvis**, kartais dėl to kildavo įtampų ir poroje, nes vienas iš partnerių jausdavosi nevisavertis, kitas – nuolat pavargęs. Minėta vyrų pora taip pat pasakojo, kad kartą nebiologinis vaiko „tėvas“ nuėjo pasiimti vaiko iš darželio (pora gyveno mažame miestelyje, kur gyventojai vienas kitą pažįsta). Darželyje iškart kilo klausimų „kas čia, kaip čia“ (tyrėjo užrašai). Pora pasakojo, kad tai buvo pirmas ir paskutinis nebiologinio tėvo bandymas pasiimti vaiką iš darželio, vėliau tą darydavo tik biologinis vaiko tėvas. Partneriai negalėjo jaustis lygiavertiais, nuolat turėjo tarsi „išsiderėti su visuomene“, kas vaiko atžvilgiu „galima“ tik biologiniam tėvui, kas „galima“ ir kas „negalima“ kitam partneriui ar abiem kartu.

Vaikų turinčios poros teigė, kad atsitikus nelaimei ar situacijoje, kada vienas (-a) partneris negalėtų rūpintis vaiku, partneriai (-ės) gali atsidurti nelygiavertėje ir vaiko interesus pažeidžiančioje situacijoje:

„[...] tarkim, aš jeigu dingčiau kokiam mėnesiui, [partnerio (-ės) vardas] negali dalyvaut pilnavertiškai, šimtu procentų, vaiko auginime“ (2V_15_38).

Moterų pora taip pat pasakojo:

„Jokių teisių į vaiką neturiu žinai, jeigu [partnerės-biologinės vaiko motinos vardas] kažkas atsitiktų, tai vaikas būtų atiduotas seneliams greičiausiai, bet ne man“ (1M_6_39).

Poros tai pat lygino savo situaciją su heteroseksualiomis poromis ir minėjo, kad susiduria su diskriminacija, nes **abu partneriai (-ės) nėra lygūs vaiko atžvilgiu:**

„[...] įvairios, tarkim, išmokos šeimai, ten už vaikų auginimą ir nu įvairūs visi dalykai ir čia, nu žodžiu [...] Mes niekaip negalėjom, tuo tarpu, kai mano buvusi žmona su savo partneriu, su kuriuo nesusituokusi, jinai galėjo įteisinti partnerystę ir jų vaikas yra bendras vaikas, ir jie abudu yra oficialūs to vaiko tėvai, ir teisiškai visa tai yra sutvarkyta. Ir mudu – niekaip negalim pretenduoti į šitas privilegijas, nors mes auginom, mes abudu investavom į tą vaiką, mes abudu auginom, abudu mokėmės [prižiūrėti], abudu rūpinomės tuo vaiku, bet vis tiek oficialiai gaunasi, teisiškai, kad viskas priklauso man, o ne [partnerio (-ės) vardas]“ (2V_15_38).

Poros (ypač moterys), kurios tyrimo metu neturėjo vaikų, taip pat išreiškė norą turėti vaikų ateityje, ir teigė kad yra svarsčiusios turėti vaikų, tačiau **sprendimą auginti vaikus riboja homofobiška aplinka, nepalankus požiūris į tos pačios lyties porų norą auginti vaikus, bei neaiškus teisinis reglamentavimas:**

„Galvoju nu kryžiaus kelią mes galim praeiti, kad mes kartu gyvenam, o kitam kryžiaus keliui, kad pastoti jau nebeužtenka jėgų. Tai aš ir manau, kad jeigu būtų kažkoks teisėtas būdas, normalus būdas pastoti, aš manau, tikrai žymiai daugiau moterų

susilauktų vaikų“ (4M_20_43).

Tos pačios lyties asmenų **poros negali ir įsivaikinti**⁹⁵:

„[...] tarkim, Lietuvoj jeigu nori įsivaikint vaiką irgi tau nieks jo neduos, nes nu, ta prasme, nenormali pora, kaip jie vadina [...] jinai [partnerė] kažkaip turėtų įsivaikinti tą vaiką, bet to vaiko vaikintis, kaip ir negalėtų, nes mes būtumėm dvi mamos ir vėl būtų sunkumų su tais vaikais, tai jo“ (5M_2_21).

Moterų pora auginanti mažametį vaiką reiškė nusivylimą, kad **neturi teisės naudoti partnerės pavardę ar kartu turėti dvigubą pavardę, suteikti norimą pavardę vaikui**. Partnerė, kuri nebuvo biologinė vaiko motina tos pačios lyties poroje, pasakojo, kad pora norėjo vaikui suteikti būtent jos pavardę, tačiau to padaryti negalėjo dėl teisinių suvaržymų:

„Žinai, [mano] pavardė yra graži, ir nu, ta prasme, ir tai savotiškai tokia kompensacija, kad aš jeigu negalėjau vaikui duoti nu ten kažkokių dalykų [pagimdyti], tai aš jam bent pavardę, žinai, tai toks balansas yra, vat, namuose pasidarytų [...] vaikui negaliu duot pavardės, neturiu jokių teisių j ji ir, jeigu kažkas atsitiktų, aš, nu, nieko...“ (1M_6_39).

Vyrai partneriai, kurie kartu užaugino vaiką nuo 5 m. pasakoja, kad augindami vaiką vyrų poroje nebuvo susidūrę su ypač nepalankiu požiūriu ar diskriminacija mokykloje, bet tik dėl to, kad „jų vaikas mokėjo apsiginti“ (tyrėjo užrašai). Visgi jie pasakoja, kad „*kai kurie kiemo vaikai ją erzino, kad jinai yra gėjų dukra. Na aišku keiksmoždziais erzino*“ (2V_15_38).

30 m. amžiaus vyrų pora pasakojo, kad jie labai norėjo turėti vaiką, todėl vienas iš poros partnerių **susituokė su moterimi lesbiečių poroje**, ir su ja **dirbtinio apvaisinimo būdu susilaukė vaiko**:

„[...] mes pradėjome inseminacijas, tai yra spermatozoidų skverbimą į gimdą, kiaušialąsčių. Tiesiog, tai pradžioj buvo visai leidžiamas, galimas dalykas, bet, man atrodo, 2017 m. buvo išleistas įstatymas, jog tu turi būtinai būti vyras ir žmona, jeigu tu nori darytis medicininės procedūras, inseminaciją arba dirbtinį apvaisinimą. Tai mes turėjom susituokti priverstinai, kad galėtume daryti medicininės procedūras“ (9V_12_30)

Partneriai taip pat teigė: „*abu džiaugiamės dėl to vaiko, mylim*“ (9V_12_30) bei pasakojo, kad abu dalinasi vaiko priežiūra su moterų pora (ji tyrime nedalyvavo). Abu partneriai (-ės) pabrėžia, kad **fiktyvi santuoka dėl vaiko** „*buvo toks didžiausias turbūt iššūkis*“, ir teigė, kad „*kita jau problema yra išsiskiriant, kad jeigu mes dabar norim skirtis, tai aš privalau nurodyti alimentų sumą, kurią privalau skirti*“ (9V_12_30).

Taigi nepaisant to, kad tos pačios lyties poros negali įsivaikinti ir joms nėra leidžiamas pagalbinis apvaisinimas, **egzistuoja neformalios įsivaikinimo ar pagalbinio apvaisinimo praktikos** patenkančios į „pilkąją“ teisinio reguliavimo zoną. Remiantis tyrimo duomenimis, nebūtų galima teigti, kad minėta gėjaus vyro ir lesbietės moters santuoka buvo fiktyvi – abiejų porų partneriai (-ės) daug laiko leido kartu, bendravo su abiejų porų giminaičiais ir artimaisiais, dalinosi vaiko priežiūros rūpesčiais ir džiaugėsi, kad jų vaikas turi daugiau senelių ir močiūčių nei heterosesuoliose porose. Vaiko biologinis tėvas teigė, kad jų vaikas turi „dvi mamos, ir du tėčius“, ir kad prisideda prie vaiko išlaikymo finansiškai, yra apdraudęs vaiką kaupiamuoju gyvybės draudimu: „*Tai tas vėlgi, nu tu susitari tarpusavyje vienaip, tada iš šono tave įstatymai reguliuoja*

95 Pagal LR Civilinį kodeksą teisę įvaikinti turi sutuoktiniai. Nesutuokusiam asmeniui ar vienam iš sutuoktinių leidžiama įvaikinti tik išimtiniais atvejais.

jau dėl vaiko kitaip [...] apdraudžiu kaupiamuoju gyvybės draudimu, ir paskaičiavęs, kada jam sukaks 18 m. vaikui, jis tikrai turės pradiniam įnašui. Nu, įvertinom infliaciją, viską" (9V_12_30).

Informantai, kurie tyrimo metu neturėjo vaikų, taip pat pateikė pavyzdžių apie neformalias įsivaikinimo ar dirbtinio apvaisinimo praktikas tarp savo pažįstamų asmenų. Vienas informantas pasakojo:

„Bet jisai vaiką pasidarė, [...] su tokia moterim, ten lesbiečių pora, ten labai faina ta lesbiečių pora, [...] susituokė su moterim, kad galėtų dirbtinį apvaisinimą pasidaryt, ir jis turi dukrą. Ir jis dabar kalba su ja, kad nori dar vieno vaiko [...] Jis ten tikrai tą vaiką myli, jis važiuoja pas tą vaiką, būna su tuo vaiku ir pasiima tą vaiką, tai tas vaikas auga tarp dviejų motinų ir tėvo, ir net dviejų tėvų, panašiai taip gaunasi, supranti" (7V_5_33).

Šis informantas užsiminė ir apie „**parodomąsias**“ vestuves dėl vaiko:

„Bet yra ir kitas atvejis, pavyzdžiui, nu mano pažįstama tokia viena [moterų pora]. Jos draugė [...] jinai labai nori vaikų, o kita [partnerė] nenori vaikų, [...] abi karjeros moterys, žinai, bet viena su kita susitinka, žinai, ten daugybę metų jau, suprantu, kartu. [Ta partnerė, kuri] nori vaiko, ir ji dėl to susirado [...] draugą gerą, kuris nori vaiko, yra gėjus, jie susituokė, jie visuomenėje vaidina kaip šeimą, kaip gražią šeimą [...]. Bet ir vestuves dideles suvaidino ir visiems vaidina, kad yra šeima. Tai vat tas klausimas ar tai, ta pati visuomenė mus priverčia taip elgtis, ją apgaudinėti ir tu dėl to turi nesaugumą ir diskomfortą realiai. Tu esi toks visuomenės įkaitas, supranti" (7V_5_33).

Poros, turinčios nepilnamečių vaikų, nesijaučia apsaugotos tuo atveju, **jei mirtų biologinis vaiko tėvas (motina)**. Poros partneris (-ė) neturėtų teisės globoti ar įsivaikinti mirusio (-ios) partnerio (-ės) vaiko. Tuo atveju teises į vaiką gali pareikšti biologinis vaiko tėvas arba šio vaiko seneliai, ar kiti giminaičiai teisės aktų nustatyta tvarka. Tyrime dalyvavusios poros, turinčios vaikų, teigė, kad nėra pasiruošusios ir apgalvojusios, kaip elgtųsi tokiu atveju, ir teigė, kad pavyktų rasti sprendimą tuo atveju, jei porų partnerių ir biologinio tėvo ar giminaičių tarpusavio santykiai būtų darnūs. Tačiau tuo atveju, jei nepavyktų rasti sprendimo ir susitarti, net ir vaikui išreiškus norą, kad jį (ją) prižiūrėtų mirusio asmens partneris (-ė), vaiko biologinis tėvas ar seneliai teisės aktų tvarka galėtų „atimti“ vaiką iš tos pačios lyties asmenų šeimos. Taip pat gali kilti ir problemų dėl **vaiko teisių užtikrinimo**: „*Kitas dalykas, kur būtų vaikas, kol vyktų visi šitie procesai? Nu čia tai būtų labai pravalas, nes vaiką tai galėtų pritampyt kaip reikiant*" (1M_6_39).

Kalbantis su tyrime dalyvavusiomis poromis buvo galima jausti, kad poros kalbėdamos apie „lygiai tokias pačias LGBTQIA+ asmenų teises“, iš savo suvokimo tarsi eliminuodavo gimdymo, įsivaikinimo, vaikų auginimo, tėvystės ar motinystės temas, tarsi susitaikydavo, kad šios teisės „priklauso“ tik skirtingų lyčių poroms. Klausantis informantų papasakotų istorijų (pvz., apie gėjų santuokas su lesbietėmis), galima kelti klausimą apie tai, kuri pusė elgiasi (ne)moraliai. Dalis visuomenės tokias poras galimai pasmerktų, tačiau įsigilinus ir įsiklausius į porų pasakojimus galima suprasti, kodėl tos pačios lyties asmenų poros priima tokius sprendimus. Klausimas, ar visuomenė ir valstybė palikdama šias poras teisės ir socialinės politikos užribyje ar „pilkojoje“ zonoje elgiasi racionaliai, lieka atviras. Kaip atskleidė šis tyrimas, vaikai nėra retenybė LGBTQIA+ porose, tad ir įstatymuose turėtų atsispindėti ši realybė ir LGBTQIA+ porose gimusiems (augantiems) vaikams turėtų būti užtikrinta teisinė apsauga. Be to, vis daugiau pažangių ES šalių priima tos pačios lyties porų įsivaikinimui ar pagalbiniam apvaisinimui palankius įstatymus, nes supranta, kad kiekvieno vaiko gimimas yra naudingas valstybei.

Partnerystės įteisinimo lūkesčiai: „Taip, mes esam šeima“

Nepriklausomai nuo to, ar ateityje partneriai (-ės) ketintų įteisinti savo poros santykius, jie

(jos) vieningai teigė, kad **partnerystės įteisinimui atėjo laikas**. Tyrime dalyvavusioms poroms atrodo, kad „**visuomenės pasiruošimo**“ **LGBTQIA+ partnerystės įteisinimui argumentas yra naudojamas tik kaip politinis įrankis sprendimų priėmimui vilkinti**. Tyrėjo klausimas⁹⁶, ar Lietuvos visuomenė pasiruošusi lyčiai neutralios partnerystės įteisinimui, informantus (-es) visuomet papiktindavo:

„[...] čia dabar lauksim, kol visuomenė ale pasiruoš tam, kad kažką tai pakeistumėm, nesuprantu, ką čia ruoštis, taip yra ir viskas“ (5M_2_21).

„[...] šitas klausimas [...] čia yra blefas [garsiai surinka], čia paprastai, kad nespręsti šią problemą [šaukia]. Supranti? [...] trisdešimt kiek metų yra paprastai yra „atmaska“, kaip sako „atmaska“ – „atsifutbolinimas“ (8V_26_64).

Informantų (-čių) manymu, **partnerystės įteisinimas reikštų daugiau laimingų porų, laimingų žmonių ar net mažiau apsimestinių heteroseksualių santuokų**. Informantas pateikė pavyzdį apie vyresnio amžiaus asmenį, kuris susituokė su moterimi dėl visuomenės spaudimo ir visą gyvenimą (sovietmečiu) gyveno „dvigubą“ gyvenimą. Jis, pasak informanto, sakydavo *„[sovietmečiu] aš negalėjau nesusituokt, neturėt vaikų, nes aš nebūčiau jokios karjeros turėjęs, aš nebūčiau buvęs mokyklos direktorium ir ten taip toliau, man tą reikėjo padaryt“ (7V_5_33)*. Informantas, kuris papasakojo šią istoriją, taip pat argumentavo, kad visuomenė keičiasi ir *„seniai nėra sovietmečio ir seniai laikas tą įstatymą priimti, o kas nenori ženytis tas ir nesizhenys“ (7V_5_33)*.

Kita moterų pora **partnerystės instituto nebuvimą siejo su atsilikimu**: *„kas kaip nori, tas su tuo ir tuokiasi, ir gyvena, tai man čia toks, kad ta prasme, kažko neleisti, neleisti ten ar partnerystės, ar santuokos, tai man čia toks, nežinau, atsilikęs Lietuvos, atsilikęs dalykas“ (5M_2_21).*

Moterų pora, kurios kartu gyveno jau 20 m., lygino savo situaciją su heteroseksualiomis poromis ir pasakojo, kad yra daug tos pačios lyties porų, kurios **laukia tokio įstatymo priėmimo**: *„žmonės jau tikrai apsisprendę, jie negyvena dėl vaikų, jie negyvena dėl to, kad taip mama pasakė ar kad vyras labai geras pasitaikė“ (4M_20_43).*

Visoms poroms santykių įteisinimas buvo svarbus dėl **1) teisinės asmenų apsaugos (praktinis aspektas); 2) simbolinio statuso ir pripažinimo; 3) psichosocialinės įtampos dėl homofobijos mažėjimo**. Poros ypač pabrėžė **teisinį-praktinį ir simbolinį poros santykių pripažinimą, akcentavo saugumą, stabilumą**:

„Nėra partnerystės [įstatymo], tai nėra šeimos [...] turi turbūt tokį socialinį, simbolinį, nu žinai, atspalvį, visuomenės akivaizdoj, žinai“ (7V_5_33);

„Žmonės yra socialūs padarai ir vis tiek nori kurti šeimą“ (9V_12_30).

„Tai būtent būtų toks kaip pasitikėjimo ženklas, nes įstatymas yra tokia kaip ir visuomenės elgesio norma, daugumos patvirtina ir vis tiek toks vat bendrautum su žmogumi, tai jaustumėis lygiavertis prie jo. Taip, aš gyvenu su moterim, taip, mes esam sukūrę santuoką, mes tuoj turėsime vaiką, daleiskim. Ir tu vat tokių, nes būna aplinkoj kalba žmonės: va, tai vaikas va į pirmą klasę. Ir bijai, kad prie tavęs neateitų ta tema: „nu, tu jau čia šeimą sukūrus?“ Tai toks: „ne, tai nesukūrus“. Tai va, būtent pasikeistų būtent tas, kad mane gina įstatymas, aš esu laisva, aš savim pasitikiu ir mane gina teisėsaugos institucijos“ (3M_3_27);

96 Interviu klausimas: „Kaip manote kiek Lietuvos visuomenė yra pasiruošusi tos pačios lyties porų pripažinimui?“

Informantai (-ės) lyčiai neutralios **partnerystės įteisinimą siejo su lygiavertiškumu:**

„Gal iš tos pusės atsirastų pliusas, kad jausmas, jog esi labiau lygiavertis visai visuomenei, kad tu turi tą galimybę arba ta galimybė ir pasinaudoji“ (9V_12_30).

„[...] norisi to tokio, kad j tave žiūrėtų, kaip j normalų asmenį, tai ką ta santuoka duotų, tai reiškia aš noriu lygiai taip pat turėti lygias teises, kaip ir normaliai susituokęs žmogus, reiškia vyras ir žmona, nes aš irgi esu žmogus“ (10V_6_25).

Partnerystės institutas **mažintų ir porų patiriamą psichosocialinį stresą dėl nepripažintų santykių**: *„kažkokios būna šeimyninės šventės, ten gi visada šeimos kartu kviečia, pas mus visada kažkoks toks keistas klausimas, ką kviešti, ką nekviesti, nes lygtai mes šeima, lygtai mes ne šeima“ (4M_20_43).*

Poros partnerystės instituto įteisinimą taip pat siejo su homofobijos ir **priešiškų nuostatų silpnėjimu, įvairovės ir tolerancijos gerbimu:**

„[...] kad kai visuomenėj priimtas sprendimas, kad tai yra normalu ir žmonės gali tai padaryt, visas pikčiurnas tai kažkaip apramina. [...] Tu jauties geriau, jau tau paprastai, kaip darbe nepradės kas nors pasakot, kad va čia gėjai „trali vali“, negalės taip pasakot, žmonės jau vis tiek žinos, kad valstybėj priimtas sprendimas, kad čia yra okay žmonėms susituokti“ (4M_20_43).

Poros taip pat akcentavo, kad partnerystės institutas tos mažintų LGBTQIA+ asmenų baimę atsiskleisti:

„Vat nėra to teisinio tokio reguliavimo ir [...] mes ir patys bijom dėl savo artimųjų ir jiems sakyti apie seksualinę orientaciją, kaip mes jaučiamės ir galvojam, žinai“ (7V_5_33).

Informantai (-ės) pažymėjo ir **žiniasklaidos vaidmens pasikeitimą formuojant visuomenės nuomonę** apie tos pačios lyties poras: *„kai kuriem žmonėm, kai rodo per televizorių, tai yra tarsi įteisinimas kažkoks tai, ane? Kad čia yra normalu [...] „a nu va, pas mus dar va taip, nu okay“ ir kažkaip jiem bus ramiau, ir jiem patiem nebus nei pykčio, nei kažkokio ten priešpriešos, tiesiog taip priims ir viskas“ (4M_20_43).*

Vidutinio amžiaus (34–45 m.) informantai (-ės) entuziastingai tvirtino, kad įteisinus partnerystės įstatymą **tikrai svarstyti pasinaudoti galimybe savo santykius įteisinti** (tokį sprendimą labiau akcentavo moterys). Jaunesnio amžiaus informantai (-ės) (ypač jei jų nesiejo bendras turtas ar įsipareigojimai vaikams) teigė, kad jie (jos) jaustųsi labiau užtikrinti (-os), gerbiami (-os), ir svarstyti santykius įteisinti ateityje. Vyresnio amžiaus informantai vyrų pora galimą įstatymo priėmimą siejo su geresne ateitimi jaunesnėms tos pačios lyties asmenų poroms bei išreiškė nusivylimą dėl atimtų galimybių:

„[...] nebuvo to įstatymo irgi buvo jausmas, kad tu negali, jaučiau nesąžiningai sakom, mes esam tie patys mokesčių mokėtojai“ (8V_26_64).

Apskritai, tarp tyrime dalyvavusių informantų **nebuvo tokių, kurie skeptiškai vertintų lyčiai neutralios partnerystės įstatymo priėmimą ar neigtų, kad jis reikalingas:**

„[...] nesinori gyventi visą gyvenimą kaip sugyventiniai, toks, nežinau, toks susimetei skudurus ir gyveni. Nu man toks paradoksas, aš noriu vis tiek, aš noriu tos, aš noriu to oficialumo. Aišku, mes viduj pačios jaučiamės gerai, ta prasme, nu mes kartu, kad ir nėra kažkur užrašyta, mes neturim to santuokos liudijimo, bet šiaip iš esmės vat būtent

keičia tuos teisinius dalykus būtent su santuokos liudijimu. Nu bet, žinoma, vat norisi būti žmona ir žmona" (3M_3_27).

Tyrimo dalyviai išreiškė ir lūkesčius dėl **valstybės politinio įsipareigojimo tos pačios lyties poroms**. Dalyviai visada pabrėždavo, kad ieško informacijos ir domisi diskusijomis bei vieša polemika dėl būsimo partnerystės instituto įteisinimo, kad partnerystės įteisinimą jie remia ir palaiko, taip pat teigė, kad **tai reikia padaryti kuo skubiau**:

1 informantas: „Jo, bet, nu žinai, ta prasme, nu kaip mes vis tiek esam apsiskaite žmonės ir Konstitucija sako pas mus, kad šeima nepriklauso nuo lyties“.

2 informantas [pataiso partnerį]: „Čia Konstitucinis Teismas“.

1 informantas: „Konstitucinis Teismas yra antras po Konstitucijos. Tai viskas, jis pasakė ir tu turi vykdyt, jau daugiau nebėra kam besakyt. Taip, mes esam šeima“ (7V_5_33).

Informantai linkėjo „tegul tai būna pirmas žingsnis. Vat būtent, tegul tai būna atspirtis [...] aš manau, čia prošvaistė j ateitį“ (3M_3_27). Partnerystės instituto įteisinimą tyrime dalyvavusios poros pirmiausia siejo su jų kaip **poros statuso lygiavertiškumu skirtingų lyčių asmenų santuokų atžvilgiu**: „žinojimas, kad tu gali sudaryti santuoką, kad tu gali tai padaryti čia ir dabar, kada užsimanai, tai prideda laisvumo jausmo, lygiavertiškumo, tu jautiesi saugiau, geriau, negu dabar, [...] bet tas žinojimas, kad negali to padaryt, tai tikrai optimizmo nesuteikia“ (9V_12_30).

Partnerystės įteisinimas poroms svarbus ne tik politiškai bet ir dėl **socialinės ir teisinės apsaugos**:

„[...] pabandyk tu dabar mane paliesti, nes mus saugo valstybė, mus saugo įstatymas, o dabar mūsų nesaugo niekas [...] iš tikrųjų mūsų kaip poros nesaugo niekas, tai čia tikriausiai yra svarbiausias aspektas, žinai“ (1M_6_39).

„[...] tai yra instrumentas, kuris [...] padeda prasibrauti pro gyvenimo vingius“ (4M_20_43).

Pagal **įgyjamų teisių ir pareigų turinį** informantai (-ės) yra **linkę tapatinti santuoką su partneryste**. Tyrime dalyvavusios poros santuokos ir partnerystės sąvokas kalbėdamos apie savo patirtis vartojo kaip sinonimus, o paprašius įvardinti partnerystės ir santuokos skirtumus jokių esminių skirtumų negalėjo aiškiai įvardyti, nebent tik tai, kad **partnerystė asocijuojasi su lygiaverčiais partnerių vaidmenimis poroje**, o pati sąvoka skamba moderniai ir šiuolaikiškai:

„[...] santuoka asocijuojasi su tuo, kas iš praeities ateina, o partnerystė yra kažkas modernesnio ir santuoka, kaip ten bebūtų, jinai ten kyla iš tų laikų, kada moters vaidmuo buvo, nu žymiai mažesnis, ir moteris turėjo žymiai mažiau teisių. Man asmeniškai galbūt ta santuoka, jinai nu labiau panaši į tokią labai, labai tokią, kaip čia pasakyt, tradicinę, kur vyras – šeimos galva ten, o moteris ten turi prižiūrėt namus [...] o partnerystė, tai čia yra, aš manau, moderni šeimos, ir santuokos sąvoka“ (4M_20_43).

„[...] santuoka tai nuo seno, matyt, buvo primesta iš lietuvių kalbos paėmus žodį, nu jis toks nu, nežinau, labai tikriausiai senas yra, turintis irgi tam tikras galias tradicijas, tiek pagonybėje, tiek katalikybėje, ta prasme, pas mus galbūt našesnis žodis, daugiau galios turintis, [...] savo pojūčio, kad tu tai turi, bet jeigu teisiškai per tas vietas yra maždaug lygiavertiška, tai tik žodžio esmė galbūt, nuo seno prigijusios reikšmės, kažkokie papročiai būtent, nes kaip ir dabar turi santuoka, vestuvės, turi tas tradicijas, ceremonijas, o kad sakytiau vat sudaro kažkokią partnerystę, tai nu tuo nevadina, toks naujas žodis, naujadaras, nu ne tai, kad naujadaras, bet pritaikytas būtent tam“ (9V_12_30).

Tyrimo dalyviai (-ės) vieningai argumentavo, kad partnerystės įteisinimas nėra verslo sandėris ar sutartinis įsipareigojimas, sutartis. Poroms labai svarbus partnerystės teisinis turinys ir simbolinė galimybė įteisinti savo kaip poros statusą:

„Na, tai [santykių įteisinimas nelaikant šeima] būtų toks ne pilnas žingsnis į priekį [...] reikėtų iki galo viską padaryt, kad nu visiem taip pat lygiavertiškai būtų [...] šeima yra vertybė, mes esam tokia pora, tokie žmonės, kad šeima būtų yra vertybė, ir norisi to viso pilnai įgyvendinto“ (3M_3_27).

Kalbėdami (-os) apie partnerystės įteisinimą nelaikant partnerių šeima, informantai (-ės) dažniausiai net neįsivaizduodavo, kad jie (jos) gali būti kuo nors kitu nei šeima: „*To laiptelio vienas praleidimas toks, nu, netvarus įstatymas gaunasi [...] Kėdė su trim kojom*“ (3M_3_27). Informantai (-ės) teigė, kad jų „*netenkintų toksai, va tipo, verslo partnerės titulas [...] aš norėčiau, kad būtų taip pat, kaip santuoka, ta prasme, viskas tas pats būtų, nes nu, tiesiog, nu kuo mes skiriamės?*“ (5M_2_21). Informantai (-ės) pabrėžė, kad jų **netenkins partnerystė „ant popieriaus“**: „*būtų popieriukas, kad tu turi partnerystę, ką jis duoda ta partnerystė? [...] tai paprasčiausiai „formality without any attached privileges⁹⁷“ (8V_26_64).*

Kalbantis su informantais (-ėmis) neapleido subjektyvi nuojauta, kad tos pačios lyties asmenų poros, kurios kartu gyveno ilgesnį laiką (nuo 5 m. ir ilgiau), tam tikra prasme jau „**nebesvajojo apie vestuves**“, nes tokia galimybė niekada neegzistavo. Tačiau vien pats partnerystės instituto įteisinimas poroms, kurios kartu gyveno ilgą laiką be jokio statuso, **reikštų šventę, kurios poros taip ilgai laukė**:

„Tradicinės orientacijos žmonės tuokiasi ramiai, taip ir mes tuoktumėmės [...] Daug džiaugsmo, vidinio džiaugsmo, ne kad dalintis ir šaukt visam pasauliui, bet tiesiog žinot, kad tą padarei ir taip padarei, džiaugtis tuo“ (9V_12_30).

„Tai gal mes to vakarėlio jau nebenorėtumėm, tokio... tūso nebenorim, bet partnerystės oficialios norim ir ta santuoka, gali būti – civilinė santuoka, taip kažkaip, tai ten, kada du liudininkai ir du sutuoktiniai. Tas tiktų. Be tūsu, ir be vakarėlių“ (2V_15_38).

Informantai (-ės) minėjo, kad tos pačios lyties asmenų **partnerystės įteisinimas nėra pavojus ir nekeičia lietuviškų tradicijų**, bet „*žmonės keliauja, mato per filmus, ir kuria sau šventę pagal savo biudžetą ir vertybes, kas nori piršlį gali kart, o kas nori – tuokiasi Maldyvuose*“ (7V_5_33). Poros pabrėžė, kad gali egzistuoti daug įvairių švenčių tradicijų, kalbėjo apie tai kad tradicijos keičiasi ir skirtingų lyčių poros santuokos sudarymą švenčia labai skirtingai. Jaunesnio amžiaus poros (labiau moterys) tos pačios lyties asmenų partnerystės įteisinimą siejo ir su **pramogomis ir romantizavo ceremoniją**:

„Aš, tai įsivaizduoju lygiai tokią pačią, kaip ir.. lygiai tokią pačią, ta prasme, sutuokia su suknelėm, nu ne, aprangą gali pasirinkt iš tikrųjų, čia jau tavo reikalas ar balta suknelė, ar ne balta suknelė. Mes čia mąstėm irgi variantų ar juoda, balta, ar abidvi balta, nu čia buvo visokių apmąstymų, bet šiaip įsivaizduoju lygiai tokią pačią [kaip skirtingų lyčių poros santuoką]“ (5M_2_21).

Vis dėl to, tyrime dalyvavę informantai (-ės), **sunkiai įsivaizduodavo savo partnerystės įteisinimo ceremoniją (šventę)**, ir pabrėždavo, kad kol nėra įteisintos partnerystės, tol neįmanoma svarstyti kokios ir ar atsiras naujos tradicijos ir ceremonijos. Informantai (-ės), kurie (-ios) ilgesnį laiką gyveno kartu, kalbėdami (-os) ypač **pabrėždavo „prarastą laiką“, nusivylimą ir**

97 Angl. *formality without any attached privileges* - formalumas be suteiktų privilegijų (teisių).

patirtą ilgalaikį socialinį neteisingumą. Pavyzdžiui, vienas iš informantų po tyrimo dar el. laiške parašė:

„Kai tada gyvenau, gyvenau šia diena ir dariau tai kas turi būti atlikta, bei stengiausi taip kaip mokėjau kurti partnerystes šeimą, auginti kartu vaiką. Dabar atsigręžus atgal – jaučiuosi tarsi gyvename absoliučiai apvogti valstybės. To laiko negrąžinsime. Jei būtume persikraustę netoli – į Švediją (ar Norvegiją), – ten mes būtume išgyvenę tokią savo santuokos pilnatvę! Tiek daug išjautę šeimos džiaugsmo augindami vaiką. Aplinka mus palaikytų, o mes drąsiai ir atvirai mylėtume vienas kitą. Dabar – these days are gone⁹⁸ ... viskas dabar. Pragyvenome nuolatinėje baimėje ir strese slapstydami, kad nenukentėtume ir vaikui netektų kentėti, galvodami, kad tai yra normalus gyvenimas ir priimdami šios valstybės „žaidimo taisykles“, neva tik taip turi būti ir ne kitaip“ (tyrėjo užrašai, vieno iš poros 2V_15_38 partnerio el. laiškas, 2021-08-29).

---

98   Angl. *these days are gone* – tos dienos jau praėityje.

Tyrimo išvados: negali ignoruoti to, kas yra

„Mes vis tiek gyvensim kartu, mes vis tiek darysim vakarėlius draugų, mes vis tiek važiuosim viens pas kitą [...] Trakuose yra nudistų pliažas nuo sovietmečio, jis niekur neįregistruotas, visa Lietuva žino ir vis tiek jis egzistuoja ir egzistuos [...] negali ignoruoti to, kas yra“ (7V_5_33).

Lyčiai neutralios partnerystės įteisinimo galimybių analizė ir kokybinis tyrimas apie LGBTQIA+ asmenų poreikius parodė, kad esamas **teisinis reguliavimas neatitinka realios Lietuvoje gyvenančių LGBTQIA+ porų faktinės situacijos ir lūkesčių**, o kultūriškai sąlygotos nuostatos ir klaidingi įsitikinimai apie LGBTQIA+ asmenis – pagrindinė kliūtis LGBTQIA+ porų teisių ir pareigų sureguliuvimui.

LGBTQIA+ partneriai (-ės) **deklaruoja įsipareigojimą** vienas (-a) kitam (-ai), paremtą emociniu prieraišumu, tarpusavio supratimu, atsakomybe, pagalba, pagarba, ir savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas bei **tikisi, kad įstatymai pripažins šį įsipareigojimą**. Lygybės principas (įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei kituose įstatymuose) tyrime dalyvavusioms poroms reiškia konkrečias teises ir pareigas, leidžiančias apibrėžti ir išreikšti savo tapatybę, tarp jų ir teisę įsipareigoti tos pačios lyties asmeniui. **Partnerystės instituto nebuvimas suvokiamas kaip tiesioginis privataus gyvenimo, lygybės ir subjektyvios LGBTQIA+ asmenų gerovės ir laimės ribojimas.**

LGBTQIA+ partnerių teisių ir pareigų sureguliuvimą (pusiausvyrą) poros laiko **pagrindine įstatymų leidėjo užduotimi ir tai supranta kaip teisėtą lūkestį LGBTQIA+ asmenų lygybės užtikrinimo srityje**. Paradoksalu, bet partnerystės įteisinimo „ateitis“ kai kurioms tyrime dalyvavusioms LGBTQIA+ poroms jau yra „praeitis“: LGBTQIA+ **poros ilgą laiką, o kartais ir didžiąją gyvenimo dalį, gyvena de facto partnerystėje**, t. y. kūrė savo LGBTQIA+ šeimą, rūpinosi vienas (-a) kitu (-a), kartu augino vaikus, kartais konfliktuodavo, išsiskirdavo, slaugydavo ar laidodavo savo partnerį (-ę), ir visada pabrėždavo, kad jų santykiai niekuo nesiskiria nuo heteroseksualių porų. Tačiau dėl egzistavimo už įstatymų ribos, šios poros kasdien patyrė ir patiria nelygybę, diskriminaciją ir neteisingumą, bei mano, kad jų **teisės bus pažeidinėjamos tol, kol jos nebus tinkamai sureguliuotos.**

Tyrimo dalyvavusios LGBTQIA+ poros galėjo būti laimingos tik su viena sąlyga – **gyvendamos užribyje**, t. y. savo partnerio (-ės) ir artimiausių juos palaikančių asmenų rate ir atsiribodamos nuo jų gyvenimą nuolat lydinčio psichosocialinio streso, homofobijos ir neapykantos padarinių. Praktiniu požiūriu tyrime dalyvavusios poros buvo radusios „savų priemonių“ kaip „įgyvendinti“ teises normas, kurios taikomos santuoką sudariusiems asmenims, pvz. padėti partneriui (-ei) ir rūpintis vienas (-a) kitu (-a). Taigi poros „jau“ de facto traktavo save kaip gyvenančias panašų į sutuoktinių porų gyvenimą. **Poros turėjo savo „santuokos“ ritualus, pareigas ir teises šeimoje, ir praktikavo tiek formalius tiek neformalius santykių įteisinimo būdus.**

Formali santykių įteisinimo praktika – tos pačios lyties asmenų santuokos užsienyje (nuo svarstymų apie tokią santuoką iki santuokos sudarymo) ar **santuokos tarp gėjų ir lesbiečių**. **Neformali santykių įteisinimo praktika** rėmėsi įvairiais ritualais ar simbolinėmis „santuokos“ formomis (pvz. ceremonija su draugais (-ėmis), bendra poros paskyra socialiniame tinkle). Kurdamos tokį „pseudosutuoktinių“ gyvenimą tos pačios lyties asmenų poros nuolat turėjo „profilaktiškai“ patikrinti savo įsipareigojimą vienas (-a) kitam (-ai) ir nuolat ieškoti būdų, kaip

įrodyti poros „normalumą“ ir „legalumą“. Poros norėjo **aiškiai deklaruoti, kad jos egzistuoja visuomenėje, kad jos yra šeima**, tačiau tokia deklaracija buvo įmanoma tik vienas (-a) kito (-os) atžvilgiu bei pačių artimiausių ir porą palaikančių asmenų akivaizdoje. Galima teigti, kad tokios praktikos išreiškė ir politinį siekį – **pakelti poros statusą į „aukštesnį lygį“ – apibrėžto teisinio statuso link, nes esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje nebeatspindi porų gyvenimo realybės.**

Tyrimo metu **poros pateikė daug pavyzdžių, kada jų teisės buvo galimai pažeistos.** Kalbėdami (-os) apie konkrečius atvejus, informantai (-ės) visada apeliavo į bendrąsias teisingumo ir lygybės vertybes bei pabrėžė nestabilumo ir nesaugumo jausmą ir **neiginamą poros „teisę egzistuoti“ ir išvengti diskriminacijos.** Neaiškūs porų turtiniai ir neturtiniai santykiai, neapibrėžti bendros nuosavybės ir turto, paveldėjimo, partnerio išlaikymo klausimai, negalėjimas pasirinkti partnerio (-ės) pavardės, įgalioti veikti vienas (-a) kito (-os) vardu ir interesais, ar atstovauti sveikatos priežiūros srityje ar neliudyti vienas (-a) prieš kitą teisme ir pan. didino partnerių socialinį pažeidžiamumą, psichologinį nesaugumą ir nevisavertiškumą.

Teisinis ir socialinis nelygiavertiškumas ir pažeidžiamumas lyginant su heteroseksualiomis poromis, LGBTQIA+ porų suvokiamas kaip **neproporcingai didelis.** Teisinės, institucinės ir socialinės paramos tos pačios lyties poroms nebuvimas ir su tuo susijusi **stigmatizacija bei diskriminacija turėjo aiškias psichosocialines pasekmes.** Pavyzdžiui, poros pabrėždavo, kad savo darbu, žiniomis ar sumokamais mokesčiais prisideda prie gerovės valstybės kūrimo, tačiau, neapibrėžtumas ir neaiškumas dėl poros teisinio statuso buvo psichologiškai alinantis – trukdė visiškai atskleisti ir panaudoti žmogiškąjį potencialą (pvz., darbe), kūrė galios asimetrijas kasdienėse gyvenimo situacijose.

Informantai (-ės) buvo iš dalies „pripratę (-usios)“ prie pažeidžiamumo ir susitaikę (-iusios) su pažeidžiamumu ir teisių neapibrėžtumu bei radę savo asmenines strategijas, kaip porą ribojančius teisinius „efektus“ įveikti ir neutralizuoti. Dažniausiai **teisiniai-praktiniai sprendimai buvo atidėliojami ateičiai, poros gyveno šia diena, ir stengėsi negalvoti apie nemalonus dalykus** (pvz., turto ir nuosavybės klausimus, skyrybas ar mirtį). Kai kurios poros bent dalį svarbiausių teisinių klausimų, kurie ad hoc iškilo gyvenimo eigoje, išsprendė teisininkų ir advokatų biuruose, o tai buvo ne tik papildomas psichologinis, reikalaujantis laiko, bet ir **finansinis LGBTQIA+ porų apsunkinimas** (ypač poroms, kurios gyveno kartu ilgesnį laiką, buvo vyresnio amžiaus, turėjo vaikų, daugiau bendro turto ar bendrą verslą). Taigi **lūkestis, kad visas gyvenimo situacijas tos pačios lyties poros gali (ir turi) išspręsti per teisininkus, advokatus ar notarus yra neracionalus ir diskriminuojantis.**

Informantų (-čių) **patirtys susijusios su galimais teisių pažeidimais nėra baigtinės.** Tikėtina, kad nemaža dalis teisių pažeidimų dėl psichologinės gynybos buvo pamiršti, arba „tyčia“ nebeprisimenami. Kartais savo patirtį, susijusią su žmogaus teisių (ne)užtikrinimu, partneriai (-ės) stengėsi sumenkinti, nenorėdavo pernelyg ilgai apie savo išgyvenimus pasakoti, ir neretai ciniškai ir ironiškai kritikuodavo valstybės ir visuomenės požiūrį į LGBTQIA+ asmenis, o tai indikuoja **ilgalaikį ir latentišką pažeidžiamumą.** Informantai (-ės), kurie (-ios) ilgesnį laiką gyveno kartu, ypač pabrėždavo „prarastą laiką“, nusivylimą ir patirtą nuolatinį socialinį neteisingumą.

Susidūrę su teisiniais klausimais poros partneriai (-ės) **buvo priversti veikti atskirai, o ne kaip pora.** Kai kuriose porose buvo jaučiamas didelis nelygiavertiškumas t. y. vienas (-a) iš partnerių buvo labiau pažeidžiamas (-a) ir tik poros partnerių vienas (-a) kito (-os) emocinis ir psichologinis palaikymas padėdavo tokį pažeidžiamumą sumažinti. Partnerių teisinis nelygiavertiškumas kūrė **ekonominę, socialinę ir psichologinę nelygybę tarp poros partnerių, trukdė porų santykių stabilumui ir pusiausvyrai bei kartais buvo nesutarimų ar konfliktų poroje priežastimi.**

Tyrime dalyvavusių porų partneriai (-ės), buvo vienas (-a) kitam (-ai) įsipareigoję ir ilgalaikiuose santykiuose. Vienoms poroms tai buvo 2 m., kitoms – 15 ar 26 m., vidurkis – apie 10 m. Tai

svarbus veiksnys, galėjęs formuoti jų asmeninius vertinimus ar ateities sprendimus. Tačiau visi tyrime dalyvavę asmenys pabrėžė, kad **laukia teisinio tos pačios lyties porų pripažinimo valstybėje**, nepriklausomai nuo to, ar ateityje pora norės pasinaudoti partnerystės įstatymo suteikiamomis galimybėmis. Kai kurie (-ios) tyrimo dalyviai (-ės) jau buvo išsamiai aptarę (-usios) savo poziciją partnerystės klausimu su savo partneriu (-e), kitos poros tokius tarpusavio pokalbius ir diskusijas su partneriu (-e) dar tik pradėjo. Tačiau visiems (-oms) informantams (-ėms) **partnerystė – tai visų pirma teisinis ir socialinis pripažinimas, poros statuso rodiklis ir kultūrinis-politinis santykių įprasminimas**. Santuoką informantai (-ės) laikė heteroseksualių porų „auksiniu standartu“ ir remdamiesi juo konstravo savą partnerystės apibrėžimą, kuris turėtų būti beveik lygiavertis santuokai t. y. **santuokos plėtinys**⁹⁹. Be to, partnerystė poroms reiškė ir opoziciją lyčių lygybės požiūriu heteroseksistinei (ar ydingai) religinei ar civilinei santuokai, taip pabrėžiant skirtumus tarp santuokos ir partnerystės, susijusius su egalitariniais abiejų partnerių vaidmenimis poroje.

Tyrime dalyvavusios poros tikėjosi, kad politikams pavyks **subalansuoti LGBTQIA+ bendruomenės lūkesčius ir konfliktinius viešojo intereso aspektus** (tokius kaip įsivaikinimo ar LGBTQIA+ tėvystės ar motinystės reglamentavimas) ir buvo linkusios susitaikyti, kad net ir po hipotetinio partnerystės įteisinimo LGBTQIA+ asmenų teisės dar nebus tokios pačios kaip heteroseksualių asmenų. Partnerystės įstatymas pats savaime nesukurs LGBTQIA+ šeimų, tačiau kai kuriose tokiose šeimose jau dabar augo vaikai, kurie nebuvo teisiškai apsaugoti, todėl įstatymuose turėtų atsispindėti ši realybė ir LGBTQIA+ porose gimusiems (augantiems) vaikams turėtų būti užtikrinta teisinė apsauga. Teisinio reguliavimo nebuvimas arba ribojimai taip pat gali skatinti poras (ypač moteris) vengti motinystės ar tėvystės.

Emocinis prisirišimas, meilė ir partnerio (-ės) savybės, bendros pareigos, rūpinimasis vienas (-a) kitu (-a) ir noras gyventi kartu, tyrime dalyvavusių porų manymu, **negali būti redukuojamas į komercinius verslo partnerių ar bendro turto savininkų santykius**. Poros pirmiausia pabrėžia partnerystės instituto turinį, t. y. **partnerystė suvokiama kaip santuokos plėtinys su atitinkamu teisių ir pareigų turiniu tarp artimai susijusių asmenų**. Be to, tyrime dalyvavusios poros mano, kad politiniai sprendimai dėl lyčiai neutralios partnerystės turėtų būti priimami remiantis lygybės principu. Tai reiškia, kad tos pačios lyties asmenų santykiai **turėtų būti įteisinti civilinio instituto forma**.

Tyrime dalyvavusių porų manymu, **konsensusas dėl lyčiai neutralios partnerystės įstatymo Lietuvoje turėtų ir politinę-visuomeninę naudą** – mažintų visuomenės polarizaciją ir susiskaldymą (pvz., neutralizuotų LGBTQIA+ klausimą radikalių politikų darbotvarkėje), gerintų valstybės įvaizdį (informantai (-ės) pabrėžė Lietuvos „judėjimą“ vakarų link, „tolimą“ nuo sovietmečio ir pan.). Socialiniu požiūriu partnerystės įteisinimas didintų LGBTQIA+ asmenų matomumą, mažintų diskriminaciją ir slopintų neapykantos retoriką, skatintų visuomenės grupių, turinčių skirtingas vertybines nuostatas, dialogą ir susikalbėjimą. Be to, lyčiai neutrali partnerystė papildytų santuokos institutą, o heteroseksualiems asmenims suteiktų privilegiją pasirinkti santuoką ar partnerystę. Individualiu lygmeniu – gerintų LGBTQIA+ psichologinę savijautą, santykius su šeimos nariais ir kitais žmonėmis (pvz., bendradarbiais, kaimynais), didintų LGBTQIA+ asmenų savivertę, subjektyvų porų laimės pojūtį.

Taigi partnerystės įteisinimo žingsnis suvokiamas kaip ypač reikšmingas visuomenės pokytis ir pasiekimas, kurioje teisė tuoktis negali būti išimtinė ir vienintelė valstybės pripažinta ir reguliuojama dviejų asmenų santykių forma taikoma išimtinai tik heteroseksualioms poroms. **Partnerystė poroms reiškia tikrą statusą, įgyjamų teisių ir pareigų turinio prasme bei naudą visuomenei ir visuomenės žingsnį į priekį**.

---

99 plėtinys – matematikos sąvoka, apibūdinanti ryšį tarp dviejų tos pačios rūšies objektų, kurių vienas tam tikra prasme mažesnis už kitą (Visuotinė lietuvių enciklopedija).

